

Program för utveckling av Nordanåparken i Skellefteå - med utgångspunkt i sociala- och kulturhistoriska värden

Cornelia Filipsson och Matilda Bengtsson

Självständigt arbete • 30 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala

Uppsala 2022

*Program för utveckling av Nordanåparken i Skellefteå
- med utgångspunkt i sociala- och kulturhistoriska värden*

*Program for development of Nordanåparken in Skellefteå
- based on social- and cultural heritage values*

Cornelia Filipsson och Matilda Bengtsson 2022

*Handledare: Viveka Hoff, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Examinator: Petter Åkerblom, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Bitr. examinator: Ulla Myhr, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land*

*Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kurskod: EX0860
Program/utbildning: Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2022
Omslagsbild: © Skellefteå museum - Fotograf: Ragnar Gustaf Insulander
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Originalformat: A3
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>*

Nyckelord: Skellefteå, Nordanåparken, Jan Gehl, Kulturhistorisk bedömning av parker och grönområden, sociala värden, kulturhistoriska värden, mötesplats, funktionalismen, funkispark

*Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landskapsarkitektur*

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, vi ger härmed vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, vi ger inte vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

TACK!

Vi vill rikta ett stort och varmt tack till vår handledare **Viveka Hoff** för ett tålmodigt och inspirerande handledarskap.

Vi vill även tacka **Anna Granlund** och **Elsa Karlberg**, Skellefteå kommun, som supportat oss och bidragit med material till arbetet.

Tills sist, tack till våra nära och kära som stöttat och peppat oss i med- och motgångar!

Uppsala, 06/2022

Cornelia Filipsson och Matilda Bengtsson

SAMMANDRAG

Studien syftar till att visa hur landskapsarkitektur kan förena kulturhistoriska- och sociala värden genom ett utvecklingsprogram för Nordanåparken i Skellefteå. Studien utgår från kommunens mål som är att Nordanåparken ska utgöra en social mötesplats där de befintliga kulturhistoriska värdena sätts i fokus. Nordanåparken är en central park som har en mångskiftande historia och är klassat som ett riksintresse för kulturmiljö. Riksintressevärdena omfattar främst byggnaderna i parken. Nordanåparken är en funktionalistisk park som stod klar för invigning år 1945, det året som Skellefteå firade 100 år. Både värderingarna bakom parkens uppkomst och parkarkitektoniska element visar på den funktionalistiska ideologin.

Nordanåparkens huvudsakliga problem är att parkens kulturhistoriska värde inte kommuniceras och värderas. Studien visar att det finns brister av funktioner i parken och att platsen upplevs eftersatt samt har en splittrad karaktär. Inom

ramen för examensarbetet valde vi därför att analysera platsens rumsliga förutsättningar, vilka kulturhistoriska värden parken har samt vilka sociala värden den behöver för att kunna fungera som en social mötesplats i staden. Med hjälp av de två sistnämnda analysmetoder kunde vi visa på parkens sociala- och kulturhistoriska värden samt brister. Resultatet från respektive analys sammanvägdes och låg sedan till grund för ett utvecklingsprogram. Utvecklingsprogrammet ger förslag på övergripande strategier och idéutveckling för hur Nordanåparkens kulturhistoriska värden kan bevaras och utvecklas samtidigt som befintliga sociala värden som innehåll, användbarhet och funktioner kan vidareutvecklas.

Avslutningsvis diskuteras begreppen bevarande och utveckling samt komplexiteten med att sammanväga flera värden på samma plats.

SUMMARY

The following pages present a short summary in English of our master thesis Program for development of Nordanåparken - based on social- and cultural heritage value.

INTRODUCTION & PROBLEM

Parks and green areas in cities have a positive effect on people's well-being (Boverket 2021a). These are places for recreation, play, socializing and rest, a meeting place in the city where both visitors and the population can feel that they belong to a context. How we shape and take into account the different values of public environments is important for sustainable societal development (ArkDes 2020).

The National Board of Housing, Building and Planning (2021b) believes that the design of public spaces should take place with regard to social values and historical contexts, while at the same time developing for prevailing and future needs. The city of Skellefteå is currently facing a major change in development and an increased number of citizens who place high demands on society. A central park area with development potential in Skellefteå is Nordanåparken (Skellefteå kommun 2016). Through Nordanåparken's central location, it affects the social life of people who live, work and visit the city.

AIM

The purpose of our study is to decide whether landscape architecture can combine social and cultural-historical values in a central cultural-historical park in Skellefteå. Our thesis analyzes Nordanåparken and develops a working method where we examine the balance between conservation and development. The study tests a new way of working with the goal of achieving sustainable urban development through a double consideration based on social and cultural-historical values. The result is expected to be a development program, which is a basis that can form the basis for future design. The essay also highlights the discussion of valuing and combining several values in the same place.

QUESTIONS

- What cultural-historical values are there in Nordanåparken and how can the place have higher social values?
- How can a balance of the cultural-historical and social values be expressed in a development program for Nordanåparken?

METHODS

The development program was created by using different methods: a literature review, visiting the park, short interviews and using different analyzing models.

LITERATURE REVIEW

First, we made a literature review of the topics: meeting places in the city, cultural-historical sites and functionalism. It gave us a greater understanding of how we can work with social- and cultural-historical values and increased our understanding of how the functionalist ideology arose and expressed itself, which was a good basis for the later cultural-historical analysis.

SITE VISIT

To get an idea of the park's feeling, character, function and space, we chose to make four site visits in Nordanåparken. The site visit took place on v.7 between 14 - 18/2. The weather during the site visit was between -5 and -12 and light snowfall.

SITE ANALYSIS

The site analysis is based on spatial and visual qualities of Nordanåparken as well as components such as: environmental aspects,

social aspects, movement and traffic. We looked at Nordanåparkens communications, climate, topography, activities and spatial contexts. In our spatial analysis, we started from Robinson's (2016) definition of what creates space: landform, vegetation, built structures, character and content.

CULTURE-HISTORICAL ANALYSIS

The culture-historical analysis contains three parts: first a historical documentation to understand the site's historical development from its origins to today, second a cultural-historical assessment of the park's current cultural-historical values and last a in-depth analysis of the park-architectural values that we noted as the most important ones. We used Stockholm City Museum's (2011) report: "*Kulturhistorisk bedömning av parker och grönområden*". The results of the cultural-historical assessment shed light on the park's cultural-historical values, formed a knowledge base in the continued study and gave us an answer in which areas we should pay special attention to cultural-historical values in the development plan

SOCIAL ANALYSIS

The social analysis consists of both interviews and an analysis based on Gehl's (2010) 12 quality criteria.

The interview method we used were semi-structured qualitative interviews based on Trost (2010) knowledge. We interviewed 19 people in the park with 4 different questions.

We used the following template:

Gender, age

- *What do you usually do when you are in Nordanåparken in the winter?*
- *What do you usually do when you are in Nordanåparken in the summer?*
- *What do you know about the history of the park?*
- *If you could wish for a new activity / function in Nordanå, what would it be?*

The aim of the interviews was to gain a deeper understanding of how the place is used by visitors while we wanted to include the park’s visitors and be inspired by how the place can be developed. Gehl’s (2019) 12 quality criteria were used as an analysis method to get an idea of the park’s social values and qualities today. We made both an overall and an in-depth analysis based on Gehls quality criteria.

BALANCED ANALYSIS

Our assessment and perception of Nordanåparken, together with the partial results from both the cultural environment analysis and the social analysis, were compared against each other. This was done to get an answer to the relationship between the cultural-historical and social value and thus our approach, in order to then be able to propose a development program.

DEVELOPMENT PROGRAM

Based on the results from weighting in relation to approaches a development program was prepared for Nordanåparken.

RESULTS
SITE ANALYSIS

The results of the site analysis showed that the topographic variation of the place creates several levels of spaciousness within the park. The park also contains many buildings and different characters. It resulted in eight areas in the park with different characters and spatialities.

The eight different rooms in Nordanåparken.

SOCIAL ANALYSIS

The social analysis shows that the park has shortcomings based on Gehl’s 12 quality criteria for being a place based on people. The interviews showed that the place is mostly used as part of a promenade and there are few people who stop by. They also showed that people have different preferences and that a park must include a wide range of activities to accommodate a larger group.

What we have gained from the social analysis: Few visitors know the history of the park. The aesthetic qualities of the park need to be improved, major problem areas are the park’s fragmented character and the neglected expression of the lanes. The park is largely designed for cars. Design and additions should be based on the human scale. It is important to create a range of different activities and different types of living space for people to want to stay on site.

CULTURE-HISTORICAL ANALYSIS

Our historical documentation showed that Nordanåparken is a functionalistic park. The park is ready for the city’s 100th anniversary, which is celebrated in the park. Exhibition halls were placed in the park during the anniversary summer, which has had consequences for the park’s design as large empty areas. Nordanåparken’s functionalist features summarized are:

- Softly winding design language adapted to the place
- Functionally divided room but not clear demarcation
- Preserve culture

- Domestic plant material
- Nature as a role model
- A place for the people of the city
- Water features and open lawns

Our cultural-historical assessment shows that Nordanåparken has high social-historical and park-architectural values. These are expressed as both visible and intangible values.

Then our second, more detailed, analysis showed us where the park architectural values are and how well represented they are in Nordanåparken’s 8 areas. For each sub-area, the park architectural value is valued on the basis of the scale low, medium and high. The analysis showed that the areas in the west have a higher cultural-historical value. Areas in the east have a greater need for development from the social perspective.

COMPARISON & BALANCED ANALYSIS

The following part shows which direction the development in each area should be based on the partial results from the cultural-historical assessment and social analysis. In each area, we looked at the following questions below.

The balance shows that cultural-historical values are mainly found in the west of the park and shortcomings based on social values are mainly found in the east. This means that the areas in the west will be developed with special attention to cultural-historical values and that the areas in the east will be developed with special attention to the social criteria.

How well does the area meet the quality criteria for people to stay on site?

Defective ——— Good

How representative is the area of the park architectural elements that express the functionalist ideology?

Representative ——— Not representative

Map showing how the site's two different values should be prioritized in the development program.

PROGRAM FOR DEVELOPMENT

The aim of the development program of Nordanåparken is to preserve and develop the cultural-historical values at the same time as the social values such as content, usability and functions are developed and improved.

Program:

- Design language and function from when the park was designed in 1945 will be used in the development
- The park must be a place adapted to social interaction
- The park needs more different functions, activities and seating than it has today
- Improve the aesthetic experience of the park
- Highlight the park's history for visitors

OVERALL STRATEGIES

The overall strategies for Nordanåparken's development interact and take into account the functionalist ideal as Gehl (2010) points out that site-specific design provides positive experiences and a good sensory impression. The strategies are:

Design language

The design language of the park should be designed with a soft, simple, logical layout, similar to Persson et al. (1995) and Flinck's (1996) description of the functionalist design language.

Material & color

A consistent color and material palette creates a cohesive character of the place. To be in line with the functionalist expression, which Docomo (1992) describes as simple and stylish, the palette should contain a limited number of different colors and structures that harmonize with each other.

Examples:

- Black, white, green
- Wood - Pine, Steel, Stone Flour

Vegetation

For the functionalists, nature and the local landscape were the clearest source of inspiration (Andersson 2000, Wilke 2014), and this should be a guideline for new planting or rejuvenation planting of existing plant material in the park. Trees are planted in groups to mimic natural tree groves. Typical plant material and knowledge of what was planted in 1945 can be indicative

Examples:

- *Betula pendula*
- *Sorbus aucuparia*
- *Prunus padus*

Paths

The park's paths should be designed and adapted to people instead of car traffic. This would improve both the safety of the park and make the site on a human scale (Gehl 2010).

To the left, smaller paths and to the right, better accessibility.

Information signs

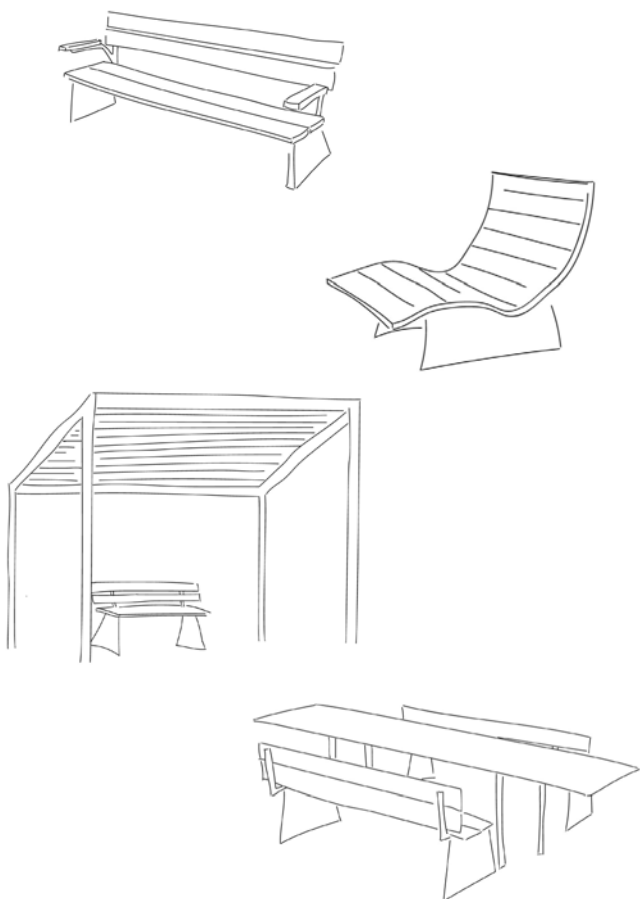
The interviews, from the social analysis, showed that few knew about the park's history and thus information signs with the park's historical and current content can be placed. The signs can communicate the park's history and thereby strengthen the place's pedagogical value as a functionalist park.

Signs would increase the educational value of the park.

Seating

Both seats with inspiration from the functional era and seats in a newer vintage can be placed in the park.

Drawings of four different benches.

Activities

Nordanåparken must cater for activities such as sports, social interaction, leisure activities and entertainment. See pictures below.

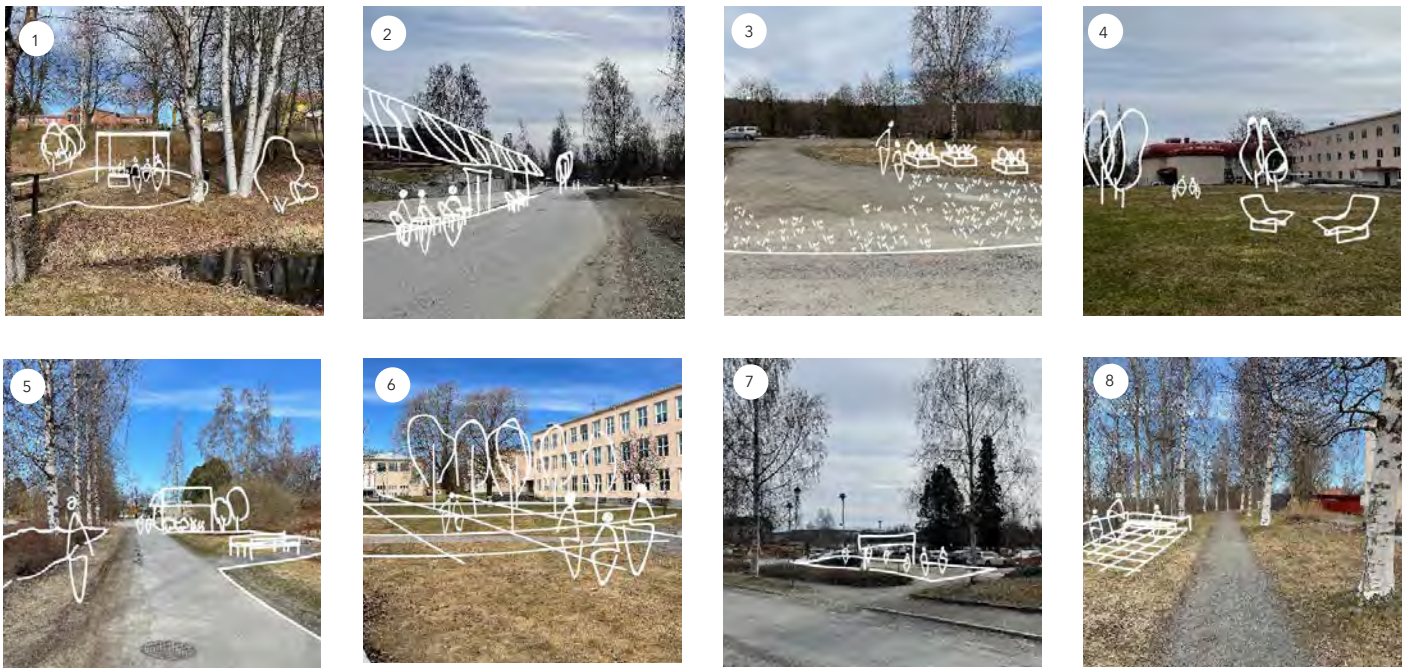
Map showing where the pictures are drawn.

DISCUSSION

The purpose of the study was to weigh cultural-historical and social values in Nordanåparken in Skellefteå. This was done through thorough analysis based on the two perspectives which were then weighed and compared. This then resulted in a development program that shows the balance between preserving and developing the park into a contemporary meeting place. This means that the result of the work answers the questions of the work and fulfills its purpose.

An important result that emerged in the cultural environment analysis is that Nordanåparken is a

time-functionalist park. The park is an example inspired by the Stockholm school's style ideal. This is information that is not mentioned in the national interest, in the municipality's cultural environment program or similar documents linked to the park. We believe that the park and the landscape's cultural-historical values should be mentioned in one of these documents.

Drawing of different additions and changes in the eight rooms.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Introduktion	11	4.	Nordanåparken	24
1.1	Bakgrund	12	4.1	Nordanåparken idag	25
1.2	Syfte	14			
1.3	Frågeställning	14	5.	Resultat	28
1.4	Avgränsning	14	5.1	Platsanalys	29
1.5	Målgrupp	14	5.2	Social analys	34
1.6	Läsanvisning	14	5.3	Kulturmiljöanalys	40
			5.4	Jämförelse & sammanvägning	56
			5.5	Utvecklingsprogram	60
2.	Teoretiska utgångspunkter	15	6.	Diskussion	68
2.1	Stadens offentliga rum	16	6.1	Resultatdiskussion	69
2.2	Utforma sociala mötesplatser	16	6.2	Metoddiskussion	70
2.3	Utveckla kulturhistoriska miljöer	17	6.3	Vidare studier	71
2.4	Funktionalismen i Sverige	19			
2.5	Det vi tar med oss från de teoretiska utgångspunkterna	19	7.	Referenser	72
3.	Metod	20			
3.1	Studie	21			

1. INTRODUKTION

Här görs en kort inledning som leder fram till och presenterar studiens övergripande problematik. Sedan presenteras syfte och frågeställning.

1.1 BAKGRUND

Parker och grönområden i städer påverkar människors välbefinnande positivt (Boverket 2021). Det är platser för rekreation, lek, umgänge och vila, mötesplatser i staden där både besökare och befolkning kan känna att de tillhör ett sammanhang. Hur vi gestaltar och tar hänsyn till de offentliga miljöernas olika värden har betydelse för en hållbar samhällsutveckling (ArkDes 2020). Den nationella arkitektur-, form- och designpolitiken i Sverige; politik för gestaltad livsmiljö, anser att en diskussion bland en bredd av kompetenser är grundläggande för att kunna skapa hållbara gestaltade livsmiljöer (ArkDes 2020). Oavsett plats eller stad har det offentliga rummet en betydande roll för städernas liv (Madanipour 2010). Det gäller att sätta människan och rumsliga kvaliteter i fokus (ArkDes 2020). Madanipour (2010) anser att offentliga mötesplatser behövs för att det sociala livet ska fungera i städer.

När städer växer snabbt finns det en risk att offentliga utrymmen blir en del av en fragmenterad stadsmiljö (Madanipour 2010). Madanipours (2010) studier visar att väl omhändertagna och utformade platser har en betydelse för integration och socialt liv i städer. Platser av god kvalitet, där människor vill träffas och kommunicera, kan i sin tur skapa en känsla av tillhörighet. Platser kan få ett symboliskt värde och kontakt kan skapas mellan människan och staden (Madanipour 2010).

Många parker i våra städer bär på historiska spår som utgör upplevelsevärden (Boverket

2021a). Platser med kulturhistoriska värden berättar om platsens utveckling och rådande samhällsuppfattning, det är en kommunikation mellan då- och nutid. Dessa parker förändras av landskapet och samhällets pågående processer (Saltzman 2001) och förändringen riskerar att påverka dessa miljöers kulturhistoriska värde negativt. När historiska parker har bristande underhåll, inte möter dagens användares behov av säkerhet, inte har någon anpassningsförmåga eller saknar aktivitetsytor finns det en risk att platsens både kulturhistoriska och sociala värden försvinner (Abdelhamid 2019).

Boverket (2021b) menar att gestaltning av offentliga rum bör ske med hänsyn till sociala värden och historiska sammanhang samtidigt som det ska utvecklas för rådande och kommande behov. Kulturmiljöarbetes nationella mål lyder:

Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas (Riksantikvarieämbetet 2022).

Den nationella arkitektur-, form- och designpolitiken i Sverige; politik för gestaltad livsmiljö, arbetar även med samma inriktning (ArkDes 2020). Politiken fokuserar på sociala värden där en del i arbetet handlar om att ta vara på och utveckla kulturhistoriska värden för att uppnå omsorgsfullt gestaltade miljöer (ArkDes 2020). Enligt arkitekturpolitiken ska utvecklingen och gestaltningen av de gemensamma stadsrummen

ske med hänsyn till historiska sammanhang och i relation till människans behov (ArkDes 2020). Syftet med politiken är att skapa goda förutsättningar för lyckad stadsutveckling.

Skellefteå stad står inför en stor förändring och ökat antal medborgare. Från ett invånarantal på 73 000 planerar nu kommunen för 90 000 invånare till 2030 och 100 000 invånare till 2040 (Skellefteå kommun 2021). Att staden beräknas att växa beror framför allt på att batterifabriken North Volt etablerar sig i staden, vilket antas generera nya arbetstillfällen. När en stad växer fort ställs höga krav på samhället. Viktiga byggstenar för att skapa en attraktiv och hållbar stad är arbete, utbildning och livsmiljö. Livsmiljön påverkar det sociala livet i städerna och Skellefteå kommun (2015) anser att det är essentiellt att boende och besökare har ett mångsidigt utbud av kultur, nöje och fritidsaktiviteter i stadens offentliga utrymmen.

Ett centralt parkområde med utvecklingspotential i Skellefteå är Nordanåparken (Skellefteå kommun 2016), se figur 1 och 2. Parkens centrala läge påverkar det sociala livet för människor som bor, arbetar och besöker staden. Parken har potential att förbättra integrationen i Skellefteå och vi är intresserade av att undersöka hur Nordanåparken kan utvecklas.

När befintliga parker står inför utveckling är utgångspunkten inte ett blankt papper. Det är rimligt att fråga sig vad som är målet med platsen och vilken riktning utvecklingen bör ha.

Enligt Stahlschmidt et al. (2017) är historisk kunskap avgörande för att förstå målet med projektet. Nordanåparken har en mångskiftande historia och ingår i ett riksintresse för kulturmiljö (Riksantikvarieämbetet 2019). Motiveringen bakom riksintresset är Skellefteå sockencentrum, kyrkstaden Bonnstan och marknadsplatsen, allt med medeltida ursprung. I Nordanåparken uttrycks riksintresset genom tidigare markanvändning och bebyggelse, såsom skola, exercisplats och marknadsplats (Riksantikvarieämbetet 2019). Vad som inte nämns i motiveringen för riksintresset är att parken anlades 1945 och är en av de första platserna i staden som formats utifrån ett funktionalistiskt arbetssätt. I kommunens övergripande styrdokument (Skellefteå kommun 2018b) nämns att Nordanåparken ska utvecklas till en upplevelserik mötesplats med huvudfunktion kulturmiljö. Utvecklingen ska fokusera på gestaltning, kultur och upplevelse (Skellefteå kommun 2018b).

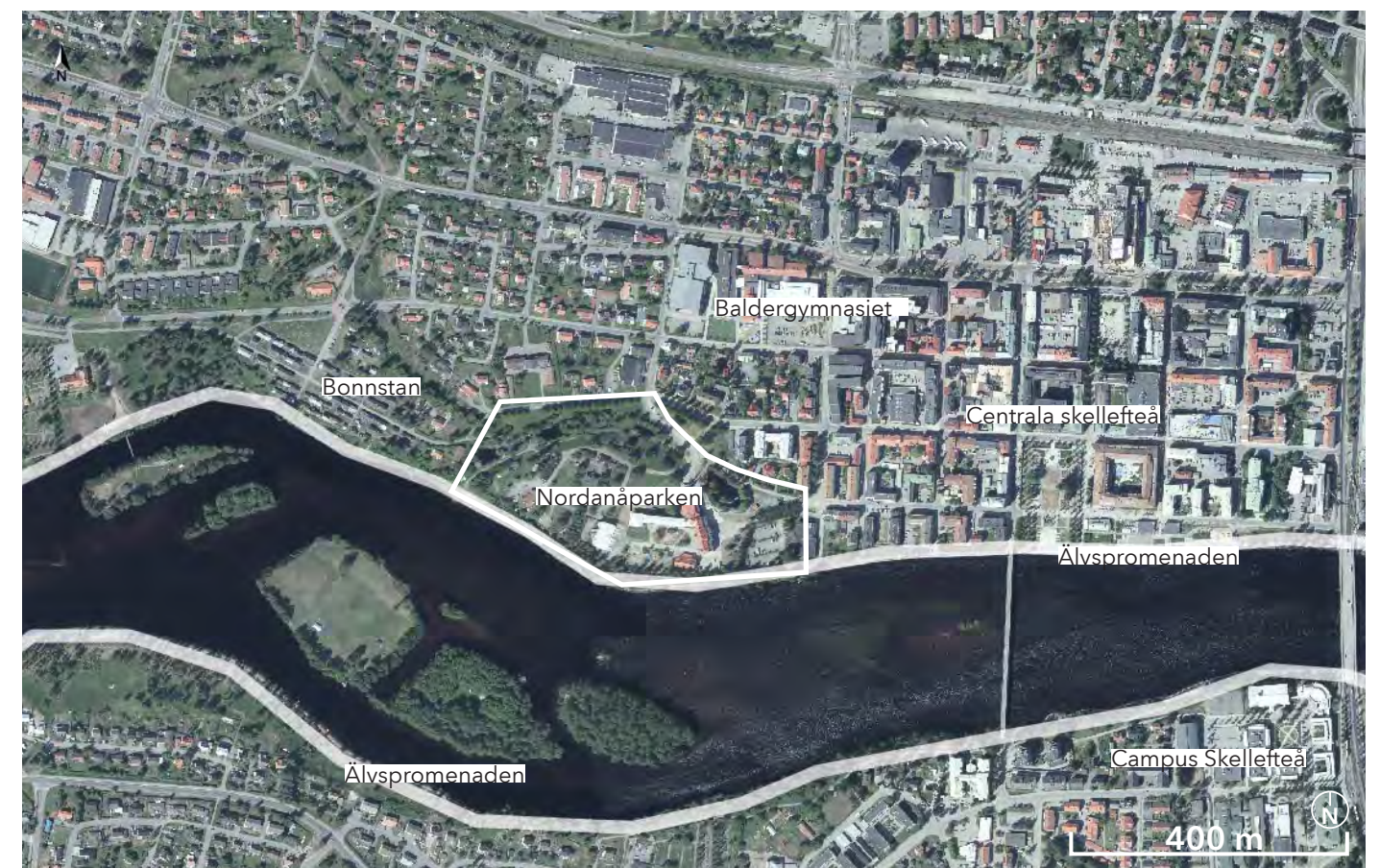
Det övergripande problemet i Nordanåparken är att motiveringen för parkens kulturhistoriska värde främst är kopplat till byggnader och att parken har kulturhistoriska värden som inte kommuniceras, värderas och används. Dessutom är parkens huvudsakliga funktioner kopplade till verksamheter, tillfälliga evenemang.

Platsen saknar ett större utbud av permanenta funktioner. Parkens estetiska uttryck är nedgånget vilket är resultatet av flertalet spridda utvecklingsåtgärder. Det estetiska uttrycket

påverkas även av slitage och att parken utformades för att vara en utställning. Att platsen upplevs eftersatt påverkar dess användning och identitet negativt. Den förväntade befolkningsökningen kommer dessutom ställa högre krav på mängden grönområden och parker i staden, vilket gör att det finns ett behov av att Nordanåparken utvecklas för att utgöra en starkare central mötesplats utomhus i Skellefteå.

Figur 1. Övergripande karta över Skellefteå stad. Ortofoto ©Lantmäteriet.

Figur 2. Nordanåparken i relation till Bonnstan och Centrum. Ortofoto ©Lantmäteriet.

1.2 SYFTE

Vi tolkar kommunens vision för Nordanåparken som att de vill ta hänsyn till och sammanväva parkens sociala- och kulturhistoriska värden. Syftet med vår studie är att visa hur man som landskapsarkitekt kan förena sociala- och kulturhistoriska värden i Nordanåparken. Genom att analysera Nordanåparken och testa ett arbetssätt undersöker vi balansen mellan bevarande och utveckling. Studiens mål är att visa hur det går att bidra till en hållbar stadsutveckling genom ett dubbelt hänsynstagande utifrån sociala- och kulturhistoriska värden. Resultatet förväntas bli ett utvecklingsprogram, vilket är ett underlag som kan ligga till grund för framtida gestaltning. Uppsatsen belyser även diskussionen att värdera och förena flera värden på samma plats.

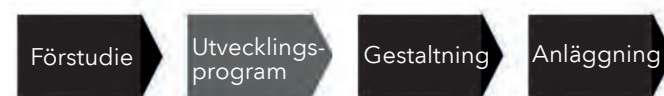

1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR

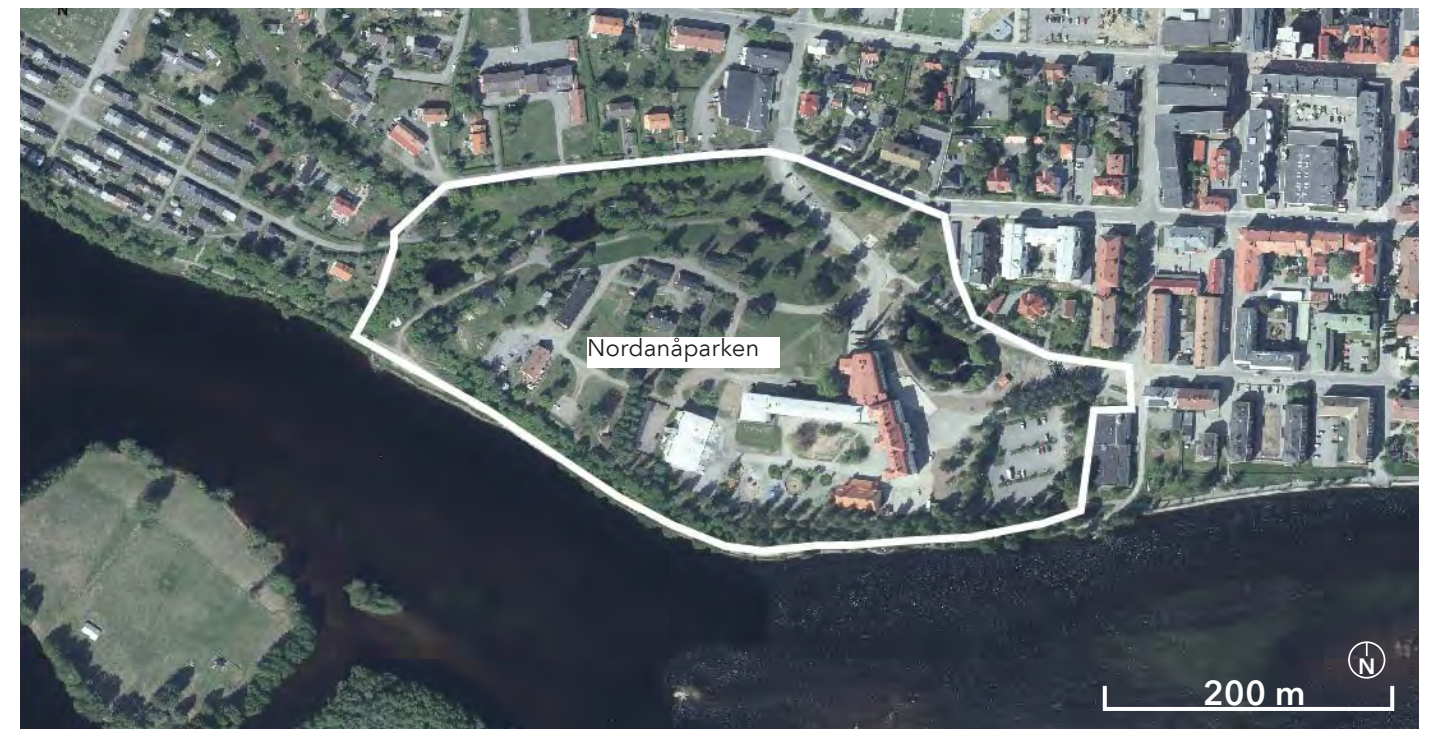
- Vilka kulturhistoriska värden finns i Nordanåparken och hur kan platsen få högre sociala värden?
- Hur kan en sammanvägning av de kulturhistoriska- och sociala värdena uttryckas i ett utvecklingsprogram för Nordanåparken?

1.4 AVGRÄNSNING

Arbetets tematiska avgränsning förhåller sig till vår analys av Nordanåparkens sociala- och kulturhistoriska värden. Då uppsatsen är ett avslutande kapitel på landskapsarkitektprogrammet är arbetet inriktat på sociala- och kulturhistoriska värden kopplat till landskapet. Arbetet tar hänsyn till parkens historia med fokus på parkens bildande år 1945. Med utgångspunkt i kommunens vision för Nordanåparken studeras platsen enbart utifrån sociala- och kulturhistoriska värden. Ekologiska och ekonomiska aspekter har inte berörts i studien. Utvecklingsprogrammet används i ett tidigt skede vilket exkluderar aspekter av exakt utformning, höjdsättning, dagvattenhantering, placering av möbler och belysning, se figur 3. Utvecklingsprogrammet är inte ett kulturmiljöprogram eftersom arbetet inte enbart fokuserar på bevarande. Arbetet är geografiskt avgränsat till Nordanåparken, se figur 4.

Figur 3. Utvecklingsprogrammets relation till den övergripande byggprocessen.

Figur 4. Den geografiska avgränsningen redovisar studiens arbetsområde. Ortofoto ©Lantmäteriet.

1.5 MÅLGRUPP

Studien bidrar med ett förslag och inspiration till hur Skellefteå kommun kan utveckla Nordanåparken. Studien kan användas för framtagande av detaljplan och gestaltungsarbete. Arbetet kommer att redovisas för kontaktpersoner på Skellefteå kommun. Arbetet vänder sig även till personer som är intresserade av komplexiteten kring utveckling och förändring av kulturhistoriska platser och vikten av sociala mötesplatser i staden.

1.6 LÄSANVISNING

Arbetet är disponerat med kapitel som lyfter viss forskning inom huvudfrågeställningarnas ramar som är arbetets teoretiska utgångspunkter. Det ger en inblick inom ämnet som sedan ligger till grund för analyser och diskussioner som förs i arbetet. Efter det redovisas studiens metoder. Vidare presenteras platsen som följs av arbetets resultat: analyser, intervjuer, sammanvägning och utvecklingsprogram. Studien avslutas med en diskussion kring resultat, valda metoder och vidare studier.

2. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Det teoretiska ramverket presenterar ett urval av forskning inom områdena: kulturhistoriska miljöer, utveckling av dem samt betydelse av stadens sociala rum.

2.1 STADENS OFFENTLIGA RUM

Allmänna platser är en del av staden som människan vistas i, men är inte nödvändigtvis utformade, anpassade och gjorda utifrån människan. Idag finns diskussioner som handlar om att skifta det huvudsakliga fokuset från estetik och stil av en plats till människan och upplevelsen av rumslighet och hur det påverkar den enskilde individen (ArkDes 2020). Skiftet skapar fokus till de offentliga mötesplatsernas sociala värde. Samma diskussion sker för kulturhistoriska parker. Abdelhamid (2019) hävdar att parkers kulturhistoriska värde försvinner om de inte har någon anpassningsförmåga. För att uppnå goda mötesplatser och en väl gestaltad livsmiljö anser arkitekturpolitiken att utvecklingen av gemensamma stadsrum bör fokusera på hur människan upplever en plats och platsens historiska sammanhang (ArkDes 2020). I arbetet utgår vi från arkitekturpolitikens målsättning att ta hänsyn till både kulturhistoriska- och sociala värden när vi utformar mötesplatser (ArkDes 2020). I arbetet definierar vi en mötesplats som en plats där människor kan träffas och kommunicera med varandra (Madanipour 2010). Där vistelsen är frivillig och drivs av viljan att vilja vara runt andra människor och tillhöra ett sammanhang (Adam & Tiesdell 2013).

2.2 UTFORMA SOCIALA MÖTESPLATSER

Carmona et al (2010) diskuterar begreppet *people place* (mänskliga platser) som syftar till platser som används av människan och har höga sociala värden. För att Nordanåparken ska utgöra en plats som människor vistas vid krävs det att parken utformas utifrån människan. Gehl (2010) menar att utforma stadsrum som utgår från människan ger förutsättningar för att vara sociala mötesplatser. Platser som erbjuder mänskliga aktiviteter kommer skapa mer livfulla platser då människor attraherar andra människor (Gehl 2010). Att utforma samtidens parker är en utmaning som måste möta en mångfald av krav som inkluderar aktiviteter som berör fritidsaktiviteter, underhållning, sport och social interaktion (Edelweiss & Bortoli 2020). Det gör att offentliga platser behöver innehålla ett utbud av varierade aktivitetsytor för att nå en större bredd av besökare. Ett sätt att skapa parker med varierande aktiviteter är genom multifunktionell design och flexibla ytor (Dormidontova 2022). Det ger föränderliga platser som kan anpassas efter planerade evenemang i kombination med den permanenta utformningen på platsen.

Gehl (2010) anser att när stadsrum uppnår tre delar, *skydd, komfort och nöje*, blir det platser där människor vill tillbringa tid vid.

En grundläggande förutsättning för att skapa platser där människor vill vistas är att säkerställa *skydd* mot fysisk skada, otrygghet och obehagliga känslor. Om platsen upplevs osäker finns det en stor risk att andra kriterier blir meningslösa (Gehl 2010). Aspekter som påverkar hur väl

platsen upplevs som skyddad är närvaro av andra människor och att bilen är underordnad människan. Det finns även en tydlig koppling mellan mänsklig aktivitet och människans sinnen. Hur och om människor väljer att vistas på olika platser påverkas av sinnena: se, höra, lukta, känna samt förmåga att känna kyla värme, smärta, struktur och form (Gehl 2011, Gehl 2010). Att söka skydd från varierande väderförhållanden är grundläggande för att uppnå en god plats enligt (Gehl 2010).

Det andra steget mot att uppnå en plats skapad för människan är genom att möjliggöra mänsklig aktivitet (Gehl 2010). För att skapa en god *komfort* bör platser ge förutsättningar för människor att stå, sitta, gå, titta, lyssna och tänka. Gestaltningssmässigt betyder det att utforma variation av funktioner och att det behöver finnas platser som tillgodoser olika behov som kontemplation, fart, lek, umgänge.

Gehl (2010) anser att det ska finnas platser att vistas på under en längre tid, omsorgsfullt placerade sittplatser som möjliggör umgänge i både grupp och ensam samt stråk som underlättar rörelsen på platsen. Exempelvis är det fördelaktigt att placera vissa sittplatser så människor ser varandra i stället för på rad (Gehl 2010). En annan viktig aspekt i utformningen menar Gehl (2010) är placeringen av aktivitetsytor. Om dessa grundläggande aktiviteter sker i goda miljöer så kan aktiviteterna utvecklas på oändligt många sätt. Hur och var det optimala placeringen är beror på aktiviteten och platsen, därför är platsanalys

och platsbesök en grundläggande metod vid gestaltning.

Den sista delen *nöje* berör platsanpassning, estetik och skala. De rekreativa aktiviteterna påverkas av *kvalité*, väder och vind (Gehl 2010). Gehl (2010) menar att god design och arkitektur är ett övergripande kriterium som inte kan behandlas isolerat från de andra. God design tar vara på de olika aspekterna av det lokala klimatet och skapar en sammanhållen karaktär. Genom att arbeta med en platsspecifik design kan positiva estetiska upplevelser skapa trevliga sinnesintryck. Faktorer att ha i beaktning är klimat, materialval, utsikter, vatten och vegetation (Gehl 2010). Gestaltningen bör även vara utformad i en mänsklig skala, vilket uppstår när relationen mellan plats, avstånd och rymd utgår ifrån människan (Gehl 2010). En annan princip som säkerställer väl fungerande platser är små rum i det större rummet (Gehl 2010).

Utifrån dessa tre delar *skydd, komfort och nöje* har Gehl (2010, 2019) utarbetat ett analysverktyg med 12 kvalitetskriterier för att säkerställa att en plats är utformad så att människor vill vistas där, se figur 5.

SKYDD

Protection against traffic and accidents. Do groups across age and ability experience traffic safety in the public space? Can one safely bike and walk without fear of being hit by a driver?	Protection against harm by others. Is the public space perceived to be safe both day and night? Are there people and activities at all hours of the day because the area has, for example, both residents and offices? Does the lighting provide safety at night as well as a good atmosphere?	Protection against unpleasant sensory experience. Are there noises, dust, smells, or other pollution? Does the public space function well when it's windy? Is there shelter from strong sun, rain, or minor flooding?
---	--	---

KOMFORT

Options for mobility. Is this space accessible? Are there physical elements that might limit or enhance personal mobility in the forms of walking, using a wheelchair, or pushing a stroller? Is it evident how to move through the space without having to take an illogical detour?	Options to stand and linger. Does the place have features you can stay and lean on, like a façade that invites one to spend time next to it, a bus stop, a bench, a tree, or a small ledge or niche?	Options for sitting. Are there good primary seating options such as benches or chairs? Or is there only secondary seating such as a stair, seat wall, or the edge of a fountain? Are there adequate non-commercial seating options so that sitting does not require spending money?
Options for seeing. Are seating options placed so there are interesting things to look at?	Options for talking and listening/hearing. Is it possible to have a conversation here? Is it evident that you have the option to sit together and have a conversation?	Options for play, exercise, and activities. Are there options to be active at multiple times of the day and year?

NÖJE

Scale. Is the public space and the building that surrounds it at a human scale? If people are at the edges of the space, can we still relate to them as people or are they lost in their surroundings?	Opportunities to enjoy the positive aspects of climate. Are local climatic aspects such as wind and sun taken into account? Are there varied conditions for spending time in public spaces at different times of year? With this in mind, where are the seating options placed? Are they located entirely in the shadows or the sun? And how are they oriented/placed in relation to wind? Are they protected?	Experience of aesthetic qualities and positive sensory experiences. Is the public space beautiful? Is it evident that there is good design both in terms of how things are shaped, as well as their durability?
--	--	---

Figur 5. Kvalitetskriterier för att människor ska vistas på en plats. Tabell framtagen av författarna som bygger på Gehls (2019) analysverktyg.

2.3 UTVECKLA KULTURHISTORISKA MILJÖER

Det har länge funnits en diskussion kring hur kulturhistoriska miljöer ska förvaltas, bevaras och utvecklas. Före 1950-talet var prioriteten att bevara och skydda det historiska värdet, utifrån det estetiska värdet, baserat på trovärdigt källmaterial om platsen (de la Torre 2013). Då definierades kulturarv som något inneboende i fysiska material som bör bevaras. Ett resultat av den värderingen är till exempel Florensdokumentet som antogs av den globala, icke-statliga, organisationen ICOMOS (1981). Florensdokumentet från 1981 beskriver principer för bevarande, underhåll, användning och utveckling av historiska parker och trädgårdar.

Sedan dess har diskussionen om arv och bevarande förändrats. Idag är förståelsen för den kulturella bakgrunden av större vikt och att platsen inte är statisk, utan föränderlig (de la Torre 2013). Kulturarvet ses som en social process som förutom fysiska material även beror av funktioner, känslor och betydelser för den kulturhistoriska platsen eller objektet (de la Torre 2013). Innehållet i historiska parker och trädgårdar varierar beroende på rådande samhällsstrukturer och ideologier som fanns vid anläggande. Genom att se på en park från en specifik tid kan det ge information om den tidens levnadssätt, ideologier och politiska värderingar (de la Torre 2013). Förändringen av hur vi ser på våra kulturhistoriska miljöer beror på att landskapet och samhället är i ständig rörelse. Vad som prioriteras och värderas i våra offentliga miljöer förändras, hur vi betraktar och använder vårt landskap påverkas av samhälleliga, ekonomiska och estetiska prioriteringar (Saltzman 2001).

Katarina Saltzman (2001, s.30) beskriver landskapets förändring som:

I landskap finns en spänning mellan kontinuitet och förändring, mellan varaktighet och förgänglighet. Ett landskap kan uppfattas som ett rum i nuet där det förflutna framträder, men också ett rum av pågående förändringar, där vår egen roll är betydelsefull i de förlopp där framtiden formas. Landskap har en inneboende föränderlighet och kan betraktas som en ständigt pågående process. s.30

Saltzman (2001) beskriver komplexiteten i att bevara ett landskap som konstant förändras. Hon belyser den sköra linjen som finns mellan kontinuitet och förändring och belyser möjligheten att påverka hur framtidens offentliga miljöer ser ut. Då vi i denna studie arbetar med utveckling av en kulturhistorisk miljö för att möta dagens behov av sociala mötesplatser kommer vi i att vandra på den sköra linjen och finna oss i spänningen mellan kontinuitet och förändring, bevarande och utveckling. Samspelet, mellan naturen och människan, formar landskapet för avsett ändamål. Det finns dock en risk att samspelet kan ge negativa effekter som påverkar parkens utseende och användning (Gkoltsiou. & Paraskevopoulou 2021). Problemet uppstår om utformningen inte förhåller sig till platsens krav på underhåll och funktioner (Gkoltsiou. & Paraskevopoulou 2021). I linje med det Saltzman (2001) beskriver kom en reviderad version av Florensdokumentet ut 2017. Den reviderade versionen möjliggör

en större utveckling av historiska platser med hänsyn till aspekter som anses vara prioriterade idag, exempelvis tillgänglighet, ekonomi, ekologi och funktion (ICOMOS 2017). Det skiljer sig jämfört med den tidigare versionen från 1981. Trots dokumentets stora fokus på bevarande ger det parker en möjlighet att utvecklas i linje med nutidens behov men samtidigt ta hänsyn till parkers historiska lager. ICOMOS (2017) definierar platser som är öppna för allmänheten, är i offentlig ägo och har kulturhistoriska värden som urbana historiska parker.

När man planerar för att förändra historiska parker och grönområden krävs ett individuellt förhållningssätt för varje objekt för att inte förlora platsens individuella karaktär (Jaszczak & Kristianova 2019). Karaktären kan ha starka kopplingar som uttrycker sig genom fysiska element i parken eller immateriella värden

(Jaszczak & Kristianova 2019). För oss, och vid utveckling av kulturhistoriska platser, är det av intresse att ta reda på vilka värden som Nordanåparken har och samla kunskap om platsens ursprungliga upplevelse, betydelse och funktioner.

VÄRDERING AV KULTURHISTORISKA MILJÖER

Kulturhistoriska landskap är gemensamma källor till kunskap och upplevelser. Förståelsen av landskapets föränderlighet över tid gör att flera värden idag är inkluderade i kulturarvet (de la Torre 2013). Historiska parker innehåller flera värden som berättar om samhällsenliga värderingar, betydelser, och funktioner kopplat till sin tid (ICOMOS 2017). Värden i de historiska parkerna utgör kärnan till varför det allmänna stadsrummet fortsätter att vara viktig för människan (ICOMOS 2017). I projekt som berör kulturhistoriska värden

finns det alltid en risk att det äkta och genuina, ofta i betydelse av ursprungligt material, försvinner vid förändring. Ett sätt att belysa kulturhistoriska värden är genom en kulturhistorisk bedömning. För att göra en kulturhistorisk bedömning krävs det en analys som värderar och förklarar varför miljön och dess beståndsdelar innehåller sitt värde (Riksantikvarieämbetet 2015). Det kan göras genom arbetsmetoden *Kulturhistorisk bedömning av parker och grönområden* (Stockholm stadsmuseum 2011). Genom att metodiskt arbeta med en bedömning minskar subjektiviteten i arbetet. Metoden belyser och värderar både områdets parkarkitektur och immateriella värden som händelser och symboler (Stockholm stadsmuseum 2011). Metoden baseras på delvärden som kan höjas av förstärkande delvärden.

FÖRHÅLLNINGSSÄTT

När man arbetar med frågor som: vad är värt att bevara eller utveckla, vilket värde bör prioriteras, kan resultatet bli subjektivt. Det betyder att resultatet präglas av de som arbetar med projektet och hur de uppfattar någonting. I sådana typer av projekt är det fördelaktigt att arbeta utifrån ett förhållningssätt och mål. Trots att Florensdokumentet (ICOMOS 2017) uppdaterades 2017 anser vi inte att det är lämpligt att utgå från det i vårt arbete då vårt huvudsakliga mål inte handlar om att bevara. Förhållningssätten som Flinck (2013) redovisar kan förenklat ses på en skala från strikt bevarande av en parks innehåll och helhet, till större förändringar och en friare, mer subjektiv förändring av den historiska parken, se figur 6. Flinck (2013) anser att det är viktigt att vara ärlig och öppen i arbetsgången när man arbetar med historiska parker och deras komplexitet. Det gäller att vara transparent med vilket förhållningssätt som arbetet berör.

Figur 6. Förhållningssätt som används vid arbeten med kulturhistoriska miljöer. Figur framtagen av författarna baserat på definitioner av Maria Flinck (2013).

2.4 FUNKTIONALISMEN I SVERIGE

I början av 1900-talet växte en ny arkitektur fram, funktionalismen. Funktionalismen var en form av rationalistisk estetik, där stilidealet inte enbart uppfattas som en ny form, utan även som en arbetsmetod och livsstil (Olofgörs et al. 2001). Ursprunget till den modernistiska arkitekturen var Le Corbusier och arkitektskolan Bauhaus, som fokuserade mer på funktion och produktion, än ett konstnärligt uttryck (Olofgörs et al. 2001). Under den här tiden var bostadspolitikens syfte tydligt: målet var att förbättra bostadssituationen för en stor del av samhället. Det skulle vara ljusa, rena och öppna bostäder till ett rimligt pris (Olofgörs et al. 2001). Samtidigt skedde en kunskapsutveckling och förbättrade arbetsmetoder inom byggindustrin vilket bidrog till arbetsmetodens utveckling. Funktionalismens kärnfrågor var helhetsgrepp, ordning och konstruktion, allt med en social ambition (Docomomo 1992). Den nya arkitekturen fick sitt genombrott i Sverige på 1930-talet när stockholmsutställningen hölls i Stockholm (Stockholm stad 2021). 1931 antogs en stadsplanlag som krävde att utrymme i städerna skulle reserveras för parker, lek och idrott (Flinck 1996). De offentliga platserna fick en annan roll i städerna.

Den funktionalistiska arbetsmetoden tillämpades och påverkade stadens parker och grönområden. Trädgårdsarkitekterna kritiserade 1800-talets parker vilket resulterade i en trädgårdskonst anpassad till det moderna livet (Flinck 1996). Parker och grönområden skulle likt husen användas till vardags (Wilke 2014). Två personer som

arbetade flitigt med arbetsmetoden och tillämpade det funktionalistiska stilidealet med lyckade resultat i Stockholm var stadsträdgårdsmästaren Holger Blom och landskapsarkitekten Erik Glemme (Andersson 2000). Stockholmsskolan, som deras arbetssätt kom att kallas, blev en tydlig förebild inom parkarkitektur. Holger Blom tog under den här tiden fram ett parkprogram som berättar om parkens uppgift i staden (Blom 1946). Parkprogrammet innehöll följande målsättningar:

- Parken luckrar staden
- Parken ger plats för friluftskreation
- Parker är samlingsplats
- Parker bevarar natur och kultur

Funktionalistiska parker är en sammansättning av landskapets olika element: former, färger, volymer, strukturer och konturer. I utformningen var det viktigt att beakta platsen och arbeta med naturen som största inspiration (Andersson 2000, Flinck 1996). Genom att arbeta platsspecifikt uttryckte sig stilidealet “funkis” inom landskapsarkitektur på många olika sätt. Det får oss att fundera på hur detta uttryckte sig i Nordanåparken. Vilka var de tidstypiska dragen och vad var Nordanåparkens individuella uttryck?

Den funktionalistiska estetikens karaktäriserades av en enkelhet. De arbetade med begränsade färg-, material- och växtpaletter för att undvika

plottrighet (Wilke 2014). Precis som att rummen inomhus skulle användas till olika ändamål skulle parken vara funktionsuppdelad (Wilke 2014). Den naturinspirerade parken kunde brytas upp av mindre arkitektoniska inslag. Funktionalismen tog vara på de nya tekniska möjligheterna och arbetade med enkla och pålitliga material och växter (Wilke 2014, Docomomo 1992). I parkerna var vanliga material: stål, betong, trä och skiffer (Docomomo 1992). Färgerna gick ofta i varma ljusa toner men det fanns även inslag av mer kalla nyanser och mättade toner. Formspråket skulle vara logiskt, enkelt, mjukt samt anpassas efter plats (Docomomo 1992, Wilke 2014).

2.5 DET VI TAR MED OSS FRÅN DE TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTERNA:

Nedan sammanfattas punkter från de olika teoretiska referenserna som vi tar med oss och arbetar utifrån i den fortsatta studien.

- Gehls (2010 & 2011) forskning kring människans upplevelseaspekter i stadsrum visar att om *skydd*, *komfort* och *nöje* uppnås finns potential att skapa en attraktiv mötesplats. Genom att arbeta med Gehls kvalitetskriterier och analysera Nordanåparkens sociala värden kan vi belysa parkens brister och utvecklingsområden för att se vilka tillägg och förändringar parken behöver.

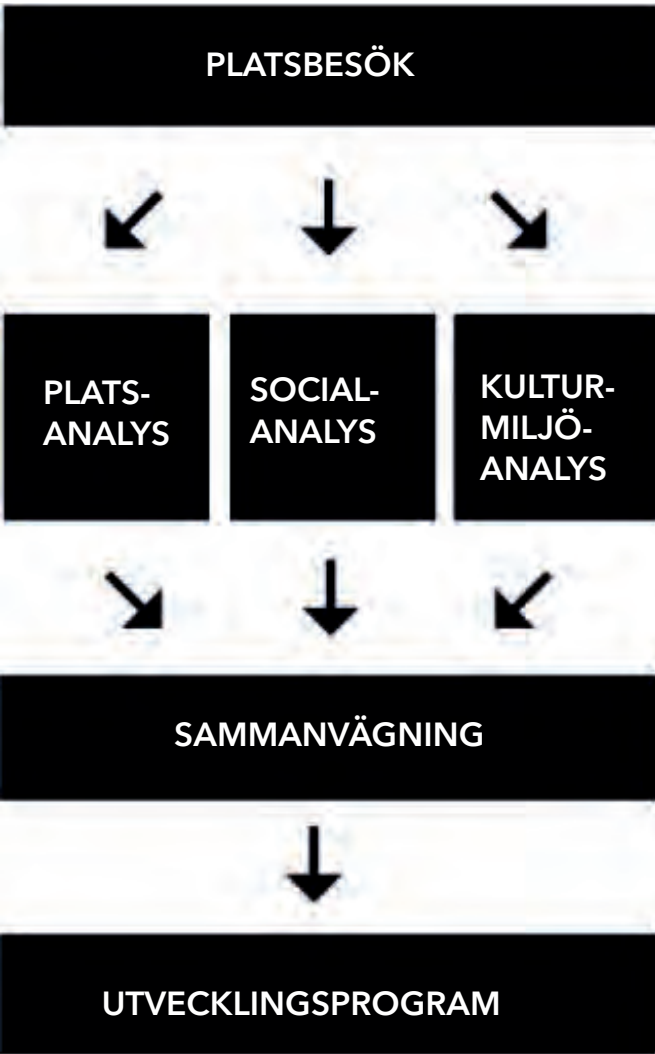
- Historiska miljöer består ofta av flera tidslager vilket gör det viktigt att undersöka en parks historia för att få en förståelse för det kulturhistoriska värdet. Ett strukturerat arbetssätt för att ta reda på en parks kulturhistoriska värde är att jobba utifrån värderingsmetoder. Stockholm stadsmuseums metod för bedömning av parkers kulturhistoriska värden utgår från både fysiska- och immateriala värden som historiska parker kan bestå av.
- Funktionalismen är en arbetsmetod som fokuserar på funktion och har en stark social ambition. Det funktionalistiska idealets uttryck påverkas starkt av den specifika platsens förutsättningar. Att utföra en platsanalys som lyfter platsens individuella förutsättningar är därför viktigt att utföra.
- Under funktionalismen fanns vissa stilideal. Exempel på dessa är: logiskt, funktionsanpassat och mjukt formspråk, en begränsad palett bestående av pålitliga material och växter, naturen som inspiration, bevarandet av kultur och natur. Det är av vikt att förstå den funktionalistiska arbetsmetoden och idealet för att se hur det uttryckte sig i Nordanåparken.

3. METOD

Följande kapitel beskriver studiens valda metoder. Arbetet består av olika arbetsmetoder för att kunna svara på uppsatsens frågeställningar. Metoderna argumenteras för, beskrivs hur de genomfördes och vad de gav oss i studien.

3.1 STUDIE

Arbetets övergripande metod bestod av en studie av Nordanåparken, se de olika stegen i figur 7.

Figur 7. Flödesbeskrivning av arbetets övergripande delar. Arbetets olika metoder kompletterar varandra och hjälper oss att svara på studiens frågeställning.

PLATSBESÖK

För att få en uppfattning av parkens känsla, karaktär, funktion och rum valde vi att göra fyra platsbesök i Nordanåparken. Med oss på plats hade vi kartunderlag för att markera ut och dokumentera insikter och upplevelser i parken samt en kamera för att fotografera. Platsbesöket skedde v.7 mellan den 14 - 18/2. Vädret under platsbesöket var mellan -5 och -12 och lätt snöfall. Platsbesöket gav oss en känsla för hur parken upplevs och hjälpte oss att beskriva och definiera parkens rum. Det vi tar med oss från platsbesöket genomsyrar hela vårt arbete men presenteras framför allt i kapitlet platsanalys och Nordanåparken.

PLATSANALYS

Det finns flera olika aspekter att undersöka på en plats. Några som Bodin et al. (2019) lyfter är att undersöka platsens rumsliga och visuella kvaliteter samt komponenter som: miljömässiga aspekter, sociala aspekter, rörelse och trafik. Med utgångspunkt i Bodin et al (2019) valde vi att analysera platsens kommunikationer, klimat, topografi, aktivitetsytor, verksamheter och rumsliga sammanhang. I vår rumsliga analys utgick vi från Robinsons (2016) definition av vad som skapar rum: landform, vegetation och byggda strukturer. Ovan nämnda delar påverkar upplevelsen av det sammansatta landskapet (Robinson 2016) och är därav av vikt för oss att analysera för att förstå Nordanåparkens rumsliga förutsättningar. Karaktär och innehåll är även en del av rummets upplevelse och de komponenterna lyfts i den rumsliga analysen.

Platsanalysen utfördes genom skrivbordstudier och platsbesök. Vi studerade ortofoton, kartor, bilder, besökte platsen och tittade på området via google maps streetview. Insikter och kunskap från platsanalysen använde vi i kulturmiljöanalysen, sociala analysen och utvecklingsprogrammet. Platsanalysen sammanfattades och presenterades i en områdesindelning som vi senare använde i vår analys av sociala- och kulturhistoriska värdena, för senare sammanvägning och utvecklingsprogram.

SOCIAL ANALYS

Den sociala undersökningen består av intervjuer och en analys utifrån Gehls 12 kvalitetskriterier (2019) för social samvaro och aktivitet som utförs för att få en uppfattning om parkens sociala värde idag.

Intervjuer

För att få en övergripande uppfattning av hur Nordanåparkens besökare använder parken utfördes intervjuer. Målet med intervjuerna var att få en djupare förståelse för hur platsen används av besökare samtidigt som vi ville inkludera parkens besökare och inspireras hur platsen kan utvecklas.

Intervjumetoden som användes var semistrukturerade kvalitativa intervjuer. Enligt Trost (2010) är det en kvalitativ metod och ett bra arbetssätt att använda för att förstå och hitta mönster. Trost (2010) anser att semistrukturerade intervjuer med frågor om beteenden och handlingar kan få fram respondentens känslor. Arbetsgången

följer Trost (2010) tre steg för intervjumetod. Först samlade vi in data genom kvalitativa intervjuer sedan tolkade vi det material som vi samlat in. Intervjuerna utfördes i Nordanåparken under tre tillfällen. Intervjupersonerna valdes slumpartat utifrån vilka som rörde sig i parken vid intervjutillfället. Eftersom syftet med studien var att skapa en mötesplats för fler människor var det inte av vikt vilka personer som intervjuades men att det skulle finnas en bredd i ålder och en jämn könsfördelning. Vädret under de tre tillfällena var lätt snöfall och -4. Antal frågor anpassades efter det kalla vinterklimatet och vi ansåg att fyra grundfrågor är möjligt att spontant fråga människor som uppehöll sig i parken under pågående väderförhållande, se rubrik platsbesök. Dessutom ansåg vi även att det var fördelaktigt med korta och få frågor för att kunna få in en större mängd intervjuer. Detta för att platsen är en offentlig park och relevant att samla information från en större grupp människor.

I linje med Trost (2010) formulerade vi så konkreta, korta och koncisa frågor som möjligt. Det var viktigt att frågorna gav oss en djupare förståelse för vad respondenterna gör i parken, vad de vet om platsens historia och vad de önskar skulle finnas i parken. Totalt intervjuades 19 personer i ett åldersspann mellan 10–85 år med en jämn könsfördelning. Resultatet från intervjuerna blev en del av den sociala analysens resultat. Svaren användes som en inspiration i utvecklingsprogrammet för Nordanåparken.

Analys utifrån kvalitetskriterier

Gehls (2019) 12 kvalitetskriterier användes för att få en uppfattning om platsen är utformad för att utgöra en plats där människor vill tillbringa tid. Vi ansåg att kvalitetskriteriernas innehåll i kombination med parkens storlek gjorde att vi var tvungna att göra en övergripande analys över hela parken samt en mer ingående analys baserat på parkens rumsindelningar. Detta på grund av att vissa kriterier, exempelvis möjlighet till olika aktiviteter och estetisk kvalitet behandlade hela parken. Vissa rum kan ha bättre estetik och gestaltning men som i kombination med andra rum skapar en splittrad karaktär. Den mer ingående analysen var viktigt för att kunna sammanväga och jämföra de sociala- och kulturhistoriska värdena för att senare prioritera var och hur utvecklingen av parken skulle ske.

Som Gehl institues (2019) föreslår observerade vi först platsen innan vi utförde analysen. Vi valde att skapa oss en förståelse för området innan vi utförde analysen och besökte platsen tre gånger innan vi analyserade den utifrån kvalitetskriterierna. I linje med Gehls användarguide (2019) valde vi att utföra analysen enskilt för att sedan jämföra och sammanställa våra svar. Vi utgick ifrån deras mall, se figur 5, och analyserade platsen utifrån en trestegsskala som vi definierade som bra, medel och dålig. Vi valde även att notera olika kriterier på kartor och skrev kommentarer till varje kriterium. Detta var ett viktigt steg då flera kriterier innehöll flera frågor. Kvalitetskriterierna är baserade på

tre teman *skydd, komfort och nöje* (Gehl Institute 2019). Genom att applicera Gehls kriterier på Nordanåparken kunde vi se vilka sociala värden parken har, vad som saknades och var de största bristerna var lokaliserade.

KULTURMILJÖANALAYS

Nedan presenteras kulturmiljöanalysens två delar. Först historisk dokumentation för att förstå platsens historiska utveckling från före anläggandet, tillkomst och fram tills idag. Sedan en kulturhistorisk bedömning av parkens nuvarande kulturhistoriska värden.

Historisk dokumentation

En historisk dokumentation av Nordanåparken genomfördes för att få ett kunskapsunderlag till den kulturhistoriska bedömningen av parkens värden, samt underlag för parkens utvecklingsprogram. Först skapade vi oss en inblick i områdets tidigare historia, för att sedan undersöka parkens uppkomst och till sist vilka förändringar som har skett i Nordanåparken fram tills idag. Enligt Flinck (2013) är det viktigt att beskriva vad som utmärker sig i en park för att senare kunna besluta om vad som är värt att bevara. Därför utfördes alla dessa steg.

I den historiska dokumentationen jämfördes och granskades planförslag, flygfoton, lantmäterikartor och historiska foton. Det gjordes för att synliggöra vad som är original, gått förlorat eller förändrats i Nordanåparken.

Vidare utfördes kartöverlägg av bildmaterialet. Flygfoton över Nordanåparken fungerade som referenser för att se vilka förändringar som skett utifrån ritningar och planförslag. Av det material som vi granskat ingår ingen komplett växt- eller utrustningsförteckning för anläggandet. Därför har inte en noggrann dokumentation av autentiskt växtmaterial och utrustning kunnat utföras. Flygfoton har granskats för att lyfta parkens historiska vegetationsstrukturer på ett övergripande plan. Vi träffade även Pernilla Lindström, byggnadsantikvarie på Skellefteå kommun, och hade en rundvandring med henne i parken. Det gav oss en förståelse för platsens mångskiftande historia. Den historiska dokumentationen gav oss en förståelse för vad som påverkat parken och på så vis kunde vi definiera vad som är Nordanåparkens personliga profil och uttryck.

Kulturhistorisk bedömning

För att kunna ta hänsyn till platsens historiska lager i studien var det viktigt för oss att medvetandegöra och belysa parkens historiska kärnvärden och tydliggöra vilka värden som finns kvar idag. Detta gjorde vi med hjälp av Stockholms stadsmuseums (2011) rapport: *Kulturhistorisk bedömning av parker och grönområden* som presenterar en metodutveckling av en kulturhistorisk värderingsmetod. Metoden utgick från Riksantikvarieämbetets kulturhistoriska värderingsmodell för byggnader men är anpassad till grönområden och parker. Den kulturhistoriska bedömningsmodellen bygger på delvärden

i kombination med förstärkande delvärden (Stockholm stadsmuseum 2011), se figur 8. Det fanns ingen inbördes hierarki mellan de olika värdena. Resultatet av den kulturhistoriska bedömningen belyste parkens kulturhistoriska värden och utgjorde ett kunskapsunderlag i den fortsatta studien och utvecklingen av platsen. Då vi hade identifierat parkens kulturhistoriska värden utifrån delvärden och förstärkande delvärden gjordes en sammanfattande bedömning av vilka värden som bör prioriteras i den fortsatta studien. Därefter analyserades parkens parkarkitektur utifrån det funktionalistiska stilidealet. Det gjordes för respektive rum från rumsindelningen. Varje område bedömdes utifrån skalan lågt, medel eller högt värde. Det resulterade i en karta som visade var det parkarkitektoniska delvärdet är som högst. Det gav oss ett svar på i vilka områden som vi bör rikta särskild uppmärksamhet åt kulturhistoriska värden i utvecklingsplanen.

Då vi hade identifierat parkens kulturhistoriska värden utifrån delvärden och förstärkande delvärden gjordes en sammanfattande bedömning av vilka värden som bör prioriteras i den fortsatta studien. Därefter analyserades parkens parkarkitektoniska värden som applicerades på den rumsliga indelningen. Varje området bedömdes utifrån skalan lågt, medel eller högt värde. Det resulterade i en karta som visade var parkens höga parkarkitektoniska värden är belägna. Det gav oss ett svar på i vilka områden som vi bör rikta särskild uppmärksamhet åt kulturhistoriska värden i utvecklingsplanen.

FÖRSTÄRKANDE DELVÄRDEN

SYMBOL	Parken är en symbol för något
AUTENTICITET	Äkthet, antingen innehåll eller form
PEDAGOGOSIKT VÄRDE	Parkens möjlighet att kunna visa & förstå historiska skeden
SÄLLSYNTHET	Huruvuda något är sällsynt eller ej
REPRESENTATIVITET	Hur tydligt/representativt är området
UPPLEVELSE	Upplevelsen av parken kopplat till känslor

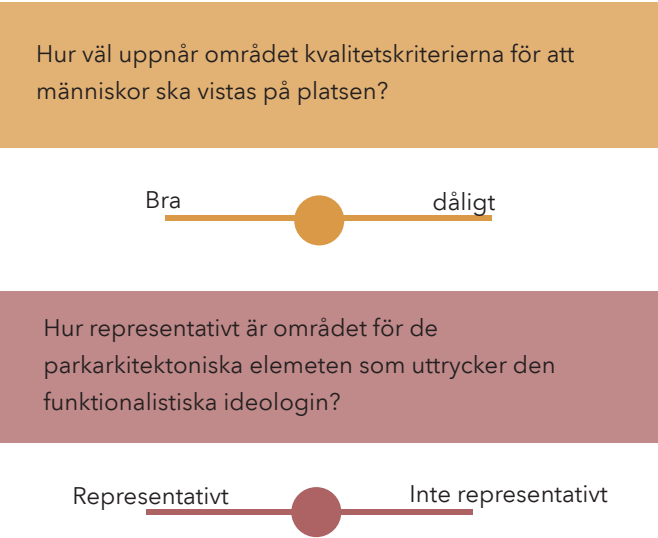
DELVÄRDEN

MARKHISTORIA	Hur mänsklig aktivitet präglar marken
SAMHÄLLSHISTORIA	Politiska värderingar och förutsättningar vid anläggandet
PARKARKITEKTUR	Hur parken eller grönområdet medvetet gestaltats
KONTINUITET	Tidsdjup på platsen, spår som visar andra tider
TRADITION	En nyttjande som är starkt förknippad med platsen
PERSONHISTORIA	En person/grupp som är starkt förknippad med platsen

JÄMFÖRELSE & SAMMANVÄGNING

Då målet med arbetet var att utveckla och förbättra parkens både sociala- och kulturhistoriska värden fanns ett behov att sammanväga och jämföra dessa med varandra. Vi jämförde vår bedömning och uppfattning av Nordanåparken, tillsammans med delresultaten från både den sociala- och kulturmiljöanalysen. Det gjordes för att få svar på förhållandet mellan det sociala och kulturhistoriska värdet och därmed vårt förhållningssätt i utvecklingsprogrammet, se figur 5.

För att sammanväga dessa värden ställdes en fråga utifrån sammanfattningarna av dessa respektive värden i varje rum av parken, se figur 9. En skala från *representativt* till *inte representativt* användes för att visa på hur väl det kulturhistoriska värdet utifrån parkarkitektur fanns i området. En skala från *bra* till *dåligt* värderade hur en sammanvägning av både *skydd*, *komfort* och *nöje* utifrån de sociala kriterierna uppfylls i respektive rum.

Figur 9. Analysmetod för sammanvägning.

UTVECKLINGSPROGRAM

Utifrån utgångspunkter, resultaten från analyserna och sammanvägningen med framställdes ett utvecklingsprogram för Nordanåparken. Utvecklingsprogrammet bestod av två delar. Först övergripande vision, program, mål och koncept som varit vägledande i framtagande i programmet andra del, övergripande strategier och idéutveckling.

Figur 8. Modell för bedömning av grönområden och parker. Tabell framtagen av författarna som bygger på *Stockholms stadsmuseums (2011) metod*.

4. NORDANÅPARKEN

Här presenteras Nordanåparkens geografiska placering, kommande förändringar i området, funktioner och problem.

4.1 NORDANÅPARKEN IDAG

Nordanåparken är ett av Skellefteås äldsta och centralaste grönområde. Området är beläget ungefär 400 meter väster om centrum och är cirka 170 x 450 meter stort. Det är 9 hektar och jämförbart med ungefär 13 fotbollsplaner. I norr och öst gränsar parken till bostadsområden i varierande karaktär och tidsålder. Väster om projektområdet ligger Landskyrkan och kyrkbyn Bonnstan som tillsammans utgör riksintresset ”Skellefteå sockencentrum”. Längst med Nordanåparkens södra sida angränsar området till Skellefteälven och Älvs promenaden, se figur 10.

I och med den pågående stadsutvecklingen i Skellefteå sker många förändringar i staden och närområdet. I anslutning till parkens östra del byggs för tillfället en ny bro, Karlgårdsbron, över Skellefteälven. Bron kommer bli en viktig kommunikation som kopplar norra och södra sidan med varandra och knyter ihop Älvsrummet (Skellefteå kommun 2018a). Troligt är att denna bro kommer påverka rörelsemönstret och öka rörelsen i Nordanåparken.

Parken ligger intill ett mycket väl använt promenad- och joggingstråk, Älvs promenaden, som sträcker sig längst med båda sidor av älven. Detta gör att det huvudsakliga rörelsemönstret på platsen går i öst-västlig riktning. Parkens huvudsakliga funktioner går att koppla till byggnadernas verksamheter och tillfälliga evenemang. De flesta byggnader i parken har historiska värden och ingår i områdets friluftsmuseum. Funktioner kopplade till

byggnaderna är museum, Exploratorium (Teknikens hus), utställningsrum, vävstuga, daglig verksamhet, bagarstuga, café och restaurang.

I parken finns också scener för teater, dans och vidsträckta grönytor som används vid tillfälliga evenemang. Under sommarhalvåret är parken en tydlig nod för kulturevenemang såsom teater, dans, festival och marknad. Kommunens gratisfestival Träckstocks är ett återkommande evenemang som årligen hålls i parken. Under vintern är julmarknaden ett besöksmål. Utöver detta används

parken även för rekreation, skol aktiviteter och friluftsmuseum (Skellefteå kommun 2018a). Lekplatsen utnyttjas regelbundet och är välbesökt av familjer och förskolor.

Parkens varierande innehåll och uttryck skapar en splittrad miljö mer flera olika karaktärer, se exempelvis bild 10 och 16 på nästa sida. Dessutom är parkens stråk i stort behov av förbättring, både estetiskt och tillgänglighetsmässigt, se bild 9, 11 och 12 nästa sida.

I och med den stora befolkningsökningen som pågår i Skellefteå och parkens centrala placering förväntas ett högre besöksstryck i parken. Vår ambition är att genom utvecklingsprogrammet ta vara på kvaliteter i parkområdet och göra den mer anpassad till dagens önskemål och behov.

Figur 10. Nordanåparkens placering i centrala Skellefteå. Ortofoto © Lantmäteriet

1
Öppen gräsmatta som används till skolidrott och fria aktiviteter. © Skellefteå kommun

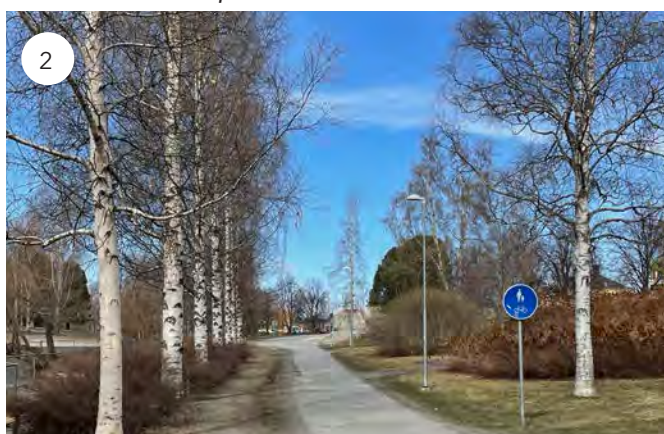
4
Nya lekplatsen på baksidan av den gamla läroverksbyggnaden.

5
Svandammen framför läroverket.

6
Svandammen spolas varje vinter för skridskoåkning.

2
Välänvänd gång och cykelbana.

3
Tält för Trästocksfestivalen placeras framför Världshuset.
© Skellefteå museum - Krister Hägglund

Figur 11. Ortofoto som visar bildvinkel för fotografierna i parken.
Ortofoto © Lantmäteriet.

7
Julmarknad vid Nyborg december 2009.
© Skellefteå museum -Krister Hägglund

10
Nyborg och björkallen skapar ett tydligt rum.

13
Teaterevenemang framför majorsbostället Nyborg.
© Skellefteå museum - Krister Hägglund

8
Vistelseyta vid dammarna täckt med snö.

11
Otillgängligt stråk mot Bonnstan. Belysning som ramlat.

14
Besöksparkering vid Nordanåparkens östra entré.

16
Lekplatsen mellan Läroverket och Exploratoriet.
© Skellefteå kommun

9
Stråk längs med dammarna tidig vår.

12
Dansbanan Snäcken i anslutning till parkering.

15
Norra entréen till Nordanåparken. GC-väg som övergår till bilväg med tillhörande parkering.

17
Återkommande bänk i Nordanåparken. Här intill teaterscenen.

5. RESULTAT

Här redovisas först plats-, social- och kulturmiljöanalys som följs av en sammanvägning som ligger till grund för utvecklingsprogrammet.

5.1 PLATSANALYS

Platsanalysen presenterar först platsens förutsättningar och sedan parkens rumsliga och visuella kvaliteter.

VEGETATION

Vegetationen i Nordanåparken utgörs till stor del i mark och trädskikt genom öppna gräsytor med planterade trädgrupper. Växtematerialet i parken är äldre och det saknas en succession i ålder. Exempel på arter är pil, björk, cembratall och asp, se figur 12 & 13. Vegetationen är en del av de rumsskapande elementen på platsen, se figur 14.

Figur 12. Pilar vid svandammen.

Figur 13. Cembratallar i grupp planterade i ukanten av gräsmatta.

Figur 14. Träd som skapar rumslighet vid dammarna.

AKTIVITETSYTOR

Nordanåparkens permanenta aktivitetsytor är placerade i parkens västra del. Parken utgör även en plats för tillfälliga evenemang och aktiviteter. Parken är en del av ett välanvänt promenadstråk.

Figur 15. Ortofoto ©Lantmäteriet

L Lek	B Bollek	V Vila
P Picknick	T Teater	Us Uteservering
E Evenemang	Db Dansbana	
Ug Utegym	Sk Skridskor	

BYGGNADER & VERKSAMHETER

Parken innehåller flertalet byggnader från olika tidsepoker och har därför olika uttryck. Byggnaderna skapar fram och baksidor i parken. Verksamheterna utgör målpunkter för besökare.

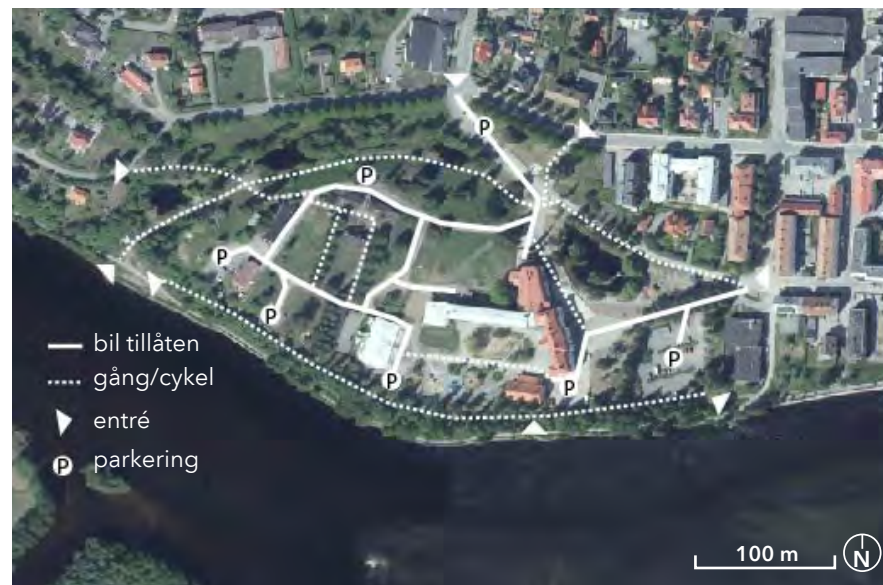

Figur 16. Ortofoto ©Lantmäteriet

1 VÄRDSHUSET Restaurang	4 EXPLOATORIET Teknikens hus
2 LANTHANDELN Café, vävstuga	5 HALLEN Daglig verksamhet
3 MAJORSBOSTÄLLET NYBORG Tom lokal	6 LÄROVERKET Muséum, utställningshall, daglig verksamhet

KOMMUNIKATION & RÖRELSE

Till Nordanåparken kommer personer gående, med cykel eller bil. Flera parkeringar finns inom området. Delar av parken är avstängd för biltrafik men i huvudsak finns god framkomlighet för bil i området. Parken har flera entréer. Då parken har stora topografiska skillnader är inte hela området tillgängligt.

Figur 17. Ortofoto ©Lantmäteriet

KLIMAT

I och med att parken gränsar till älven i söder är platsen solbelyst och ljus. Det som skuggar området är uppvuxna träd och byggnader. Byggnaderna skänker inte enbart skugga till området utan skyddar även mot vind. Ingen större trafikälla finns i närheten vilket gör platsen tyst. Parken ligger i växtzon 5.

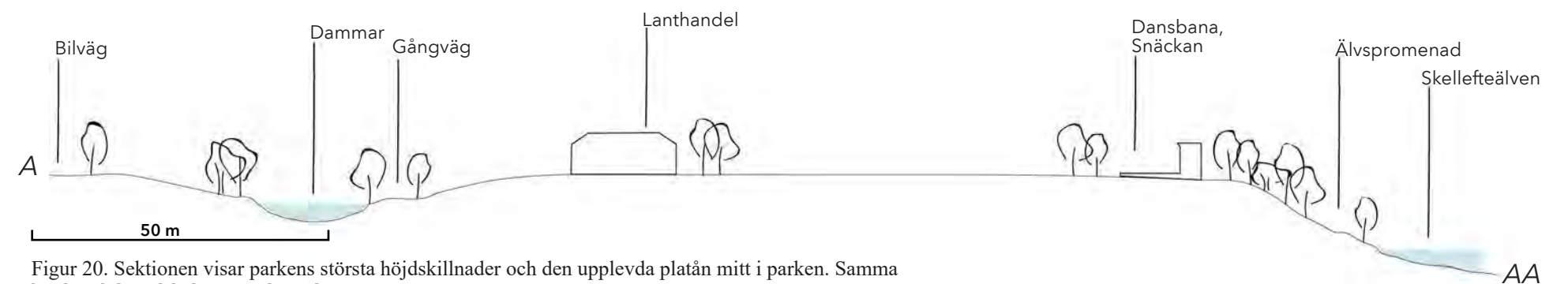
Figur 18. Ortofoto ©Lantmäteriet

TOPOGRAFI

Topografin i Nordanåparken varierar vilket skapar tydlig rumslighet för parken som helhet. Från älven upp till projektområdet finns en höjdskillnad på cirka 10 m. Centralt i parken upplevs området flackt men ut mot områdets kanter blir höjdskillnaden påtaglig, se figur 20. Bäckravinen i områdets nordvästra del skapar en brant höjdskillnad mellan dammarna och platån. Det skapar även mindre rum inom parken.

Figur 19. Ortofoto ©Lantmäteriet

Figur 20. Sektionen visar parkens största höjdskillnader och den upplevda platån mitt i parken. Samma höjd- och längdskala används i sektionen.

NORDANÅPARKENS VISUELLA & RUMSLIGA KVALITETER

Nordanåparkens form och kontrast mot omkringliggande miljöer gör att platsen upplevs som ett eget rum i staden. Området har fysisk kontakt med både centrum och kyrkbyn Bonnstan. Arbetsområdets placering gör att platsen upplevs som en gradient mellan dessa. I öst är husen mer närvarande och större ytor är hårdgjorda medan i väst dominerar den naturliga karaktär som området präglas av med mer träd, planteringar samt vatten.

Känslan på platsen är lugn och miljön bjuder in till samtal, möten, återhämtning och vila. Trots att platsen har en historia och bredd av kulturverksamheter upplevs parken ha en svag identitet.

Platsens topografiska variation skapar flera nivåer av rumslighet inom parken. I följande del av arbetet går vi ner i skala och delar in parken i mindre områden. En bedömning av områdets karaktärer, upplevelser och funktioner ligger till grund för följande rumsindelning av området, se figur 21.

Figur 21. Rumsindelning av parken.
Ortofoto © Lantmäteriet.

RUMSINDELNING

1 Rummet har en tydlig närvaro av vatten med flera sammankopplade dammar. Längst med dammarna går ett stråk förbi några utplacerade bänkbord. I mitten av rummet finns en mindre vistelseyta intill dammarna. Platsens växtmaterial består bland annat av pil, björk, asp och strandvegetation. Det skapar en naturlig karaktär. Höjdskillnaderna på båda sidor dammsystemet skapar tydliga väggar i området som förstärks av de uppvuxna träden. I området finns mindre byggnader som är väl integrerade i landskapet.

Stråket som passerar dammarna. I bilden syns höjdskillnader på båda sidor dammarna.

2 Området ligger i direkt anslutning till en bilväg. Rummet består av öppna gräsytor, GC-väg, lindallé och parkering. Allén längst med gatan skapar en tydlig avgränsning av rummet i norr. I övrigt upplevs rummet som fränkopplat från resterande del av Nordanåparken. Platsen karaktäriseras av dess funktioner som är parkering, huvudcykelstråk och entré.

Parkeringen och bilvägen som leder in i parken.

3 Rummet mitt i Nordanåparken består av gräsmattor som bryts upp av småskalig bebyggelse (Värdshuset, Lanthandeln och Nyborg), parkering och trädalléer. Det gör att platsen får små rum i det stora rummet. Björkallén vid majorsbostället Nyborg ramar in byggnaden och skapar en nordsydlig riktning mot älven. Platsen avgränsas av en trädridå i söder, stora höjdskillnader i norr och väst samt bebyggelse i öst. Platsen karaktäriseras av den lantliga och äldre bebyggelsen och de småbrutna rummen.

Delar av bebyggelsen i området, alléer mot Nyborg och parkering.

4 Rummet består av en öppen gräsyta med få träd i grupp. Det gör att platsen har en öppen karaktär. Läroverket skapar en tydlig och skarp avgränsning i söder.

Öppen gräsyta med läroverkets fasad i söder. Träd planterade i grupp.

5 Centralt på platsen finns svandammen. Området består stora delar av hårdgjorda ytor, i form av GC-väg, entréplan och lastzon. Rummet avgränsas av läroverksbyggnaden och tillhörande allé. Dammen är ett inslag med naturlig karaktär som ger ett mjukare intryck. Platsen har en splittrad karaktär med stora skillnader i uttryck.

Svandammen framför läroverket.

6 Området utgörs framför allt av lekpark och parkering och består till stor del av hårdgjorda ytor med inslag av planteringar och gräsmattor. Rummet avgränsas av läroverket, Exploratoriet, Hallen och trädridån mot älven. De tydliga avgränsningarna skapar ett sammansatt rum med innergårdskaraktär. Kontrasten mellan de äldre byggnaderna och den nya lekplatsen skapar en splittrad karaktär.

Entrén till lekparken framför trädridån och exploatoriet.

7 Området utgörs till stor del av parkeringar och vänd zon för fordon med inslag av gräsmattor och träd. Björkallén skapar en tydlig riktning mot läroverkets framsida. Alléerna skapar en tydlig vägg i områdets norra del och i väst avgränsas rummet av Läroverksbyggnaden. Platsen karaktäriseras av stora öppna hårdgjorda ytor.

Den stora parkeringen med trädridån i bakgrunden.

8 Rummet består av ett stråk i östvästlig riktning. Längst med den grusade stigen går en björkallé som blandas med naturlig vegetation. Det gör att platsen får en naturlig karaktär men med mänsklig påverkan. Utifrån upplevs området som en trädridå.

Stråket som löper längs björkallén.

5.2 SOCIAL ANALYS

Kommande del av studien analyserar parkens sociala värden och kriterier för social samvaro och möjlighet till aktiviteter. Intervjuerna ger utrymme för brukarnas perspektiv och berättar om hur parken används. Gehls 12 kvalitetskriterier analyserar och värderar hur väl platsen är gestaltad i mänsklig skala. Analysen görs för att identifiera vad som saknas för att vistelse ska uppstå i parken. Resultatet av följande undersökning sammanfattas och ligger till grund för utvecklingsprogrammet.

INTERVJUER

Nedan presenteras sammanställningar av de 19 semistrukturerade intervjuer som utfördes i Nordanåparken.

Vad brukar du göra när du är i Nordanåparken på vintern?

En stor andel av de intervjuade personernas huvudaktivitet i Nordanåparken på vintern var att promenera igenom. Andra vinteraktiviteter som erbjuds i parken, som skridsko- och skidåkning utnyttjades både som frivillig friluftaktivitet och inom skolidrott. För vissa av besökarna är adventsmarknaden en tydlig jultradition. Lekplatsen är även ett tydligt besöksmål.

Jag brukar gå på adventsmarknaden vid värdshuset. Promenera runt i Nordanå och vidare ner mot älven. - Kvinna, 85

Vad brukar du göra när du är i Nordanåparken på sommaren?

Under sommaren i Nordanåparken är det en stor andel som promenerar genom parken och som sedan fortsätter längs Älvs promenaden. Under sommaren är vanliga aktiviteter att till exempel besöka lekplatsen, mata ändarna i svandammen, ha picknick i parken och spela fotboll på de öppna gräsytorerna. Trästockfestivalen som hålls i parken varje sommar är också ett populärt evenemang att besöka.

Går på trästocksfestivalen och ibland brukar vi gå igenom området när vi promenerar runt älven.

- Kvinna, 25

Vad vet du om parkens historia?

Över majoriteten av de tillfrågade svarade att de inte kände till Nordanåparkens historia. Den historiska kunskapen som de tillfrågade kände till var i huvudsak förknippat med byggnader och att platsen under lång tid har varit museum. Några få visste att parken tidigare användes av Skellefteås militära verksamhet. En respondent delade ett minne från Nordanåparken och svarade:

Jag flyttade hit 1979 och kommer ihåg uteserveringen vid svandammen. - Man, 87

Om du fick önska en ny funktion i Nordanå, vad skulle det vara?

Majoriteten av de funktioner som önskades var icke-kommersiella aktiviteter. Exempel på aktiviteter som nämndes var boule, område att sitta och hänga på, basketkorg, grill och ett bättre placerat och utvecklat utegym. En aktivitet som efterfrågades av flera var även möjlighet till att handla fika i en kiosk, både under vinter och sommarhalvåret. Många påpekade också att de gärna såg fler evenemang på platsen, exempelvis trubadurkväll, sommarteater. Det fanns även en efterfrågan att genom aktivitet lyfta platsens historia.

På vintern kanske nånstans att grilla och åka madrass. Någonstans att handla fika, en kiosk.

- Kvinna, 15

Sammanfattning

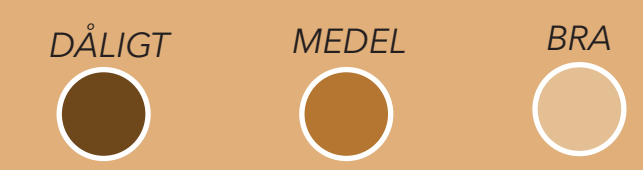
Intervjuerna gav oss ett inifrån-perspektiv vilket breddar vår förståelse för hur platsen används. Det framkom tydligt att parkens huvudsakliga funktion, både under sommar och vinter, är att vara en del av ett promenadstråk. Många, 11 av 19 intervjuade, promenerar genom parken för att ta sig vidare. Under sommarhalvåret är det generellt fler av de intervjuade som stannar kvar en längre tid på platsen för att utföra någon form av längre aktivitet. Intervjuerna visade att få personer, endast 3, vet något om Nordanåparkens historia. Ett väntat resultat var att kunskapen om platsens historia var kopplad till byggnaderna och de informationsskyltar som finns placerade i parken. Frågan om vad som önskades i parken gav flest varierade svar. Det visar på vikten av att arbeta med olika typer av funktioner när man vill utforma en inkluderande mötesplats för en större bredd.

ANALYS AV GEHLS KVALITETSKRITERIER

Här redovisas analysen av Nordanåparken utifrån Gehls 12 kvalitetskriterier. Först analyseras parken i sin helhet, se figur 22, 23 & 24, för att sedan analyseras utifrån de åtta rummen, motsvarande de i platsanalysen, se figur 25.

ÖVERGRIPANDE ANALYS NORDANÅPARKEN

Den övergripande analysen presenterar alla 12 kriterierna. För varje enskilt kriterium finns en kommentar samt en sammanvägd bedömning över hela parken utifrån skalan: *bra, medel, dåligt*.

SKYDD

Kriterier	Kommentar
<i>Protection against traffic and accidents.</i> 	I stora delar av parken är det tillåtet med biltrafik och flera stora parkeringsytor finns inom området. Vägarnas bredd och utformning, som på vissa ställen är upp till 5 m, är anpassade efter bilen gör att fotgängare och bilister inte vistas i parken på samma villkor.
<i>Protection against harm by others.</i> 	Verksamheter i området gör att människor rör sig genom parken. Dagtid har platsen bra förutsättningar för att upplevas som trygg. Under kvällstid vistas färre människor på platsen och kan upplevas otrygg. Parkens höjdskillnader, alléer och byggnaderna kan påverka den upplevda tryggheten på grund av sämre översikt.
<i>Protection against unpleasant sensory experience.</i> 	Föroreningar, damm och lukter och störande ljud förekommer i liten utsträckning i parken. Fordon i parken kan skapa störande ljud. Parkens höjdskillnader och byggnader skapar skydd mot vind och möjlighet till skugga. Skydd mot nederbörd i parken är dålig och i dagsläget kan uppvuxna träd till viss del ge ett skydd för besökare av parken.

Figur 22. Tabell över parkens bedömning utifrån skydd. Tabell framtagen av författarna som bygger på Gehls (2010) analysverktyg.

KOMFORT

Kriterier	Kommentar
<i>Options for mobility.</i> 	Delar av parkens stråk är tillgängliga. Många sittplatser och vistelsezoner uppnår inte tillgänglighet. Parkens topografi gör att vissa partier utgörs av branta backar och slänter. Hur besökare tar sig runt i parken är inte uppenbart då det finns flera olika entréer och stråk. Det är inte heller tydligt var parken börjar och slutar. Vintertid snöröjs enbart vissa delar av området, framförallt för framkomligheten för biltrafik.
<i>Options to stand and linger.</i> 	Träd, byggnaders fasader, bänkar och trappor utgör element som går att luta sig mot. Parkens utformning och placering gör dock att dessa inte utnyttjas.
<i>Options for sitting.</i> 	I parken finns bänkar, ofta placerade på rad eller enskilda, att slå sig ner på. Bänkarnas placering ger inte möjlighet till att umgås i grupp. Bänkarna är framförallt placerade vid lekplatsen och dammarna. Scenen, teatern och trappor utgör sekundära sittplatser. Det finns även kommersiella sittplatser vid restaurangen och cafét. Vintertid är många sittplatser otillgängliga då stråken i anslutning inte snöröjs.
<i>Options for seeing.</i> 	Generellt finns det få möjligheter att utöva aktiviteter och element att iaktta i parken. Sittplatserna som är placerade vid dammarna har vattnet som en fokuspunkt. Vid lekplatsen är sittplatser placerade för att ge uppsikt över barnens lek.
<i>Options for talking and listening/hearing.</i> 	Ljudnivån på platsen är låg vilket skapar möjlighet att föra en konversation i parken. Däremot bjuder inte bänkarnas placering, enskilda och på rad, in till samtal eller längre vistelse. Platser där fler kan umgås är några få picknickbord samt om man väljer att slå sig ner på de öppna gräsyterna.
<i>Options for play, exercise, and activities.</i> 	Det finns aktiviteter knutna till både sommar- och vinterhalvåret. Sommaraktiviteterna är framförallt kopplade till de öppna gräsyterna, lekparken och stråket längst med dammarna. Vintertid används Svandammen som skridskobana, men det finns även spår som visar att pulkaåkning och längdskidåkning förekommer på området. Området används även av skolklasser. Kvällstid är det mindre aktivitet i parken.

Figur 23. Tabell över parkens bedömning utifrån komfort. Tabell framtagen av författarna som bygger på Gehls (2010) analysverktyg.

NÖJE

Kriterier	Kommentar
Scale. 	Omkringliggande bebyggelse är i 2–4 våningar vilket passar in med parkens skala. Parkeringarnas storlek, läroverksbyggnadens höjd och de breda vägarna i förhållande till varandra gör att parken inte upplevs vara utformad i en mänsklig skala. Vegetationen, som till mesta del består av äldre höga träd, bidrar till den känslan. Områdets storlek och topografi gör det svårt att se parkens början och slut vilket kan göra att människor har svårt att relatera till platsen.
Opportunities to enjoy the positive aspects of climate. 	Det finns förutsättningar för att vistas i området under olika tider på året. På vintern är det möjlig att åka skridskor på svandammen men få ställen att slå sig ner och vistas på under en längre tid. Vissa stråk skottas inte vilket gör områden otillgängliga. På sommaren kan man exempelvis gå på teater, leka i lekparken samt utnyttja de öppna ytorna. Området används också till evenemang under olika tidpunkter på året. Sittplatserna är placerade i olika väderstreck som gör det möjligt för besökare att söka platser i både sol och skugga. Platsens topografiska skillnader och etablerad vegetation ger förutsättning för skydd mot vind. Parken saknar sittplatser med skydd för nederbörd.
Experience of aesthetic qualities and positive sensory experiences. 	Parken har en vacker natur med vatteninslag och vegetation. Det finns även estetiskt tilltalande element att betrakta i form av byggnader och konst. Den icke sammanhållna gestaltningen på platsen försämrar platsens vackra element. Stråkens skick gör att platsen upplevs eftersatt och de stora grusytorna för parkering saknar ett sammanhang i parken.

Figur 24. Tabell över parkens bedömning utifrån skala. Tabell framtagen av författarna som bygger på Gehls (2010) analysverktyg.

SAMMANFATTNING

Analysen av hela parken utifrån Gehls 12 kvalitetskriterier visar att Nordanåparken inte är utformad i mänsklig skala eller gynnar människors upplevelse av landskapet. Parkens sammanvägda bedömning består av “dåligt och medel”. Parken får bäst resultat på kriteriet *skydd* och sämre på komfort samt nöje.

Att parken får bäst betyg för *skydd* är fördelaktigt då Gehl (2010) anser att detta är en grundläggande förutsättning för att de andra kriterierna ska fungera. Han anser att om skydd inte är tillgodosett på en plats spelar resten av faktorerna ingen roll. Det betyder att parken övergripande har goda förutsättningar för att utvecklas och bli en tydligare mötesplats.

Att parken får låga poäng för *komfort* betyder att parken har sämre förutsättningar för olika typer av aktivitetsytor som bjuder in alla åldrar, vilket gör att människor inte vistas under en längre tid i parken. Det kan även kopplas samman med resultatet från intervjuerna. Det vanligaste svaret på vad de tillfrågade gjorde när de besökta

Nordanåparken var att promenerade igenom området. Förslagsvis bör utvecklingsprogrammet tillgodose möjlighet till flera aktiviteter som gör att människor stannar till och vistas i parken.

Poängen för *nöje* tyder på att det finns kvaliteter i parken, men som i kombination med slitage och saknaden av en sammanhållen karaktär påverkar platsen estetisk och sensoriska upplevelser negativt. En viktig aspekt vi tar med oss till utvecklingsprogrammen är att skapar kriterier som ger en sammanhållen karaktär.

INGÅENDE ANALYS AV GEHLS KVALITETSKRITER

Analysen nedan presenteras utifrån en sammanvägd bedömning utifrån de övergripande delarna *skydd*, *komfort* och *nöje*. Varje kriterium appliceras på varje rum och betygsätts utifrån skalan: *bra*, *medel*, *dåligt*. Detta visade framförallt var parken har störst utvecklingspotential vad gäller de sociala värdet.

1 Skydd på platsen är relativt bra eftersom biltrafik inte förekommer i området. Däremot gör den täta vegetationen och topografiskillnaden att platsen inte är överblickbar. Inga verksamheter finns i området. Stråket används för rekreation men är inte en del av det logiska rörelsemönstret på platsen, vilket gör att en mindre mängd människor som rör sig genom rummet. Längst med dammarna finns några få vistelseytor med bänkbord. Vistelseytorna har vattnet i blickfång och det går att vistas flera personer i grupp. Förutom vistelseytorna är platsen till för promenad och teater. Platsen är utformad i mänsklig skala och det finns en tydlig sammanhållen naturlig karaktär med dammarna som fokuspunkt. Stråken är eftersatta och den uppvuxna vegetationen skapar en relativt skuggig plats.

En av vistelseytorna vid dammarna.

2 Området är utformat för biltrafik och därmed inte i mänsklig skala. Det finns möjlighet att sitta eller slå sig ned vid bänkar, dock är placeringen inte anpassad efter platsens goda förutsättningar. Området saknar aktivitetsytor och god estetik då platsen består av flera markmaterial och byggnaden i betong är tydligt framträdande. Platsen används främst som passage.

Platsen har ett tydligt stråk men saknar aktiviteter.

3 I området finns flera parkeringar som påverkar både det estetiska intrycket av parken och säkerheten i området. Det finns målpunkter i området i form av verksamheter, vilket gör att fler människor vistas i rummet. De stora öppna grusytorna saknar möjlighet till aktiviteter för människan. Det finns framförallt kommersiella sittplatser samt parksnäckan, parkens dansbana. Stora öppna gräsytor används för tillfälliga evenemang och fria aktiviteter, platsen saknar dock programmerade och permanenta aktivitetsytor. Platsen karaktäriseras av bevarade byggnader och äldre vegetation vilket är estetiskt tilltalande men parkeringar och överdimensionerade stråk förstör intrycket.

En av områdets stora parkering som drar ner det estatska intrycket.

4 Den stora gräsytan är öppen vilket ökar trygghetsaspekten i området. Platsen saknar programmerade aktivitetsytor, men dess storlek och placering gör att ytan passar för spontan sport, tillfälliga evenemang, häng och fritidsaktiviteter. Stråken och parkeringen har naggat på gräsytan och ger ett slitet uttryck. Läroverket och trädens höjd på platsen gör att den inte är i mänsklig skala.

Den öppna gräsmattan är överblickbar.

5 Skydd på platsen är relativt bra med god överblick samt lite biltrafik. Dock går ett välanvänt cykelstråk genom platsen vilket skapar en barriär mellan områdena. Det finns flera sittplatser i området, alla med ett blickfång. Sittplatserna är dock placerade på rad vilket inte ger möjlighet till att umgås i grupp. Dammen utgör ett estetiskt värde på platsen men den upplevs eftersatt.

Sittplatserna i området är placerade på rad vilket inte bjuder in till samtal.

6 Biltrafiken är begränsad i området, verksamheter fungerar som målpunkter och platsens tydliga väggar skapar ett skyddat rum. Platsen har sittplatser vid lekplatsen, läroverket och Exploratoriet. Platsen saknar en variation av aktivitetsytor och rum. Utformningen av platsen skapar ett splittrat intryck och området är inte i mänsklig skala på grund av byggnadernas höjd i relation till människan.

Den nya vägbommen begränsar biltrafiken i området.

7 Platsen domineras av fordon och bilparkering samt vänd zon vilket påverkar säkerheten. Det saknas möjlighet för aktivitetsytor och platser för människan att vistas på. Området är inte anpassad efter den mänskliga skalan och saknar estetiskt värde.

Den stora vändplanen och läroverksbyggnaden.

8 Den täta vegetationen gör att rummet inte är överblickbart och känslan av närvaro av andra människor saknas. Platsen är säker utifrån att den är bilfri. Inom området finns ett dåligt utrustat utegym och ett otillgängligt bänkbord. Trots platsens närhet till älven är kontakten låg. Träden gör att platsen är i mänsklig skala. Det saknas vistelseytor.

Stråket och områdets gymredskap.

5.3 KULTURMILJÖANALYS

Kulturmiljöanalysen presenterar först en historisk analys av Nordanåparkens historia som är ett underlag för den senare kulturhistoriska bedömningen.

HISTORISK ANALYS

Nedan presenteras Nordanåparkens historik. Den presenteras i fyra steg: Historisk dokumentation, Funktionalismen i Skellefteå, Anläggandet av Nordanåparken och Parken efter 1945.

Figur 26. Karta över Skellefteå socken år 1664. Kyrkan var en tydlig symbol och målpunkt. Vit cirkel visar Nordanåparkens placering i förhållande till landskyrkan. © Lantmäteriet, bearbetad.

Innan anläggandet

Nordanåparken ligger på mark som under 1600 talet ägs av kyrkan. Kyrkan är en central och viktig del i Skellefteå socken under den här tiden (Skellefteå kyrkstads kammarägarförening u.å.), se figur 26. I området finns flera funktioner kopplade till kyrkan så som övernattningsstugor, betesmark och handel.

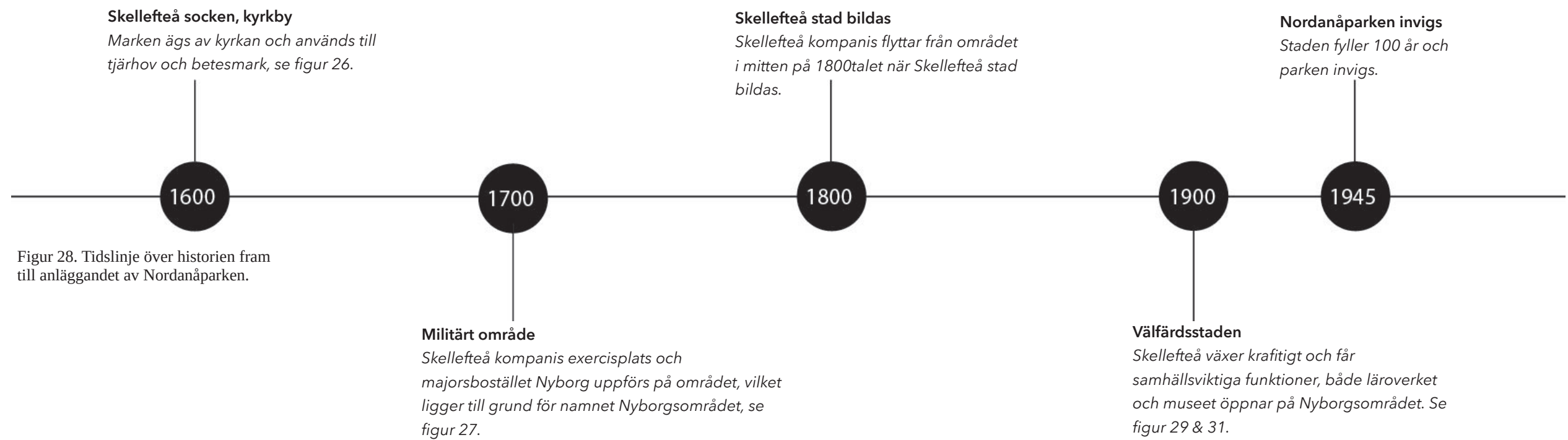
Under 1700-talet används området som exercisplats för Skellefteå kompani med tillhörande majorsbostället Nyborg. Utöver majorsbostället Nyborg visar figur 27 att marken också används till marknadshus, magasin, landsväg, betes- och odlingsmark. Majorsbostället Nyborg ligger till grund för namnet Nyborgsområdet som området senare kommer att kallas (Skellefteå museum u.å.).

Under 1700-talet sker den stora stadsgrundningsepoken och Umeå, Piteå, Luleå och Torneå utfärdas med nya stadsprivilegier (Umeå kommun 2022). Skellefteå socken och dess intilliggande byar missar den och inte förrän 1845 grundas staden Skellefteå (Staden podcast 2016). Resultatet var en rutnätsstad starkt präglad av trä som byggnadselement (Staden podcast 2016).

Under 1900-talet expanderade Skellefteå kraftigt och det sker ett skifte mellan den religiöst präglade kulturen och den socialistiska arbetarrörelsen (Staden podcast 2016). Det nya Skellefteå får gröna strukturer och samhällsviktiga funktioner såsom ett läroverk och museum (Skellefteå museum u.å.). Museet öppnar i den gamla majorsbostadens lokaler, se figur 29, och Läroverket med tillhörande läroverkspark upprättas inom Nordanåområdet (Skellefteå museum u.å.), se figur 30 och 31.

Figur 27. Karta från 1835 av Nordanåområdet. Majorsbostället Nyborg med tillhörande byggnader (rosa), odlingsmark (gult) marknadshus och varupplagsplats syns till vänster nederkant i karten. Från 1935. © Skellefteå museum - omritad 1988 av Bertil Bonns.

Figur 28. Tidslinje över historien fram till anläggandet av Nordanåparken.

Figur 29. Björkallén som ramar in Nyborg finns bevarad idag. Foto taget 1937.
 © Skellefteå museum - Ragnar Gustaf Insulander

Figur 30. Foto över Läroverksparken som idag är parkering. Foto taget före 1927. © Skellefteå museum - August Jensen

Figur 31. Foto mot Läroverket. Foto taget under 1910-talets slut.
 © Skellefteå museum - Sundborg och Lindberg

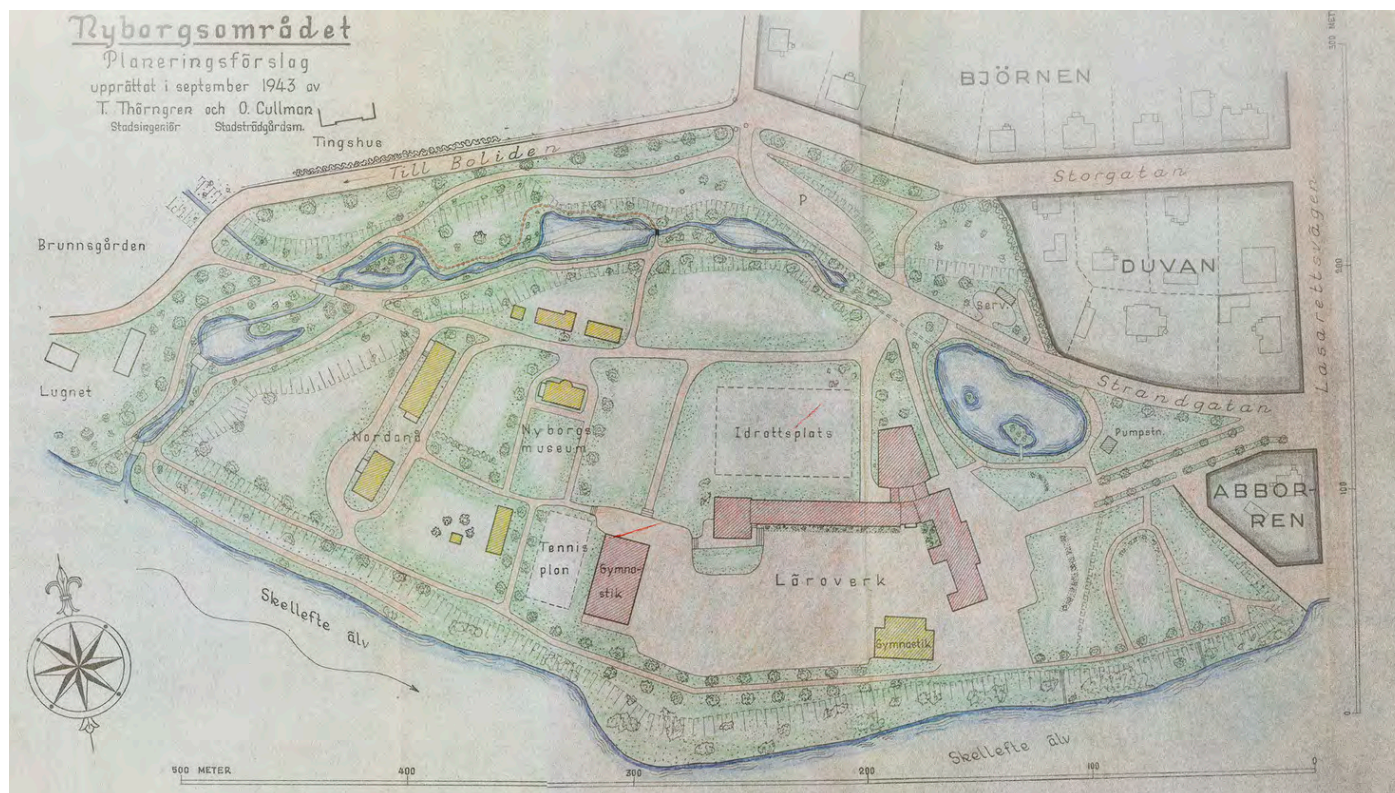
Funktionalismen i Skellefteå

På 1900-talet växer en välfärdsstat fram med socialdemokratiskt styre och den funktionalistiska ideologin påverkar stadsbilden i Skellefteå (Staden podcast 2016, Skellefteå kommun 2006). Funktionalismens stil inom arkitektur och formgivning har ett starkt fokus på funktion (Andersson 2000). När de nya städerna växer finns en rädsla att den tidigare gemenskapen skulle försvinna och som motreaktion får parken en social funktion som mötesplats (Blom 1946). Parkerna blev integrerade delar av staden och de skulle utgöra målpunkter för barn och vuxna, en plats för invånarnas rekreation. Under funktionalismen är

naturen och det lokala landskapet den tydligaste inspirationskällan (Andersson 2000, Wilke 2014). I Skellefteå är Nordanåparken ett av de första stadsbyggnadselementen som influerats av de funktionalistiska idealen. Med funktion som högsta prioritet är det vanligt att områden som inte passade in i de vinkelräta stadsplanerna blev parkmark (Blom 1946). Nordanåparkens landskap består av stora topografiska skillnader som beror av bäckravinen som sträcker sig ned mot älven. Troligt är att platsens topografiska skillnader och att de äldre bevarade byggnaderna sågs som en tillgång när parken skapades och var en anledning

till att Nordanåparken anläggs på den mark där den ligger idag. 1934 ritar dåvarande stadsingenjören T. Thörngren och stadsträdgårdsmästaren O. Cullman ett planförslag för det som då kallas Nyborgsområdet (Planförslag 1942), se figur 32. Visionen är att platsen ska bli ett stort sammanhängande park- och friluftsområde och att området ska utgöra en del av stadens starka sociala funktion (Cullman 1988). Målet är att parken ska vara färdig sommaren 1945, året som Skellefteå firar 100 årsjubileum (Cullman 1988). Parken ska bli en present till befolkningen och utgöra en plats

för fest, glam, konst och jubileumsutställning, se figur 33 för affisch. I Stockholm, under samma tid, arbetar Erik Glemme och Holger Blom framgångsrikt och systematisk med funktionalismens ideal (Blom 1946). Planförslaget för Nordanåparken som ritas av dåvarande stadsingenjören och trädgårdsmästaren i Skellefteå antar vi var bekanta med deras motsvarigheter Blom och Glemme i Stockholm. Kopplingarna mellan planförslaget för Nordanåparken och parkideologin Stockholmsskolan är tydlig. Utformningen av Nordanåparken kan ses som en tillämpning av de tankar som initierades under funktionalismen och Holger Bloms senare framtagna parkprogram, se figur 34.

Figur 32. Planförslag över Nyborgsområdet ritat av T. Thörngren och O. Cullman 1942. Ett av de första funkisdragen i Skellefteå. © Skellefteå museum

Figur 33. Affisch för Nordanåparkens jubileumsutställning 1945. © Skellefteå museum

Figur 34. Holger Bloms parkprogram. Fyra punkter som beskriver att parken ska: luckra staden, utgöra en plats för friluftsrekreation, vara en samlingsplats samt bevara natur och kultur. Ur Byggmästaren 1946.

Anläggandet av Nordanåparken

Parken anläggs under två år och står som planerat klar för invigning under jubileumssommaren 1945 (Cullman 1988). Resultatet är nästan identiskt med det planförslag som ritades av T. Thörngren och O. Cullman. Parken är en present till befolkningen (Cullman 1988) och likt Holger Bloms (1946) parkprogram är parken en samlingsplats för stadens befolkning. Människor fester, besöker utställningshallar, solar och fikar på sommarrestaurangen Gyllene solen, se figur 38, under invigningsåret.

Sol över invigningsdagen den 17 juni, sol och värme under hela 6 veckor, under hela utställningstiden, sol över utställningsområdet över Nordanå, där mängder av människor festade om, besökte utställningshallar och sevärdheter och gladdes åt ett nytt trivsamt fritidsområde, men där många solade sig för mycket på sommarrestaurangen Gyllene solen.
- Cullman, L. (1988) s.62

Invigningen av Nordanåparken är ett stort firande för Skellefteåborna och flaggorna hissades, se figur 37. De nybyggda dammarna fylls med vatten och alla utom en utgjorde ett sommarviste för fåglar. Den sista dammen utgjorde hem för två sälar vilket var en av de största attraktionerna i parken (Cullman 1988).

När parken invigs fick Nyborgsområdet sitt nya namn, Nordanåparken. Namnet kommer från att parken anlades norr om älven, "nord-an-å". Parken anläggs för att utgöra en plats för möten och

umgänge för Skellefteborna, vilket gick i linje med de funktionalistiska värderingarna. Det påverkade även utformning och innehållet av parken. Under parkens jubileumsutställnings år placeras tillfälliga byggnader och konstverk ut i parken, se figur 35 och 36. Parkens tillfälliga funktion som jubileumsutställning påverkar parkens utformning med stora öppna ytor som inte har någon funktion idag eller som byggts om till parkering.

Figur 35. Utställning av flygplansmodell.
© Skellefteå museum - Ragnar Gustaf Insulander

Figur 36. Utställningshallarna söder om Läroverksbyggnaden.
© Skellefteå museum - Ragnar Gustaf Insulander

Figur 37. Hissade flaggor framför Läroverket.
© Skellefteå museum - Ragnar Gustaf Insulander

Figur 38. Svandammen med sommarrestaurangen Gyllene Solen i bakgrunden.
© Skellefteå museum - Ragnar Gustaf Insulander

Nordanåparken har flera parkarkitektoniska drag som är tillämpade utifrån den funktionalistiska parkideologin. Under funktionalismen är en viktig värdering att bevara natur och kultur (Blom 1946). I planförslaget från 1943 för Nordanåparken syns det tydligt genom att flera äldre parkarkitektoniska inslag är bevarade. De befintliga byggnaderna, läroverksparken och alléerna vid Nyborg samt Läroverket är sparade och inkluderade i utformningen av den funktionalistiska parken, se figur 39. Byggnader från närliggande byar flyttas till Nordanåparken för att representera

olika tidsepoker och stilar (Skellefteå museum u.å.). Detta är väldigt likt Skansen men uttrycker sig i en mindre skala i Nordanåparken. Att flytta byggnader till parken görs för att platsen senare skulle utgöra ett friluftsmuseum. Uttrycket från de bevarade byggnaderna och vegetationen i Nordanåparken motsäger sig den normativa funktionalistiska stilen. De formstarka alléerna bryter mot de mjukare stråken och tanken om att efterlikna naturen. Därför drar vi slutsatsen att de som anlägger parken värderar bevarande av kultur, i form av befintlig vegetation och kulturhistoriska

byggnader, högre än det funktionalistiska formspråket och efterliknelse av en stiliserad natur med utgångspunkt i det lokala landskapet.

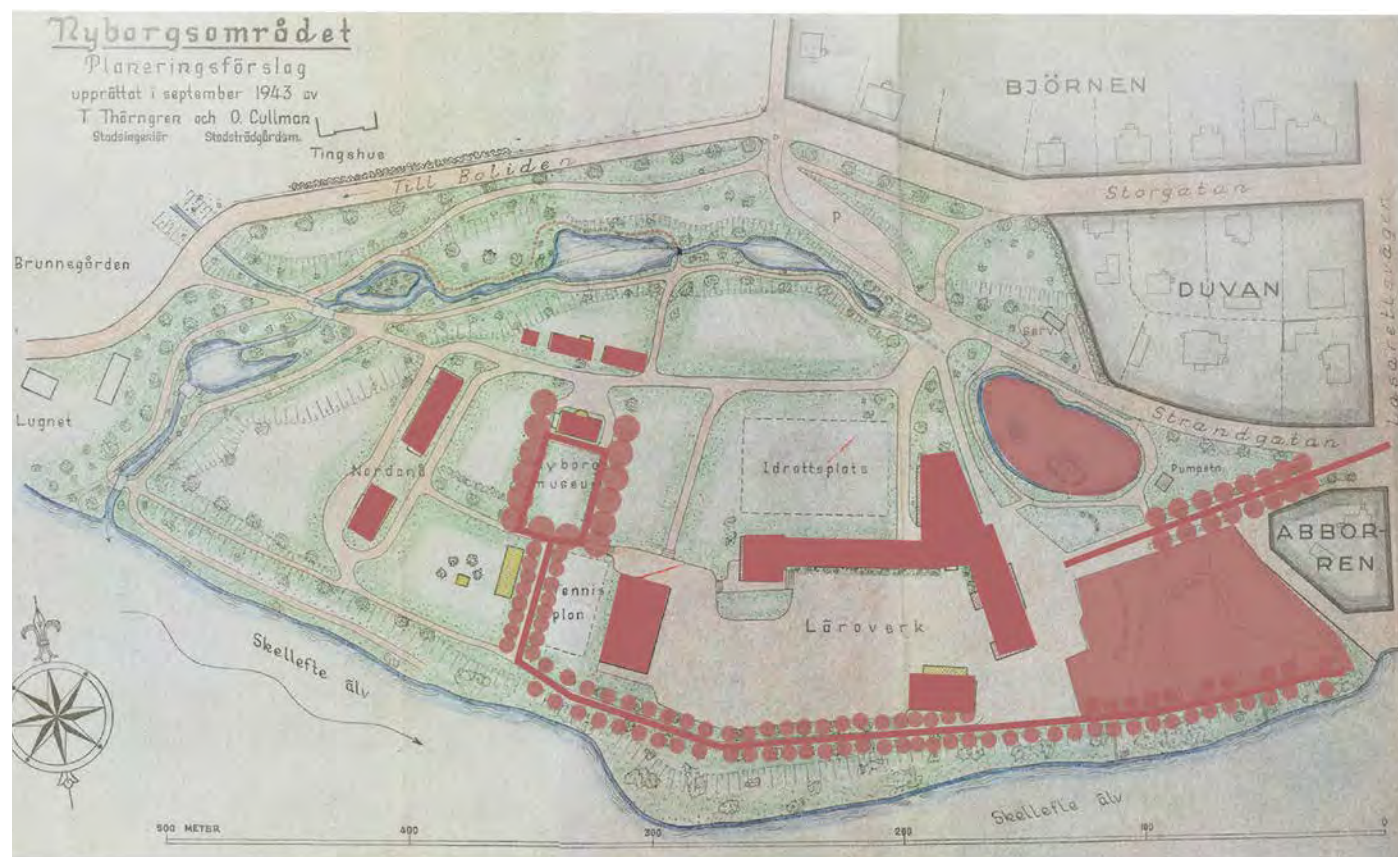
Genom parken går ett mjukt stråk som passerar öppna gräsytor, solslänter, sittplatser, dammar, broar, restauranger och lekplats. Troligt är att dammarna som anläggs i bäckfåran är en efterliknelse av Västerbottens älvdalslandskap. Vattnet är på den här tiden ett populärt dekorativt inslag (Wilke 2014) och dammarna är integrerade element i parken samt en populär attraktion för besökarna (Cullman 1988).

Funktionalisterna anser att platser med naturlig karaktär skulle ha stråk med en mjuk linjeföring (Wilke 2014). Samtidigt som formspråket skulle vara självklart och logiskt och anpassas efter platsen (Persson et al. 1995, Flinck 1996). Exempel vid Nyborg och Läroverket, finns flera stråk som kan upplevas onödiga eller överflödiga, vilket inte går i linje med funktionalismen. Troligt är att även dessa bevaras från platsens tidigare funktion.

Stråken anläggs utan kantstöd, för att så naturligt som möjligt möta omkringliggande material (Persson et al. 1995), se figur 40 för exempel i Nordanåparken.

Ett annat centralt inslag i de funktionalistiska parkerna är gräsmattan (Wilke 2014). Gräsmattan är dominerande och skulle utgöra ett sömlöst grönt golv (Persson et al. 1995, Flinck 1996). Genomgående i Nordanåparken finns flera öppna gräsmattor som sömlöst möter omkringliggande material, se figur 41.

Under funktionalismen är det vanligt att arbeta med få konstruerade inslag i den naturliga parken (Wilke 2014, Persson et al. 1995). I Nordanåparken finns skifferplattor, flaggstänger, parksoffor och rutschbanor (Cullman 1988).

Figur 39. Element som bevaras och integreras i utformningen av Nordanåparken markerat i rött. Bryter mot nya tillägg som tillkommer år 1945. © Skellefteå museum - T.Thörngren och O. Cullman, bearbetad.

Figur 40. Vindlade stråk utan kantstöd skapar sömlös övergång. © Skellefteå museum - Ragnar Gustaf Insulander

Figur 41. Det sammanhängande golvet som bestod av gräsmattor. © Skellefteå museum - Ragnar Gustaf Insulander

Rumsligt uttrycker det funktionalistiska idealet sig genom både slutna och öppna rum, parken skulle vara en plats för både vila och aktivitet (Persson et al. 1995). Det finns en tydlig funktionsuppdelning i parken men rummen hade inga tydliga gränser (Persson et al. 1995, Wilke 2014). I Nordanåparken flyter de olika rummen över i varandra och hålls ihop av det gröna golvet över hela parken, se figur 42. Funktionerna är uppdelade och spridda i parken. Leken placeras i den gamla läroverksparken, se figur 43, sittplatser för kontemplation längst med dammarna, sittplatser för umgänge vid caféet och teater vid Nordanågården. Som så många andra gånger fokuserar funktionsidealet på funktion även när det kommer till sittplatser. Sittplatserna ska vara placerade så att de

är enkla att använda (Wilke 2014). Sittplatserna i Nordanåparken placeras i kontakt med målpunkter och rörelsestråk, som vid dammarna, se figur 44, svandammen och sommarrestaurangen Gyllene solen, se figur 45.

Figur 43. Lekutrustning ställs ut i den gamla Läroverksparken och kallas Leklandet. © Skellefteå museum - Ragnar Gustaf Insulander

Figur 44. Bänk placerad i soligt läge med utblick över dammarna.
© Skellefteå museum - Enar Sundling

Figur 42. Flygfoto över Nordanåparken. De klippta gräsyterna utgör ett golv som håller samman parken.
© Skellefteå museum

Figur 45. Sommarrestaurangen Gyllene solen hade ett stort utbud att sittplatser.
© Skellefteå museum - Sven Hörnell

I funkisparkerna är vegetationen ett viktigt inslag som skapade rum. Den sammanbindande gräsmattan som skapar ett öppet rum kompletteras av rumsskapande vegetationselement. Vegetationen formar bland annat en ram runt parkens gränser (Wilke 2014, Flinck 1996). Vilket tas i uttryck i Nordanåparkens norra gräns med en lindallé som avgränsade parken till gatan. Funktionalisterna utgår från saklighet och funktion och det är viktigt att arbeta med fullt hårdigt växtmaterial (Wilke 2014). Vegetationen skulle ha tydlig inspiration från det lokala landskapet och naturen (Flinck 1996, Andersson 2000, Persson et al. 1995). Växtzon 5, som Skellefteå tillhör, påverkar utbudet av härdiga växter. Vanligt förekommande arter under denna tid som återfinns i Nordanåparken är: björk, cembratall, hägg, syren, hagtorn, rönn och pil (Cullman 1988), se figur 46.

Figur 46. Björk, en vanligt förekommande trädart i parken, med inspiration från det lokala landskapet naturligt placerade längst med det grusade stråket.
© Skellefteå museum - Ragnar Gustaf Insulander

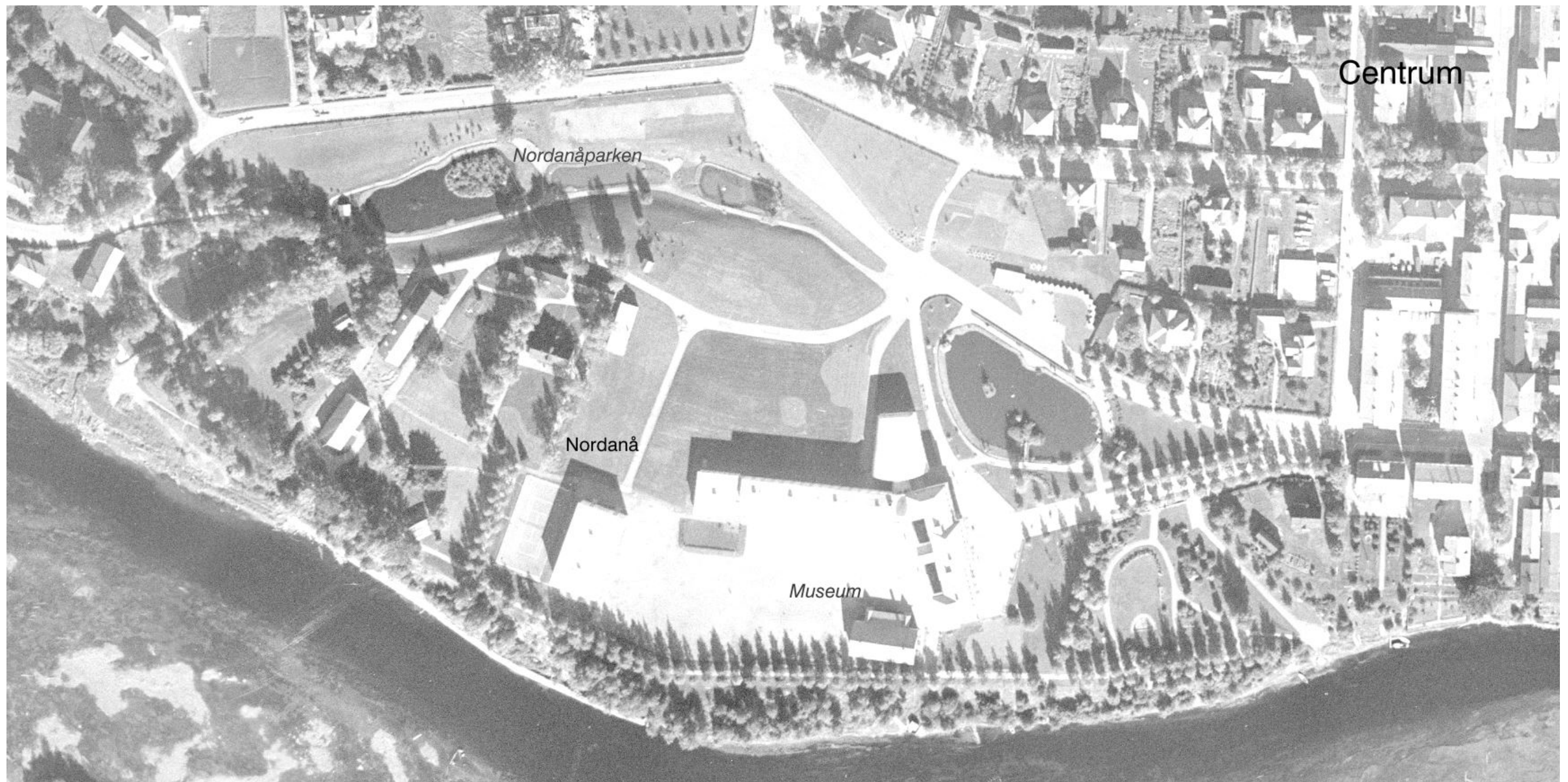
Funktionalisterna arbetar med ett mindre antal arter och rytmiskt återkommande färger för att skapa ett välordnat intryck (Wilke 2014). Vegetationen består av friväxande större träd, mindre träd och prydnadsbuskar (Wilke 2014). Många växter i Nordanåparken planteras för att efterlikna naturliga kluster (Cullman 1988). I figur 48 syns det tydligt att träden är placerade i grupper direkt i gräsmattorna. De planerades även på strategiska platser som i grässlänter och i utkanten så att gräsmattorna hålls fria för andra funktioner. Nordanåparkens vegetation utgörs till stor del av större träd och blommande buskar.

Figur 47. Foto taget 1945. Slänten består av gräsmatta med träd planterade i grupp. På krönet syns den nyplanterade lindallén som avgränsar parken i norr. © Skellefteå museum - Enar Sundling

Figur 48. Träd planterade i grupp vid dammarna. I bakgrunden syns en av de tillfälliga utställningshallarna från jubileumsåret. © Skellefteå museum - Ragnar Gustaf Insulander

SAMMANFATTNING AV DET FUNKTIONALISTISKA DRAGEN I NORDNAÅPARKEN

- Mjukt formspråk anpassat efter platsen med tydlig koppling till målpunkter
- Funktionsuppdelade rum
- Bevarad kultur
- Inhemskt växtmaterial
- Naturen som förebild
- En plats för människorna i staden
- Vatteninslag och öppna gräsmattor

Figur 49. Flygfoto, 1946, ett år efter anläggandet av parken. I flygfotot syns flera av parkens funktionalistiska drag, se sammanfattning nedan. © Skellefteå kommun (1946) taget från Skellefteåkartan.

Parken efter 1945

Nedan presenteras Nordanåparkens förändringar som i huvudsak anpassats till bilen, barnens behov samt att flera funktioner utomhus har tagits bort. På sida 50 sammanfattas parkens visuella förändringar som skett sedan parken anlades. Figurerna visar följande:

Figur 55: bekräftar att planen genomfördes.

Figur 56: vegetationsdynamiken.

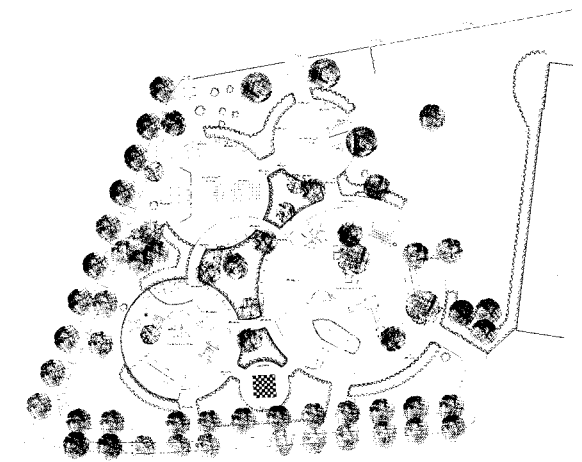
Figur 57: bilens inverkan på parken.

Figur 58: anpassningar till barnens behov.

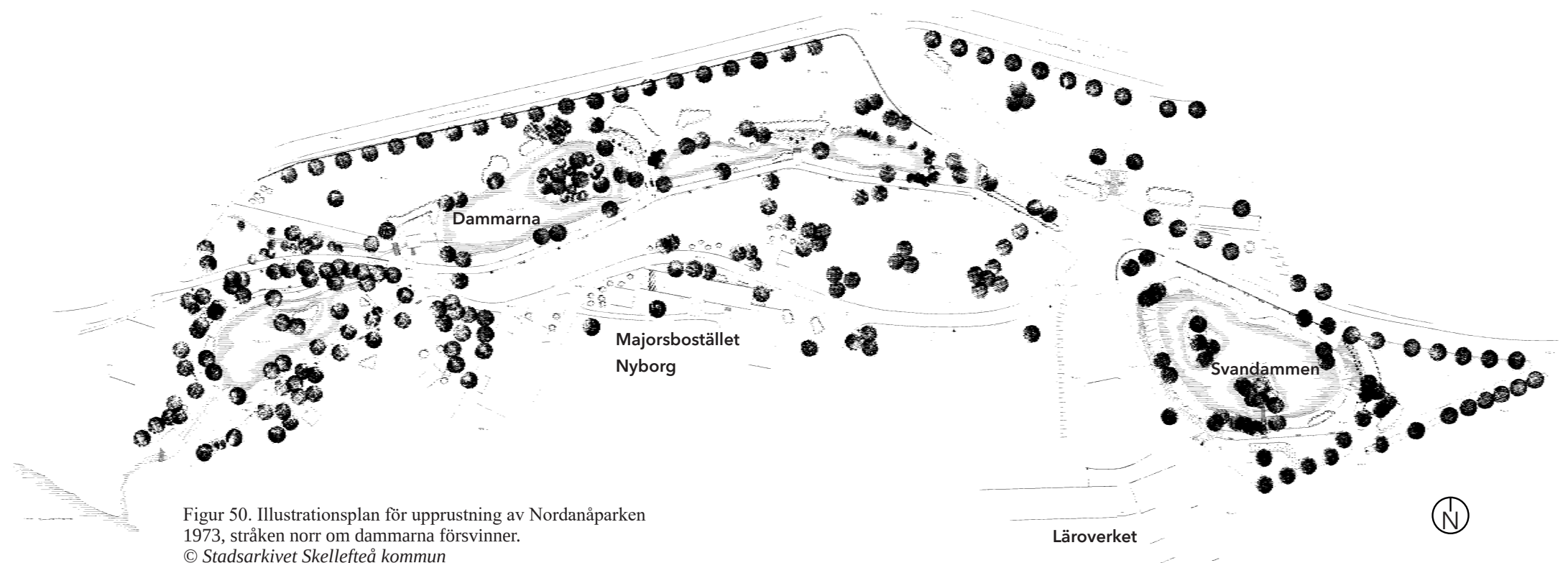
Cirka 70 år har passerat sedan anläggandet av Nordanåparken men trots det är mycket sig likt. Stora delar av Nordanåparken, som utformning, funktion och byggda strukturer är likt parkens anläggande. Om man zoomar in och tittar i detalj har delar tillkommit och andra delar gått förlorade. En del av förändringen beror på att landskapet består av ett levande material, växtmaterialet har vuxit, kompletterats och förändrats sedan anläggandet 1945.

Flygfotot som är taget ett år efter anläggandet av parken, se figur 49, visar en relativt öppen park med mindre växter och färre lignoser. Vegetationsinventeringen från 1990 bekräftar att vegetationen har vuxit, brett ut sig och kompletterats med nya arter. Idag är växtmaterialet väl etablerat och träd har vuxit sig stora. Att växtmaterialet, framförallt träden, vuxit skapar höjd och dramatik på platsen, vilket var något man strävade efter under funktionalismen (Wilke 2014).

På 70-talet sker två större förändringar i parken, se figur 56. Det anläggs en ny lekpark på platsen som tidigare var läroverksparken, se figur 51, och stråket norr om dammarna tas bort, se figur 50. Att stråket försvinner gör att kontakten med vattnet minskar och dammarna blir inte lika integrerade i parken. Vistelseytorna vid dammarna bevaras och omgestaltningen från 1973, figur 50, och flygfotot från 1975, figur 56, visar att placeringen är densamma men att de rustas upp och ändrar utformning på 70-talet.

Figur 51. Illustrationsplan över ny lekplats som anläggs i den gamla läroverksparken.
© Stadsarkivet Skellefteå kommun

Figur 50. Illustrationsplan för upprustning av Nordanåparken 1973, stråken norr om dammarna försvinner.
© Stadsarkivet Skellefteå kommun

Stråkets sträckning i dagens park är i stort samma som planförslaget från 1943. Vid majorsbostället har stråket anpassats efter bilen och möjligheten att ta sig runt vårdshuset har försvunnit. Formen och storleken på stråken har förändrats vilket beror på att vägarna inte har några kantstöd. Det har gjort att stråket successivt naggat på gräsmattorna vilket gjort dem bredare än vid anläggandet, se figur 52.

En annan större förändring i parken är mängden parkeringar som tillkommit. Idag tar parkeringsplatser upp en stor del av parkrummet vilket påverkar upplevelsen av platsen. Vid

Figur 52. Bild på hur vägarna ser ut idag. Breda vägar med otydliga kanter och ojämnt underlag.

anläggandet av parken fanns en parkering i parkens norra del och sedan dess har antalet växt, se figur 17, kapitel 5.1 rubrik: Kommunikation och rörelse.

2016 rivs lekparken som anlades på 70-talet och en ny lekplats anläggs på läroverkets innergård. Den nya lekparken består av moderna material så som konstgräs och gummiastfalt. Under tidens gång har även flera aktivitetsytor tagits bort från parken, bland annat tennisplanen, volleybollplanen och boulebanan. Resterna från borttagna aktivitetsytor finns kvar i parken, för exempel se figur 53. Att platsen under lång tid använts till evenemang har

Figur 53. Tidigare volleybollplan som byggts om till lektya.

skapat ett högt slitage i området vilket framförallt påverkat de öppna gräsytorerna negativt.

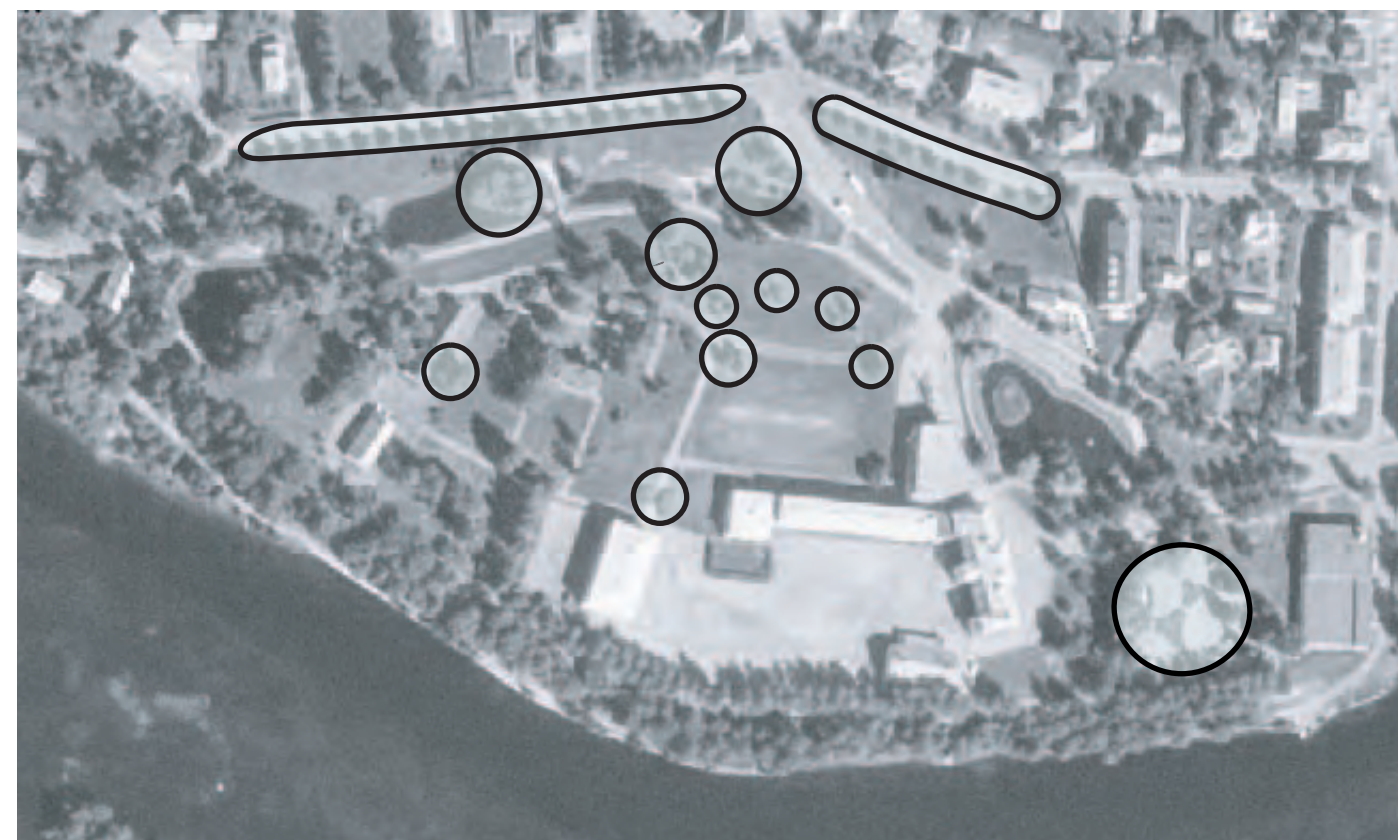
På senare tid har flera mindre punktinsatser utförts i området. Exempelvis har framkomligheten för biltrafik begränsats med bom vid den nyanlagda lekplatsen. Läroverkets entré har kompletterats med nya cykelställ och Exploratoriet har fått en ny entré, se figur 54. Inget helhetsgrepp har tagits vid förändring av Nordanåparken, vilket har skapat ett splittrat intryck.

Figur 54. Ny entré till Exploratoriet.

Figur 55. Flygfoto från 1946 bekräftar att planförslaget från 1943 genomförs.
© Skellefteå kommun (1946) taget från Skellefteåkartan.

Figur 56. Flygfoto 1975 med svarta markeringar som visar förändringar. De mindre cirkarna visar att vegetationen i parken etablerat sig, även trädramen i norr. Den största cirkeln visar den nya lekparken.
© Lantmäteriet (1975) historiska flygbilder.

Figur 57. Flygfoto från 2007. De vita cirkarna visar att den gamla tennisplanen ersätts med ett förråd och att områden vid läroverket används som parkering. Parken får också en ny vägdragnings som möjliggör biltrafik längre in i parken. © Lantmäteriet (2007) flygbilder årsvis

Figur 58. Flygfoto från 2016. De vita cirkarna visar att lekparken flyttar från öst till Läroverkets innergård. Den gamla platsen för lekpark blir parkering.
© Lantmäteriet (2016) flygbilder årsvis

Figur 59. Kartan redovisar en sammanfattning över förändringar i parken. Bilden visar att stora strukturer så som dammarna, byggnader och stråk är bevarade och att många parkeringar har tillkommit på bekostnad av att flera funktioner har försvunnit. Det röda visar att stråken vid dammarna, gångvägen vid Exploatoriet och Sommarrestaruangen Gyllene solen har utgått. Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING

Följande del av arbetet presenterar en bedömning av Nordanåparkens kulturhistoriska värden. Tabellerna med delvärden, se figur 60, och förstärkande delvärden, se figur 61, utgör underlag för den sammanfattande värdebeskrivningen. Den sammanfattande värdebeskrivningen har utgått från följande fråga: Vilka är Nordanåparkens kulturhistoriska värden? Avslutningsvis presenteras en sammanfattande värdebeskrivning som senare analyseras i parkens 8 områden.

Delvärden	Beskrivning
MARKHISTORIA	Byggnader och alléer vittnar om områdets tidigare användning som betesmark, marknadsplats, exercisplats och skola. Området har under lång tid haft en central plats i orten. Platsen har haft många olika namn vilket indikerar på att den har haft olika användningsområden. Inom området finns inga fornlämningar registrerade.
SAMHÄLLSHISTORIA	Skellefteå som stad anläggs förhållandevis sent, i mitten av 1800 talet, och det finns små skillnader i samhällsklasser. Nordanåparken anläggs som en park för alla i linje med det funktionalistiska idealet. Vilket även speglar stadens dåvarande socialdemokratiska värderingar.
PARKARKITEKTUR	En park med tidstypiska drag från funktionalismen och stockholmskolan. Genomfört planförslag som ritades av stadsingenjören T. Thörngren och stadsträdgårdsmästaren O. Cullman. De viktigaste parkarkitektoniska delarna är det stiliserade älvsdalslandskapet i form av dammarna, gräsmattor som ett sömnlöst golv, funktionsuppdelningen, bevarandet av befintlig kultur, det naturhärmande uttrycket och det mjuka funktionsanpassade formspråket.
KONTINUITET	Nordanåområdet innehåller flera tidslager vilket tillför ett tidsdjup på platsen. Nordanåparken nyttjas på ett likartat sätt som det planerades för 1945, ett grönområde för rekreation och sociala interaktioner. Parkens grundstruktur i formspråk och innehåll finns kvar. Det finns förändringar i parken som visar anpassningen efter rådande värderingar, exempelvis att parkeringar anlagts inne i parken. Senare har insatser för att begränsa biltrafik utförts.
TRADITION	Marknad är en återkommande funktion från början av 1800 talet, som finns kvar i parken idag. Julmarknaden har den starkaste traditionen. Sedan anläggningen 1945 har Nordanåparken varit en plats för kultur, utställning och evenemang i Skellefteå.
PERSONHISTORIA	Uppgifter om tydlig personhistoria kopplat till platsen saknas. Museiverksamhet har en stark koppling till parken.

Figur 60. Tabell som värderar och beskriver parkens delvärden. Tabell framtagen av författarna som bygger på Stockholms stadsmuseums (2011) metod.

Förstärkande delvärden	Beskrivning
SYMBOL	Nordanåparken anläggs för att vara en gåva till stadens befolkning och representerar Skellefteås 100 års stadsjubileum.
AUTENTICITET	Platsen återspeglar parkarkitektoniska värden för funktionalistiska parker genom naturhärmande uttryck, mjukt funktions anpassat formspråk, inhemska arter i växtmaterial, och funktionsuppdelning. Utformningen, funktionen och de byggda strukturerna är i stor utsträckning desamma som när parken anlades. De små förändringarna som har skett i parken påverkar autenticitet bland de parkarkitektoniska inslagen men platsens funktion som park finns fortfarande kvar. Autentiskt växtmaterial återfinns på platsen, bland annat: ornäsbjörkar och lindallé.
PEDAGOGISKT VÄRDE	Att parken anpassas för att utgöra plats för jubileumsutställning i kombination med att det är ett lokalt friluftsmuseum gör att den funktionalistiska parkens uttryck inte är tydlig.
SÄLLSYNTHET	Nordanåparken är unik eftersom den anläggs för att vara både en funkispark, jubileumspark och lokalt friluftsmuseum. Än idag går det att se spår av både utställningen, funkis idealet och friluftsmuseet.
REPRESENTATIVITET	Parken uppfyller en stor del av Holger Bloms punkter i parkprogrammet samt är anpassad efter det lokala landskapet och gör den till en representativ funkispark från 1945.
UPPLEVELSE	Upplevelse av det förgångna är starkt associerat med de äldre byggnaderna. Parken historiska funktioner i kombination med förändringar över tid (exercisplats, jubileumsutställning, friluftsmuseum), både element som tillkommit och försvunnit, gör att platsen upplevs som en splittrad miljö.

Figur 61. Tabell som värderar och beskriver parkens förstärkande delvärden. Tabell framtagen av författarna som bygger på Stockholms stadsmuseums (2011) metod.

Sammanfattande värdebeskrivning

Vår kulturhistoriska bedömning visar att Nordanåparken har höga samhällshistoriska- och parkarkitektoniska värden. Dessa uttrycker sig som både materiella och immateriella värden.

Parkens höga samhällshistoriska värde uttrycks i grundandet av parken och vittnar om Skellefteå stads politiska värdering. Det skulle vara en plats för människorna i staden - för rekreation, fest och kultur. Sedan anläggandet av Nordanåparken 1945 har parkens huvudsakliga funktion inte förändrats. Nordanåparken uppvisar fortfarande ursprungliga intentioner i storlek och innehåll, att vara ett grönområde för rekreation och kultur.

Nordanåparken har en lång tradition som plats för evenemang, marknad, musik, konst som finns kvar idag. Delvärdet samhällshistoria förstärks av värdet symbol. Att parken anläggs som en present till befolkningen inför stadens 100 årsjubileum berättar om den dåvarande ideologin och tankesättet som fanns i staden.

Det samhällshistoriska värdet består av att parken var till för människorna i Skellefteå. Det är något som tar ett helhetsgrepp över parken och handlar mer om parkens uppkomst, funktion och syfte i staden.

Nordanåparken tolkas som en funktionalistisk park med inspiration från Stockholmsskolan och har därför höga parkarkitektoniska värden. Det parkarkitektoniska värdet förstärks av parkens representativitet.

Nordanåparken är ett av Skellefteås första funktionalistiska stadsbyggnadselement. Funktionalistisk parkarkitektur som återfinns i Nordanåparken är dels efterliknelse av naturen i form av dammarna, placering av vegetation och art val. Dels bevarandet av kultur som tas i uttryck genom både bebyggelsen och alléer. Samt parkens öppna gräsmattor och mjuka funktionsstyrda formspråk. Övergripande i parken syns en tydlig funktionsuppdelning som även de är baserat på det funktionalistiska tankesättet. Lek, vila och teater är placerade i olika delar av parken.

För att ta reda på hur representativ parken är utifrån den funktionalistiska ideologin analyserades de identifierade parkarkitektoniska drag i parkens åtta områden.

ANALYS AV FUNKTIONALISTISK PARKARKITEKTUR

Följande del presenterar en analys över var de parkarkitektoniska värdena kopplade till funkisen finns och hur väl representerade de är i Nordanåparkens åtta rum. För varje delområde värderas det parkarkitektoniska värdet utifrån skalan *lågt*, *medel* och *högt*. Sedan beskrivs det parkarkitektoniska värdet för varje område, se nästa sida.

1 Platsen har naturhärmande utformning i form av dammsystemet i den gamla bäckfåran som efterliknar det lokala älvsdalslandskapet. Träden är placerade i grupper och består till stor del av inhemska arter som: pil, asp, rönn och björk. I kanten av dammarna är vegetation planterad för att efterlikna strandvegetation. Stråket är funktionsanpassat, mjukt och sträcker sig längst med dammarna som är områdets fokuspunkt. I områdets norra del finns lindallén som utgör parkens avgränsning i norr.

2 Lindallén fortsätter längs Strandgatan och ramar även in detta område. Området innehåller även inslag av större sammanhängande gräsmattor.

3 I området finns tydliga element som visar på bevarandet av kultur. Byggnader i området, både Nyborg och Vårdshuset vittnar om platsens tidigare användningsområden och andra byggnader är ditflyttade från Västerbottens omland. Alléerna är bevarade element i parken. Övrig vegetation är placerade i grupper som visar det naturlika uttrycket för funkis. Området har mjuka stråk som uppenbart är styrda av områdets funktioner. Även detta område innehåller öppna gräsmattor.

4 Stor öppen gräsyta centralt placerad i parken. Inga stråk som bryter upp det sömlösa gröna golvet. Träd är placerade i grupper om två eller tre i utkanten av gräsmattan.

5 Dammen med öar som har friväxande träd i dungar är representativa för den funktionalistiska stilen. Björkallén visar bevarad kultur och natur.

6 Området har ingen tydlig parkarkitektur från funktionalismen.

7 Områdets bevarade björkallé visar bevarandet av kultur och natur.

8 I området finns bevarad kultur och natur i form av björkalléer och stråk.

5.4 JÄMFÖRELSE & SAMMANVÄGNING

I detta kapitel presenteras först en sammanfattning vad vi har fått med oss från analyserna och analyserar hur väl värdena fungerar tillsammans. Efter det diskuteras hur balansen av utveckling och bevarande kan gå till. Slutligen sammanvägs delresultaten från analyserna som visar hur förhållandet mellan kulturhistoriska värden och nya tillägg kan ta sig i uttryck för att parken ska bli en tydligare mötesplats.

Vad vi har fått med oss från den sociala analysen:

- Parkens historia bör kommuniceras.
- Parkens estetiska kvaliteter behöver förstärkas, de största problemen är parkens splittrade karaktär och stråken.
- Parken behöver anpassas efter människan.
- Det behövs fler- och ett varierat utbud av aktiviteter i parken.

Vad vi har fått med oss från kulturmiljöanalysen:

- Parken ska fortsätta vara en plats för människorna i staden.
- Parkens funktionalistiska drag ska värnas om och bevaras. Dessa är: dammarna som ett stiliserat älvsdalslandskap, gräsmattor som ett sömnlöst golv, funktionsuppdelningen, bevarandet av befintlig kultur och det naturhärmande uttrycket.

JÄMFÖRELSE AV SOCIALA- OCH KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Under funktionalismen var den sociala frågan en hög prioritet. De grundläggande värderingarna bakom ideologin var att skapa bättre levnadsvillkor och platser för människan i staden, se kapitel 2.4. Parkerna skulle vara en allmän plats för alla. Denna övergripande värdering stämmer överens med Gehls (2010) målsättning för kvalitetskriterierna på ett övergripande plan. Både de sociala kriterierna och den funktionalistiska ideologin har samma grundvärdering: att parken ska vara en plats för människan i staden. Nordanåparken anlades för att vara en plats för människan, men på grund av samhällets och landskapet förändring, som Saltzman (2001) lyfter, fungerar platsen inte lika bra idag. Kunskap om hur vi utformar mänskliga platser och vad det finns för nutida krav har förändrats. Idag ligger fokus på den mänskliga skalan och som både Carmona et al. (2010) och arkitekturpolitiken (ArkDes 2020) lyfter finns ett mer individuellt tanke- och förhållningssätt än under funktionalismen. Människor påverkas av olika aspekter som *skydd, komfort och nöje* som ingår i Gehls (2019) kvalitetskriterier. Hans kriterier tar fasta på det allmänmänskliga och sätter människan i fokus genom att förstå hur vi upplever landskapet och den rumsliga upplevelsen. Platser ska idag vara utformade så de är tillgängliga för en bred målgrupp med olika behov.

UTVECKLING

Vi anser att båda värdena är tätt sammanvävda och att flera aspekter gynnas av varandra. Vi anser att de sociala- och kulturhistoriska värdena i Nordanåparken ansvarar för olika delar av utformningen och att de gynnas av att utvecklas tillsammans. För att kunna skapa en sammanhållen nutida mötesplats, som innehar kulturhistoriska värden, behöver utformningen ske med nutida kunskaper om vad som är en bra mötesplats men med respekt för de bevarade och tidstypiska elementen.

Från resultatet av den kulturhistoriska bedömningen definierar vi Nordanåparken som en urban historisk park enligt ICOMOS (2017) definition. Nordanåparken är en funktionalistisk park med bevarade tidstypiska drag som bör ligga till grund för det genomgående temat och uttrycket i parken. På så vis kan parkens berättelse leva vidare och platsen kan få en tydlig identitet med ett sammanhållet och stärkt estetiskt uttryck. Värden som är kopplade till de historiska parkerna utgör kärnan till varför det allmänna stadsrummet fortsätter att vara viktigt för människan (ICOMOS 2017). Om dessa värden förklaras och bevaras kan de leva vidare och ge besökare av parken ett värde. Tilläggen som baseras på den sociala analysen ger parken förutsättningar att vara en plats där människor vistas och umgås idag. Att kulturhistoriska värden har en större känslighet för förändring i jämförelse med sociala kriterier är även ett argument för att det estetiska intrycket ska ta inspiration från funktionalismen. Hur detta

individuella förhållningssätt ser ut beskrivs under rubriken 5.5 Utvecklingsprogram. Var utvecklingen ska ske med särskild uppmärksamhet för kulturhistoriska värden respektive sociala kvaliteter visar kommande avsnitt.

SAMMANVÄGNING AV DELRESULTAT

Följande del visar vilken riktning utvecklingen i varje område bör ha med utgångspunkt i delresultaten från den kulturhistoriska bedömningen och sociala analysen. För varje rum ställde vi två frågor, se nedan. Utifrån delresultaten flyttades punkten mellan skalorna *representativt* till *inte representativt* för det kulturhistoriska värdet och *bra* till *dåligt* för det sociala värdet.

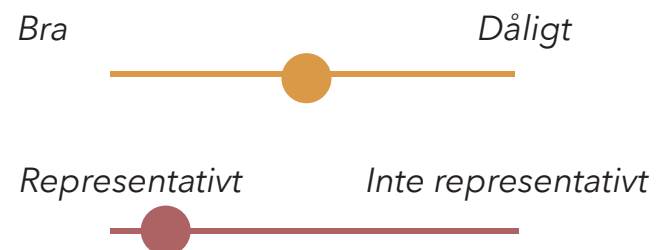
Hur väl uppnår området kvalitetskriterierna för att människor ska vistas på platsen?

Bra ————— Dåligt

Hur representativt är området för de parkarkitektoniska elementen som uttrycker den funktionalistiska ideologin?

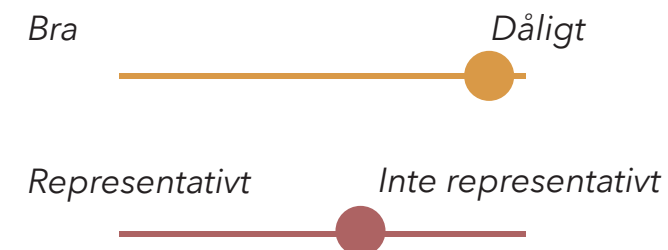
Representativt ————— Inte representativt

1.

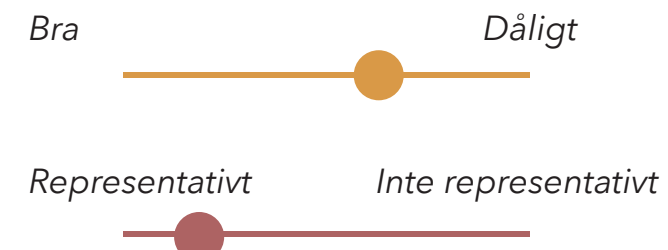
Område 1 får sammanvägt medelbetyg för Gehls kvalitetskriterier. Vi anser även att värdebärande kulturhistorisk parkarkitektur finns i området och att utvecklingen ska ske med särskild uppmärksamhet åt kulturhistoriska värden och med förhållningssättet *varsam omgestaltning*.

2.

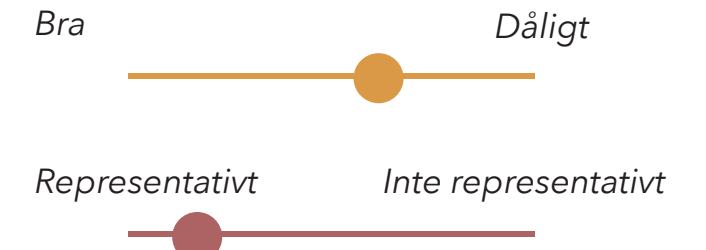
Område 2 uppnår inte Gehls kvalitetskriterier och den funktionalistiska parkarkitekturen värderas som medel. Utvecklingen bör koncentreras på de sociala kriterierna men utifrån ett funktionalistiskt tankesätt för att passa in i miljön, vissa historiska spår kan lämnas kvar ex stråket över gräsmattorna och trädallén. Förhållningssätt i området, *fri förnyelse*.

3.

Höga kulturhistoriska värden återfinns i område 3 samtidigt som det finns behov av att utveckla de sociala kriterierna vilket skapar en *varsam omgestaltning*. I utvecklingen bör kulturhistoriska värden prioriteras och styra utvecklingen. Samtidigt som de sociala värdena ska förbättras.

4.

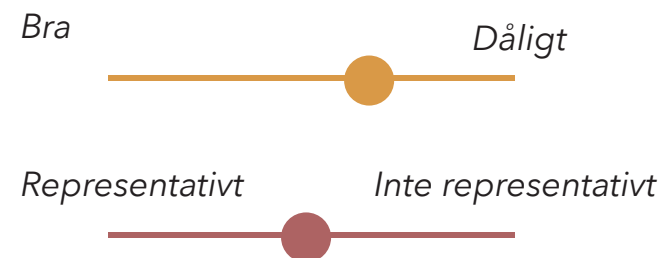

Området med den centrala gräsmattan har högt parkarkitektoniskt värde. Utveckling bör ske med förhållningssättet *varsam omgestaltning*. Tillägg utifrån Gehls kvalitetskriterier bör ta hänsyn till den öppna gräsytan.

5.

Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

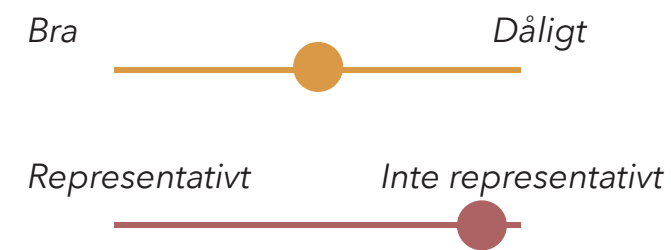

Område 5 innehar viss funktionalistisk parkarkitektur som bör tas i hänsyn till men det finns ett större behov av utveckling utifrån Gehls kvalitetskriterier, vilket gör att de ska vara styrande i utvecklingen. Detta tillåter en *omgestaltning* inom området.

6.

Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

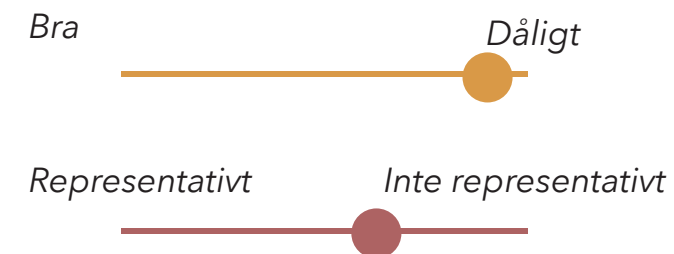

Området har stort behov av att utvecklas utifrån de sociala kvalitetskriterierna och innehar inget parkarkitektoniskt värde. Det gör att platsen kan *omgestaltas* och utvecklas med större frihet.

7.

Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

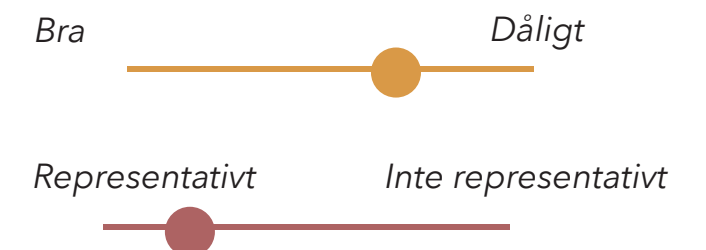

Området har få parkarkitektoniska värden och har stort behov av utveckling utifrån de sociala kvalitetskriterierna. Därför kan platsen utvecklas med större frihet och med förhållningssättet *fri förnyelse*.

8.

Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

Det parkarkitektoniska värdet är högt i området och bör tas i beaktning, därför föreslås förhållningssättet *varsam omgestaltning*. De sociala värdena bör utvecklas med hänsyn till de kulturhistoriska värdena.

Sammanfattning

Sammanvägningen visar att kulturhistoriska värden i huvudsak finns väst i parken och brister utifrån sociala värden finns i huvudsak i öst, se figur 63. Det betyder att områdena i väst, det rödmarkerade, kommer utvecklas med särskild uppmärksamhet åt kulturhistoriska värden och att områdena i öst, det gulmarkerade, kommer utvecklas med särskild uppmärksamhet åt de sociala kriterierna. En särskild uppmärksamhet på ett värde betyder inte att det andra ska uteslutas i området. Det stärks av den övergripande sociala analysen som visar att hela parken uppvisar brister utifrån Gehls (2010) kvalitetskriterier. Målet med utvecklingen är att skapa synergieffekter mellan värdena. Förhållningssättet i områdena kommer skilja sig mellan *varsam omgestaltning*, *fri förnyelse* och *omgestaltning*, se figur 64.

Figur 63. Karta som visar på hur platsens två olika värden ska prioriteras i utvecklingsprogrammet. Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

Figur 64. Visar på vilka olika förhållningsätt som kommer att vara relevanta i det fortsatta arbetet. Tabell framtagen av författarna baserat på definitioner av Maria Flinck (2013)

5.5 UTVECKLINGSPROGRAM

Nedan presenteras en vision för framtida utveckling av Nordanåparken. Utvecklingsprogrammet visar hur tillägg och förändring i parken ska ske med varsamhet till parkanläggningen. De föreslagna åtgärderna illustrerar hur hänsyn tas genom utformning, formspråk, material- och växtval. I utvecklingsprogrammet ingår övergripande strategier för utveckling samt förslag på ideutveckling inom varje område.

VISION FÖR NORDANÅPARKEN

Visionen för Nordanåparken är att platsen ska bli en tydligare målpunkt i staden samtidigt som gestaltningen ska värna om platsens historia. Målet med utvecklingsprogrammet är att skifta fokus från parkens byggnader till landskapet. Ett individuellt förhållningssätt, baserat på hur den funktionalistiska ideologin uttryckte sig i parken och sociala nutida kvaliteter tar tillvara på parkens historia och unika karaktär. Samtidigt som Skellefteå får en ny central självklar mötesplats. Med fokus på den mänskliga skalan och hög arkitektonisk kvalitet skapas ett nytt tidslager som gör att parken fortsätter vara en plats för människan i staden, precis som den planerades för.

Parken fortsätter att vara en plats för utställningar och tillfälliga evenemang i kombination med flera permanenta inslag. Nya aktivitetsytor och multifunktionella ytor skapar en flexibilitet och mångfald av aktiviteter, med målet att tillgodose

en större grupp människor. Parken utformas med inspiration från den funktionalistiska ideologin vilket ger den en stark identitet. Visionen är att platsen ska fortsätta ha funktion som en kulturnod i staden. Nya tillägg gör att fler väljer att stanna till och vistas i parken under en längre tid.

Utvecklingsprogrammet för Nordanåparken gör platsen mer motståndskraftig för ett högre besöksstryck och mer slitage. På så vis kan den socialt viktiga parken leva vidare i dagens samhälle och fortsätta utgöra samma viktiga funktion, vara en plats för människan i staden. Med genomgående markmaterial, utrustning, växt val och formspråk skapas en sammanhållen gestaltning som lyfter parkens estetiska upplevelse och sinnesintryck vilket lockar besökare. Förbättrade stråk, entréer och fler aktivitetsytor tillgodoser en bredare målgrupp.

MÅL

Målet med utvecklingsprogrammet av Nordanåparken är att bevara och utveckla de kulturhistoriska värdena samtidigt som de sociala värdena som aktiviteter, användbarhet och funktioner utvecklas och förbättras.

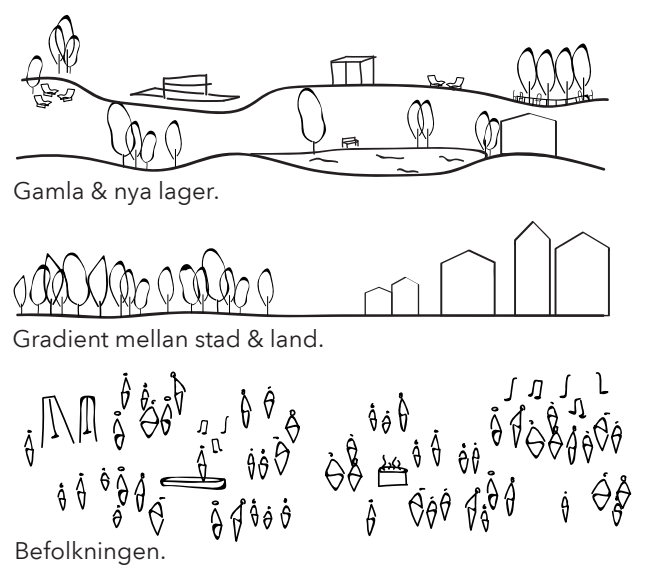
PROGRAMPUNKTER

- *Inspiration tas från parkens formspråk och funktion från 1945*
- *Parken ska utgöra en plats för och anpassas till den moderna människan med fokus att nå en större grupp.*
- *Parken ska få fler funktioner, möjlighet till aktiviteter och sittplatser*
- *Stärka den estetiska upplevelsen av parken*
- *Informera om parkens historia för besökare*

KONCEPT

Utvecklingsprogrammets koncept är *Kontakt*. Konceptet representerar olika lager och uttrycker sig på följande sätt.

Kontakt är en symbol för att en gestaltning på platsen ska skapa ett band mellan platsens historiska lager men samtidigt tillföra nya inslag i parken. Kontakt står för kopplingen mellan det gröna, mer naturliga landskapet i väst och det mer urbana centrum i öst. Parken är en gradient som förbinder det stadsmässiga och det naturliga. Dessutom är kontakt en bild för vad Nordanåparken kan betyda för Skellefteås sociala hållbarhet. Parken kan skapa kontakt mellan både besökare och befolkning samt skapa en tillhörighet till staden.

Figur 65. Illustration som visar konceptet och dess tre olika lager.

ÖVERGRIPANDE STRATEGIER

God design och arkitektur är enligt Gehl (2010) ett övergripande kriterium som skapar en sammanhållen karaktär. För att Nordanåparkens gestaltning ska få ett sammanhållet uttryck ska nedanstående övergripande aspekter tas hänsyn till. De övergripande strategierna för Nordanåparkens utveckling samspelar och tar hänsyn till det funktionalistiska idealet då Gehl (2010) poängterar att platsspecifik utformning ger positiva upplevelser och ett gott sinnesintryck.

Formpråk

Parkens formspråk utformas med en mjuk, enkel, logisk linjeföring, likt Persson et al. (1995) och Flincks (1996) beskrivning av det funktionalistiska formspråket. Logisk linjeförening gör att stråk i parken styrs av funktioner.

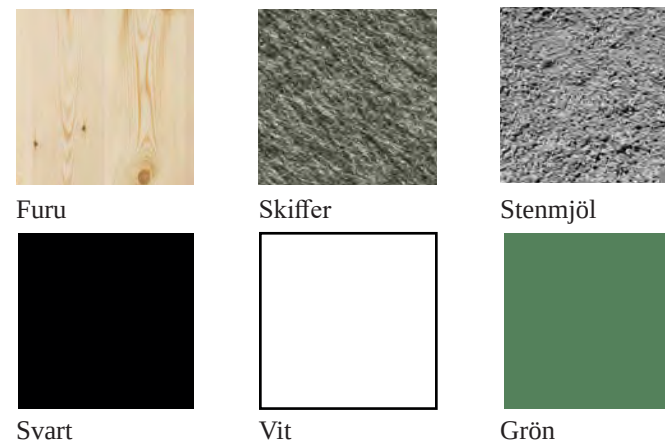
Figur 66. Pictogram som visar det mjuka formspråket.

Material & färg

En genomgående färg- och materialpalett skapar en sammanhållen karaktär på platsen. För att gå i linje med det funktionalistiska uttrycket, som Docomomo (1992) beskriver som enkelt och stilrent, ska paletten innehålla ett begränsat antal olika kulörer och strukturer som harmoniserar med varandra. Funktionalismen tog vara på de dåvarande tekniska möjligheterna och arbetade med enkla och pålitliga material och växter (Wilke 2014, Docomomo 1992). Därför ska materialen vara funktionella, hållbara och passa in i den befintliga miljön. I den mån det går används ursprungligt material och kulörer.

Färger som harmoniserar med platsen och skapar ett stilrent uttryck är: Svart, vit, grön och brun.

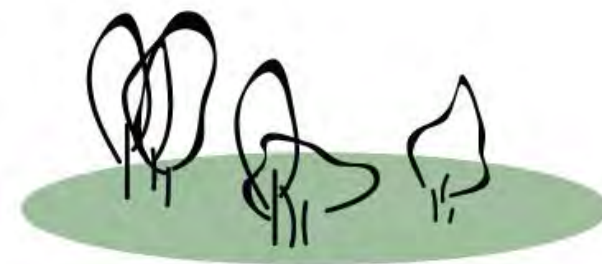
Material som passar in på platsen är: Trä - furu, stål, skiffer, betong, stenmjöl.

Figur 67. Exempel på färger och material som passar i Nordanåparken.

Vegetation

För funktionalisterna var naturen och det lokala landskapet den tydligaste inspirationskällan (Andersson 2000, Wilke 2014), och detta är en riktlinje vid nyplantering eller förnygringsplantering av befintligt växtmaterial i parken. Träd planteras i grupper för att efterlikna naturliga trädgångar. Tidstypiskt växtmaterial och kunskap om vad man planterade 1945 är vägledande. Introduktionen av nya arter i parken undviks i den mån det går för att behålla parkens karaktär. Växtmaterialet ska vara hårdigt och pålitligt. Gehl (2010) anser att om en god relation mellan plats, avstånd och rymd uppstår när platsen utformad i mänsklig skala. Det är en viktig aspekt som avgör om människor vill vistas på platsen. Därför föreslår vi att mindre träd eller buskträd kan planteras för att ta ner skalan på platsen.

Figur 68. Pictogram av vegetation som planteras i grupp.

Urval av tidstypiska arter som används i parken:

- Vårtbjörk, Glasbjörk och Ornäsbjörk - (*Betula pendula*, *Betula pubescens*, *Betula pendula* 'Dalecarlica')
- Cembratall - (*Pinus cembra*)
- Hägg - (*Prunus padus*)
- Ungersk syren och Ullsyren - (*Syringa josikaea*, *Syringa villosa*)
- Rönn och stamrönn (*Sorbus aucuparia*)
- Knäckeplil (*Salix x fragilis*)
- Hagtorn (*Crataegus monogyna*)

Stråk

Parkens stråk ska utformas och anpassas efter människan istället för biltrafik. Detta skulle förbättra säkerheten i parken och göra att platsen upplevs vara i mänsklig skala (Gehl 2010). Stråken ska vara cirka 1,5–3 meter, se figur 69. Stråken anläggs med materialet stenmjöl som liknar det ursprungliga materialet i parken. Stenmjöl gör även stråken tillgänglighetsanpassade och mer tåliga för slitage, se figur 70. För att behålla den sömlösa övergången mellan olika marktyper sätts smala nollade kantstöd av stål mellan stenmjölet och gräsmatta, se figur 71 & 72. Stråkens sträckning bevaras och kompletteras för nya funktioner som tillkommer. Målet är att snöröja parkens alla stråk.

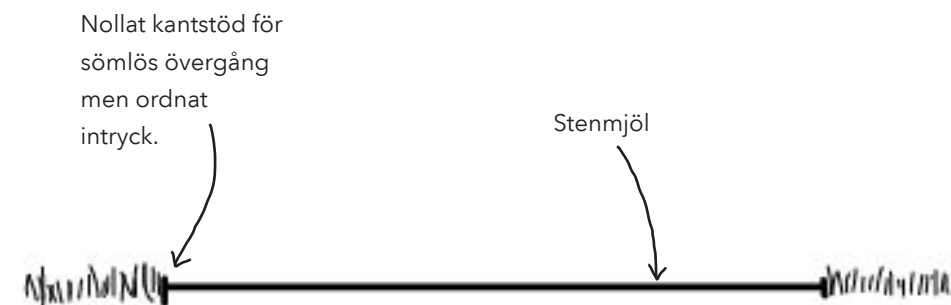
Figur 69. Minskad bredd på stråken prioriterar människan i parken.

Figur 70. Stråk av stenmjöl skulle förbättra framkomligheten i området och även öka tillgängligheten.

Figur 72. En sömlös kant av stål skulle skapa ett mer ordnat intryck i parken.

Figur 71. En principsektion som visar hur stråken kan utformas för att forfarande ha en sömlös kant men som motverkar slitage.

Informationsskyltar

Intervjuerna visade att få kände till parkens historia. Att placera ut skyltar kommuniceras parkens historia och därmed stärks platsens pedagogiska värde som en funktionalistisk park, se exempel på placering figur 73. Det kan ge besökaren en förståelse för den funktionalistiska ideologin och Nordanåparkens uppkomst. Det kan även stärka parkens identitet.

Figur 73. Ett bättre skyltprogram ger parkens besökare en större förståelse för dess historiska värde.

IDÉUTVECKLING

Analyserna visar att det finns ett behov av fler och varierade aktivitets- och vistelseytor för att få människor att stanna till och vistas i parken. Vi föreslår följande:

Aktivitetsytor

I den sociala analysen framkom det att Nordanåparken är i ett behov av fler möjligheter till aktiviteter. Eftersom Edelweiss & Bortoli (2020) anser att en samtida park ställer krav på en variation av aktiviteter, ska Nordanåparken tillgodose aktiviteter som sport, social interaktion, fritidsaktiviteter och underhållning. Att Gehls (2010) forskning också visar att människor attraherar andra människor stärker det argumentet. En variation av aktivitetsytor i en park skulle göra att en större grupp människor finner intresse för parken vilket i sin tur gör att Nordanåparken kan utgöra en starkare mötesplats i staden. Resultatet från våra intervjuer gav oss inspiration och information från parkens besökare. Det lyfter den viktiga aspekten att se till att människan kan och vill vistas på platsen som Carmona et al. (2010) diskuterar.

Med inspiration från intervjuerna och baserat på resultatet från analysen utifrån kvalitetskriterierna ger vi förslag på möjlighet till plats för anläggningen för följande aktiviteter:

- Boule
- Utegyms
- Basket
- Boulderklättring
- Multifunktionell hårdgjord yta
- Stadsodling
- Anvisad plats för pulkaåkning
- Grillplats
- Varierade vistelse- och häng ytor
- Möjlig plats för café/kiosk

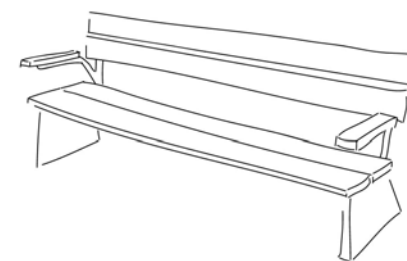

Figur 74. Foto från 1954 som visar bänkarnas utseende i parken. © Skellefteå museum - Ragnar Gustaf Insulander

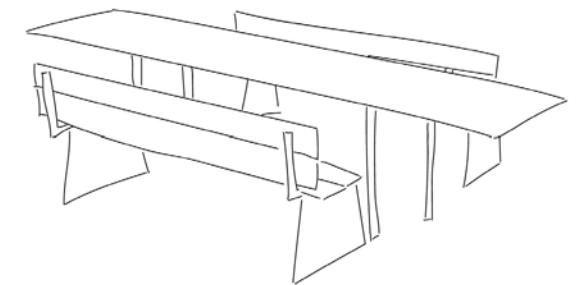
Sittplatser

En variation av sittplatser ska finnas, alla med inspiration från den klassiska funktionalistiska bänken som fanns vid parkens anläggande, se figur 74. Sittplatserna ska ge användaren möjlighet att sitta i både sol och skugga och i varierande väderförhållanden, som Gehl (2010) lyfter. Som Gehl (2010) anser ska sittplatserna ge möjlighet för besökare att sitta enskilt, fler i grupp och i ett sammanhang. I Nordanåparken ska det även finnas sittplatser tillgängliga under vinterhalvåret. Vi föreslår fyra sittplatser med olika funktioner som placeras i parken. Sittplatser 1, 2 och 3 bör placeras vid tillgänglig vistelseyta. Alternativ 4 kan placeras fritt i gräsmattor.

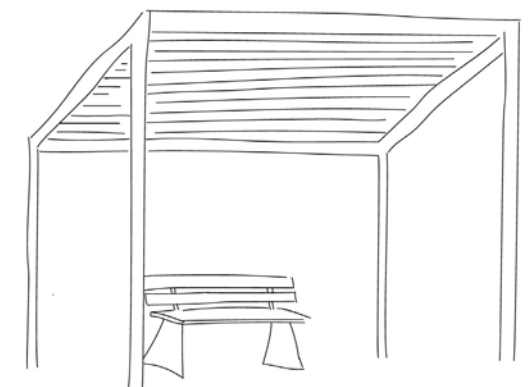
1. Klassisk bänk, figur 75.
2. Tillgänglighetsanpassat bänkbord, figur 76.
3. Sittplats med tak, figur 77.
4. Flyttbar solsoffa, figur 78.

Figur 75. Exempel på en klassisk bänk utformad med inspiration från de som stod i parken 1945.

Figur 76. Ett tillgänglighetsanpassat bänkbord i samma stil.

Figur 77. Sittplatser under tak gör att man kan vistas under fler väderförhållanden i parken. Taket kan placeras med alla olika bänkalternativen.

Figur 78. En flyttbar solsoffa möjliggör att vistas i större grupper.

IDÉUTVECKLING I NORDNÅ

1 Område 1 har parkarkitektur som tydligt speglar det funktionalistiska idealet och därför föreslår vi mindre tillägg i området. Platsens naturliga karaktär bevaras och områdets funktion som en plats för promenad och kontemplation bibehålls. I platsanalysen framkom det att vistelsezoner i området har god vattenkontakt, är relativt vindskyddade och ligger i soligt läge. Dessa platser vidareutvecklas. De befintliga vistelsezonerna intill dammarna kompletteras därför med bättre och fler sittplatser, möjlighet att grilla och tak, se figur 80. Det skapar möjlighet att vistas i större grupper och även under sämre väderförhållande. Ny vegetation placeras i området, med hänsyn till karaktären placeras de i grupper.

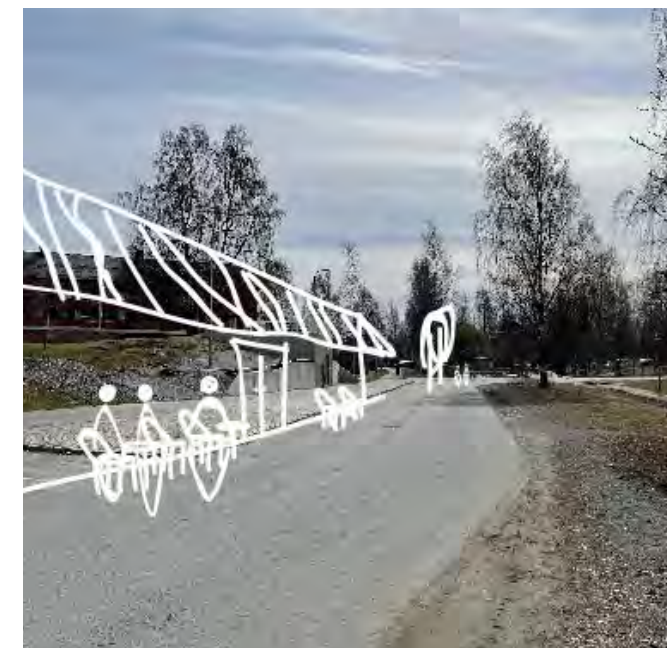

Figur 80. Exempel på hur befintlig vistelseyta kompletteras med tak och grill.

Figur 79. Områdesgräns för område 1. Den vita prickens visar var skissen är ritad. Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

2 Utvecklingen i område 2 anpassas framförallt till utvecklingsbehovet som framkom i den sociala analysen. Istället för att välkomnas av en parkering, vid entrén från norr, föreslår vi ett caféstråk som sträcker sig längs med det välanvända promenadstråket, se figur 82. Platsen kompletteras med en ny byggnad som ger lokala och nya företag samt caféer och restauranger möjlighet att etablera sig längs med stråket. I det gynnsamma söderläget får dessutom olika typer av vistelsezoner plats. Caféstråket kopplar till platsens historiska användning då sommarrestaurangen Gyllene solen var placerad här. Stråket föreslås fortsätta i området 5, se figur 88.

Figur 82. Caféstråket skapar möjlighet att slå sig ner i solen.

Figur 81. Områdesgräns för område 2. Den vita prickens visar var skissen är ritad. Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

3 Kulturmiljöanalysen visar att område 3 har mycket bevarad kultur. Därför ska parkeringsytorna återgå till att tillhöra de sammanhängande gräsyterna. De ska kompletteras med aktiviteter som odling, teater och dans, se figur 84. Tillfälliga möbler placeras strategiskt ut, som mellan björkalléerna som skapar tydliga rum. Väst om Nordanågården föreslås ny plats för lek.

Figur 84. Sömlösa gräsmattor bjuder in till fria aktiviteter exempelvis picknick och kubb. Även odlingslådor placeras i området.

Figur 83. Områdesgräns för område 3. Den vita pricken visar var skissen är ritad. Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

4 Gräsmattan som var en så central och viktig del under funktionalismen och ska bevaras som den är: öppen och tillgänglig för fria aktiviteter. I området placeras tillfälliga flyttbara solsoffor ut, se figur 86. De karaktäristiska träden i grupp byts successivt ut. Under vinterhalvåret är området en avlastningsplats för snö som iordningsställs för pulkaåkning.

Figur 86. Flyttbara solsoffor gör att besökare själv kan välja hur många och var de vill vistas.

Figur 85. Områdesgräns för område 4. Den vita pricken visar var skissen är ritad. Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

5 Som den sociala analysen visar behöver område fem utvecklas utifrån de sociala kvalitetskriterierna. Icke kommersiella sittplatser som bjuder in till samtal och ger möjlighet för människor att umgås i grupp placeras intill Svandammen och förlänger caféstråket. Dammen är ett estetiskt tilltalande element och blickfång som fortsättningsvis ska vara central på platsen, se figur 88.

Figur 88. Icke kommersiella sittplatser kan placeras längst med caféstråket.

Figur 87. Områdesgräns för område 5. Den vita prickén visar var skissen är ritad. Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

6 Som sammanvägningen visar har området låga kulturhistoriska värden och ett större behov av förändring utifrån den sociala analysen. Vi föreslår därför att platsen utvecklas till ett sammanhållet parktorg som utgör en flexibel plats för tillfälliga evenemang, se figur 90. Det minskar slitaget på resterande gräsmattor i Nordanåparken. Parktorget gestaltas med en större frihet och ska innehålla tillägg som: scen, lek, trädtag, planteringar och långbord.

Figur 90. Den flexibla torgytan kan användas till olika typer av evenemang. Mindre träd tar ner skalan på platsen.

Figur 89. Områdesgräns för område 6. Den vita prickén visar var skissen är ritad. Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

7 Området har låga sociala kvaliteter och vi föreslår därför en ny aktivitetsyta med pingis, boule, basket, volleyboll och boulderklättring som bryts upp av vegetation och sittplatser, se figur 92. Dessa typer av aktiviteter passar bra på grund av platsens centrala placering. Det gör att området återgår till att vara en grön vitsteleyta vilket tydliggör att området är en del av parken. Både klassiska bänkar och den flyttbara solsoffan placeras i området.

Figur 92. Ett exempel på en aktivitet i området är volleyboll.

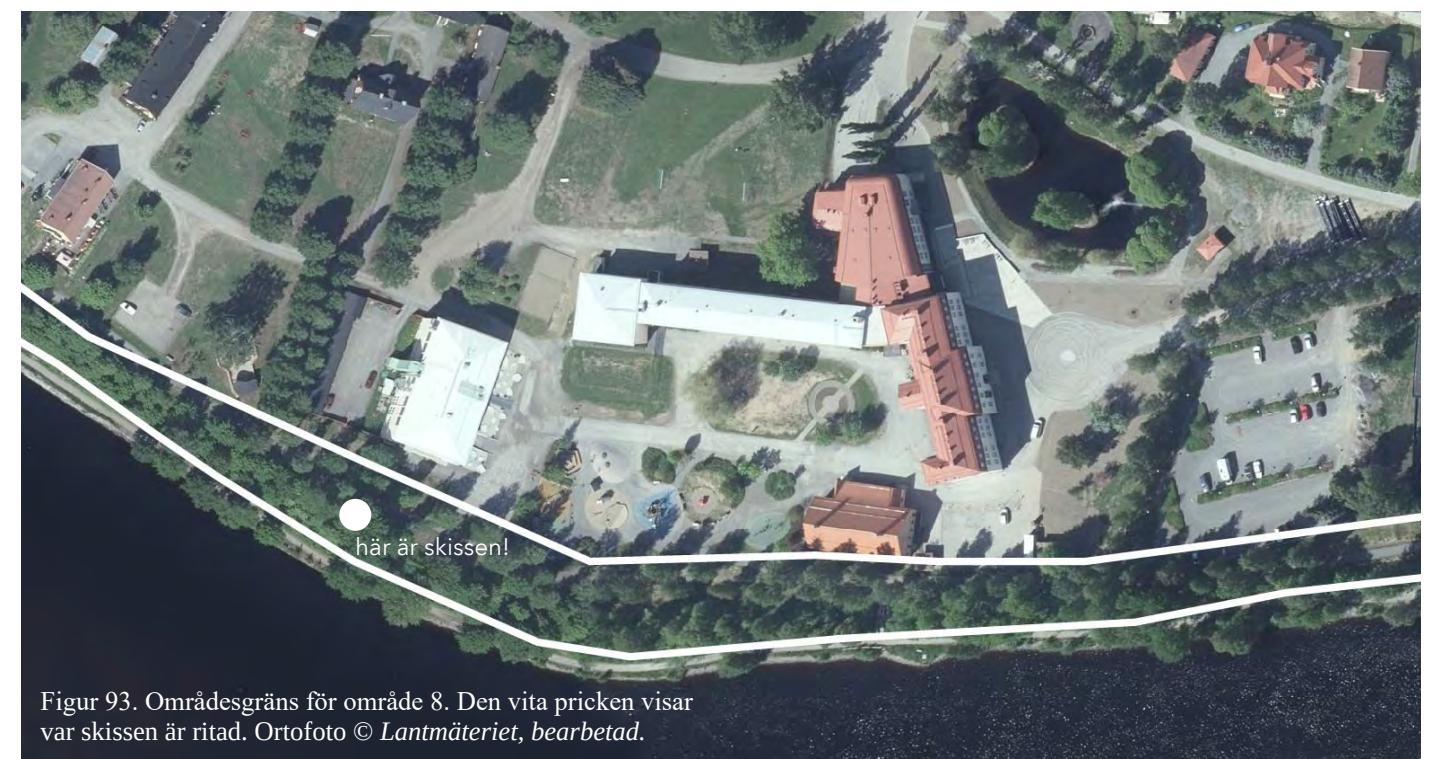
8 Områdets sociala kriterier behöver förbättras och platsens historiska funktion som stråk ska förstärkas. Vi föreslår anordnade utkiksplatser längst med stråket för att skapa utblickar och visuell kontakt med älven, se figur 94. I området föreslår vi även att befintliga entréer utvecklas och förtydligas. Sittplatser placeras ut vid utsiktsplatser och entréer.

Figur 94. En utsiktsplats med bänkar kan utgöra en plats för vila.

Figur 91. Områdesgräns för område 7. Den vita prickén visar var skissen är ritad. Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

Figur 93. Områdesgräns för område 8. Den vita prickén visar var skissen är ritad. Ortofoto © Lantmäteriet, bearbetad.

6. DISKUSSION

I avsnittet diskuteras studiens syfte och frågeställning samt hur de förhåller sig till resultatet. Vi diskuterar även de valda metoderna för arbetet och hur de har påverkat resultatet. Till sist ges förslag på vidare studier.

6.1 RESULTATDISKUSION

Syftet med vår studie är att visa hur man som landskapsarkitekt kan förena sociala- och kulturhistoriska värden i utvecklingen av Nordanåparken, för att uppnå syftet söktes svar på följande frågeställningar:

- Vilka kulturhistoriska värden finns i Nordanåparken och hur kan platsen få högre sociala värden?
- Hur kan en sammanvägning av de sociala- och kulturhistoriska värdena uttryckas i ett utvecklingsprogram för Nordanåparken?

Frågorna i arbetet har i huvudsak besvarats genom att testa en arbetsmetod med ett dubbelt hänsynstagande. Studien är en kombination av intervjuer, platsbesök och analyser för att kunna identifiera de båda värdena. I de teoretiska utgångspunkterna framkom komplexiteten i att värdera och prioritera värden och risken av ett subjektivt resultat utifrån den eller de som genomför studien. För att minska subjektiviteten i arbetet utgjorde två analysmetoder betydande delar av vårt arbete: den kulturhistoriska bedömningsmetoden (Stockholms stadsmuseum 2011) och analysen utifrån Gehls 12 kvalitetskriterier (Gehl 2019) för utformning av utvecklingsprogrammet.

SOCIALA- OCH KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Resultatet från de två analyserna svarade på vår första frågeställning och var ett viktigt

delresultat för att kunna arbeta vidare med sammanvägningen och utvecklingsprogrammet som svarar på studiens andra frågeställning. Resultatet från de två analyserna visar att Nordanåparken har flera kulturhistoriska värden och en utformning som uppvisar brister utifrån det sociala värdet. Ett viktigt resultat som framkom i kulturmiljöanalysen är att Nordanåparken är en tidstypisk funktionalistisk park. Parken är ett exempel som inspirerats av stockholmsskolans stilideal. Det är information om parken som inte nämns vare sig i riksintresset, i kommunens kulturmiljöprogram eller liknande dokument. Motiveringen bakom riksintresset är enbart kopplat till byggnader i parken och dess äldre ursprung (Riksantikvarieämbetet 2019). Vi anser att parken och landskapets kulturhistoriska värden ska redovisas i något av dessa dokument. Delresultaten vi tar med oss från den kulturhistoriska bedömningen vidare till sammanvägningen är att de funktionalistiska dragen - både de fysiska i parkanläggningen och immateriella är bevarande värda och värdefulla i parken.

Den sociala analysen visar att de förändringar som skulle ha störst positiv påverkan utifrån de sociala kriterierna för parken är en förbättring av det estetiska uttrycket, upprustade stråk, flera olika aktiviteter och varierade vistelsezoner. Analysmetodernas syfte är att fungera som ett kunskapsunderlag i vidare studier vad gäller planering och gestaltning. Vad som inte framgår i analysmetoderna är hur kunskapsunderlaget ska användas och hur det skaställas i relation till andra

kunskapsunderlag. Det blev en stor utmaning att väga samman resultaten från de olika metoderna för att kunna sammanställa delresultaten från de två olika analysmetoder. Under arbetets gång har vi förenklat båda metoderna och valt ut de mest kärnfulla resultaten för att kunna sammanväga resultaten. Det går att ifrågasätta förenklingarna och hur det har påverkat resultatet. Det kan ha gjorts att viktiga värden har åsidosatts och därmed inte presenterats i utvecklingsprogrammet.

JÄMFÖRELSE OCH SAMMANVÄGNING

Då vårt mål var att kombinera parkens sociala- och kulturhistoriska värden i utvecklingsprogrammet sammanvägdes resultaten och jämfördes i varje delområde i parken för att få en indikation för utvecklingen. Sammanvägningen visade att de funktionalistiska värderingarna och Gehls (2010) kvalitetskriterier i stora drag strävar åt samma håll. När vi sedan jämförde varje delresultat i varje område så blev det sammanfattade resultatet att områdena i väst behöver utvecklas med särskild uppmärksamhet till kulturhistoriska värden och områdena i öst behöver utvecklas med särskild uppmärksamhet till det sociala värdet. Det går att koppla till Maria Flincks (2013) diskussioner om förhållningssätt. Eftersom vi arbetade med en uppdelning blev slutresultatet baserat på rummets förutsättningar utifrån värdena. Det resulterade i att förhållningssättet varierade beroende på rum.

UTVECKLINGSPROGRAMMET

Genom att analysera Nordanåparkens värden och sammanvägt dessa har vi hittat balansen mellan bevarande och utveckling genom ett utvecklingsprogram. Studien bidrar till en hållbar stadsutveckling genom ett dubbelt hänsynstagande utifrån sociala- och kulturhistoriska värden. Utvecklingsprogrammet tar hänsyn till parkens sociala- och kulturhistoriska värden genom att större tillägg och förändring i parken placeras i områden som har lägre kulturhistoriska värden. Det gör att utvecklingsprogrammet förstärker Nordanåparken som en mötesplats med hänsyn till båda värdena. Denna lösning fungerar bra med tanke på parkens storlek och men kan vara svårare att genomföra på en mindre plats. Ett av parkens stora problem är att området upplevs som splittrat. Om utvecklingsprogrammet tar ett helhetsgrepp över parken med inspiration från den funktionalistiska ideologin, kan det motverkas.

Tilläggen som vi föreslår i parken baseras på resultatet från intervjuerna, från platsbesöket och Gehls (2010) analysverktyg. De olika aktiviteterna är placerade för att passa in i den befintliga karaktären och miljön. Stråken är ett problem som påverkar hela parken och vårt förslag kommer både öka tillgängligheten och attraktiviteten. Skyltarna var en viktig del av utvecklingsprogrammet för att öka det pedagogiska kulturhistoriska värdet i parken. De befintliga skyltarna som sitter uppe idag ger enbart läsaren praktisk information. Vi tycker att parkens historia ska kommuniceras för att skapa

samhörighet och identitet för parkens besökare. Det finns inget svar om utvecklingsprogrammet för Nordanåparken tar hänsyn till bevarande och utveckling på rätt eller fel sätt, det enda sättet att ta reda på hur väl utvecklingsprogrammet lyckas är genom ett gestaltungsförslag och observera utfallet. Gkoltsiou och Paraskevopoulou (2021) lyfter risken av negativa effekter som kan uppstå i samspelet mellan människan, landskapet och förändring. Det får oss att fundera på om det finns några negativa konsekvenser av arbetets utvecklingsprogram. Som tidigare diskuterats hade ett alternativt arbetssätt varit att arbeta med en större bredd av förhållningssätt i parken. Vi hade kunnat arbeta med fokus bevarande på platser med höga kulturhistoriska värden och låta platser som inte har kulturhistoriska värden utvecklas mer på fri hand, utan förhållningssätt. Att vi inte arbetat på det sättet är för att minska platsens splittrade intryck och genom att se till att utvecklingsprogrammet är en grund för en sammanhållen gestaltning. Gestaltningen som baseras på utvecklingsprogrammet kan ta sig uttryck på många olika sätt, men det ger en förutsättning för att de sociala- och kulturhistoriska värdena kan samarbeta och ge platsen ett sammanhållet uttryck.

Som tidigare nämnt är tanken att utvecklingsprogrammet ska fungera som ett hjälpmedel och underlätta förhållningssättet under gestaltungsprocessen och skapa en gestaltning som förenar de kulturhistoriska och sociala perspektiven. Vad som även är en viktig aspekt för en lyckad gestaltning, som är svårare att påverka,

är att beställaren är påläst inom arbetsmetoden, stilidealet, historien och känner till platsens förutsättningar väl.

En sista lärdom vi tar med oss är vetenskapen om att arbetslivet kommer bestå av arbetsgrupper med olika typer av utbildningar och spetskompetenser. Under arbetets gång har vi upplevt att vår kompetens inom kunskapsområdet inte har räckt och att det hade varit givande att diskutera och samarbeta med en specialist inom kulturhistoria. I vårt arbete har stor vikt hamnat på analysmetoderna som varit vår hjälpande hand och riktlinje. Analysmetoder är en metod som ser till att fler värden tas i hänsyn till på ett strukturerat sätt, men som hade fått en större trovärdighet i samarbete med sakkunniga inom området.

KOMMUNENS VISION I FÖRHÅLLANDE TILL STUDIEN

Vårt utvecklingsprogram är ett försök att konkretisera de övergripande målen som kommunen har för Nordanåparken, som är att utvecklingen ska fokusera på gestaltning, kultur och upplevelse (Skellefteå kommun 2018b). Att formulera en övergripande vision ger läsaren en riktning, men är något som är svårt att arbeta mot. I vårt arbete har det varit tydligt att det inte fanns någon ingående vision för utveckling eller Nordanåparkens plats i staden. Vi anser att lösningen finns inom landskapsarkitekturen. En kombination av sakkunnighet och gestaltning kan förena flera värden på samma plats, det som krävs är transparens, expertis och kunskap inom vardera område. Den kreativa processen kan utmana,

utveckla och ta sig i form på ett sätt som kan vara svårt att göra utifrån ett teoretiskt perspektiv. Det är ett argument för att vår studie med teoretisk infallsvinkel ska kompletteras med den kreativa processen av skissande och skapande i form av ett framtida gestaltungsförslag. Vår studie har också visat att det finns ett glapp mellan kunskapen som finns om historiska byggnader och den kunskap som finns för parker och grönområdets historia. Detta visade sig tydligt när vi letade information om Nordanåparken. I inget av kommunens dokument eller i motiveringen bakom riksintresset nämns Nordanåparken och vi har inte hittat information som nämner att Nordanåparken är en tidstypisk funkispark. Det gör att vårt arbete fyller en kunskapslucka som är betydande för vidare utveckling av Nordanåparken.

En annan viktig lärdom som detta examensarbete har givit oss är utmaningarna och komplexiteten som gömmer sig bakom målbeskrivningar och policytexter. Vanliga återkommande mål och ambitioner för att skapa hållbara samhällen handlar just om att ta hänsyn till flera olika värden på samma plats, och då dyker frågor likt de i vårt arbete upp: Hur prioriterar man? På bekostnad av vad? Vad är viktigast? Hur jämför man? I yrkeslivet som landskapsarkitekt kräver det en lyhördhet och ett samarbete med flera kompetenser för att sammanväga flera värden.

6.2 METODDISKUSION PLATSBESÖK

Platsbesöket var något vi utförde tidigt i arbetsprocessen, i februari, när stora delar av parken var täckt i snö. Vi upplevde inte detta som ett avgörande problem i arbetet då vi ändå kunde skapa oss en god uppfattning om platsens skala, rum och komponenter vid besöket. Längre in i arbetet, när mer detaljerade frågor om Nordanåparken lyftes, blev det ett påtagligt problem. Vi kunde pussla ihop frågetecken som dök upp med hjälp av kompletterande sommar-, höst- och vårbilder samt google maps. Att vi prioriterade platsbesöket i vårt arbete har hjälpt oss med förståelse för platsen. Om vi hade gjort om arbetet hade vi planerat in besök vid olika årstider för att få en ännu bättre bild av platsens variationer. Det är en viktig del i att arbeta med landskapsarkitektur, men som inte var möjlig för oss att genomföra inom tidsramen för studien.

DUBBLA HÄNSYNSTAGANDET

I vårt arbete valde vi att arbeta med två olika analysmetoder för att svara på vår första frågeställning. Vi tycker att både Stockholm stadsmuseums (2011) värderingsmetod och Gehl kvalitetskriterier (2010) är relevanta analysmetoder som fyller sitt syfte. Dock blev det tydligt för oss att varje analysmetod är komplex och att metoderna innehåller en bredd av information som gör att det blir en utmaning att sammanväga resultaten. På grund av komplexiteten att sammanväga två analysmetoder har vi strävat efter att arbeta systematiskt och jämlikt. Trestegsskalan

som vi arbetar med i analyserna (bra - medel - dåligt // högt - medel - lågt) är ett exempel på det. Ett annat arbetssätt hade kunnat vara fler steg i analyserna för ett mer detaljerat resultat.

HISTORISK DOKUMENTATION

För att genomföra den kulturhistoriska värderingen utgjorde den historiska tillbakablicken en stor del av vårt arbete. Det krävdes för att få en förståelse för hur det funktionalistiska idealet och Nordanåparkens individuella uttryck syntes i parken. I början av arbetet hade vi en ambition att arbetet skulle resultera i en gestaltning. Detta mål förändrades när vi insåg tidsåtgången som krävs för att förstå en historisk anläggning och att det inte gick att rymma inom arbetets tidsbegränsning.

Vi är övertygade om att den djupgående historiska dokumentationen är en styrka i vårt arbete eftersom det har underlättat beslutsfattandet i processen att ta fram utvecklingsprogrammet. Det hade varit betydligt svårare att komma fram till ett resultat och det hade dessutom blivit ett mer missvisande resultat om vi inte hade satt oss in i det funktionalistiska idealet och Nordanåparkens historia som Stahlschmidt et al (2017) anser är en viktig aspekt för att förstå målet med historiska studier. Troligtvis hade det bästa resultatet uppnåtts om våra teoretiska utgångspunkter och historiska dokumentation hade kombinerats med en större skiss- och gestaltungsprocess.

Något vi som landskapsarkitekter tar med oss ut i arbetslivet är komplexiteten kring kulturhistoriska miljöer och vikten av att lägga tid på granskning,

inläsning och att lära känna platsen. Det tar tid, krävs vilja och en nyfikenhet för att kunna sätta sig in i en platshistoria för ett givande resultat. Vi förvånas fortfarande över, trots dessa 20 veckor, hur många nya saker vi lär oss, förstår och hittar om Nordanåparken. En annan viktig lärdom vi tar med oss är vetenskapen om att det inte finns en rak linje mellan ideologier och fysiska anläggningar, varje plats är unik och det finns alltid något som är annorlunda och platsspecifikt.

6.3 VIDARE STUDIER

- Utvecklingsprogrammet är ett underlag för utredning och framtagande av ny detaljplan.
- Studiens tidiga skede exkluderar aspekter som exakt utformning, höjdsättning, dagvattenhantering, placering av möbler, växter och belysning, vilket är aspekter att studera vidare i framtagande av ett gestaltungsförslag.
- I utveckling av ett gestaltungsförslag bör även fler värden tas hänsyn till, exempelvis ekologiska, estetiska och ekonomiska.
- Förslag på vidare studier är att komplettera Nordanåparkens kulturhistoriska värde med informationen att det är en tidstypisk funktionalistisk park.
- Vårt resultat är platsspecifikt för Nordanåparken men vårt tillvägagångssätt och vår metod är något som hade kunnat vidareutvecklas och testas igen med andra analysmetoder och andra platser.

7. REFERENSER

TRYCKTA KÄLLOR OCH LITTERTUR

Abdelhamid, M. M. (2019) . Revitalization of historical urban parks using A smart approach. Journal of Engineering Research, 164, 20-35. doi:10.21608/ERJ.2019.123878

Adams & Tiesdell. (2013). *Shaping places - Urban planning, design and development*. New York: Routledge. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/juaf.12063>

Andersson, T. (2000). *Stockholms tekniska historia 7 Utanför staden: parker i Stockholms förorter*. Stockholm: Stockholmia.

ArkDes (2020) *Med människan i fokus* <https://pressrum.arkdes.se/media/119331/arkdes-rapport-med-manniskan-i-fokuspdf>

Bodin, A., Hidemark J., Stintzing M., Nyström S. (2019) *Arkitektens handbok 2019*. Upplaga 11, Lund: Studentlitteratur

Boverket (2021a). *Parker, stadsgrönska och landskap*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetsatt/gronstruktur/> [2022.03.10]

Boverket (2021b). *Gestaltad livsmiljö – politik för arkitektur, form och design*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/kulturvarden/andra-Styrmedel-for-kulturvarden/gestaltad/> [2022.03.10]

Carmona, M., Tiesdell, S., Heath, T. & Oc, T. (2010). *Public places - urban spaces the dimensions of urban design*. 2nd ed. Amsterdam: Elsevier/Architectural Press.

Cullman, L. (1988). *Skellefteå stads trädgårdshistoria 1859-1987*, Skellefteå: Parkförvaltningen.

De la Torre, M. (2013). *Values and Heritage Conservation*. *Heritage & society*, 6 (2), 155–166. <https://doi.org/10.1179/2159032X13Z.00000000011>

Docomomo (1992). *Funktionalismen - värd att vårda!*. (ISBN 91-7192-869-3) Stockholm: Svenska Docomomo-gruppen. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1290368/FULLTEXT01.pdf>

Dormidontova, V. (2022) *Development Trends of Modern Multifunctional Parks* IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci. 988 052031

Edelweiss, R.K. & Bortoli, F. (2020). *Public Open Spaces Urbanity: A Confrontation Between the Physical and Social Dimension at the Parque Germânia*. IOP conference series. Earth and environmental science, 503 (1). <https://doi.org/10.1088/1755-1315/503/1/012051>

Flinck, M. (1996). *Tusen år i trädgården : från sörmländska herrgårdar och bakgårdar*. Ny utg. Stockholm: Rabén Prisma.

Flinck, M. (2013). *Historiska trädgårdar : att bevara ett föränderligt kulturarv*. Stockholm: Carlsson i samarbete med Riksantikvarieämbetet.

Gehl Institute (2019). *Twelve Quality Criteria*. Analysmetodsunderlag från Gehl Institute. Tillgänglig: <https://gehlpeople.com/tools/twelve-quality-criteria/> [2022-01-21]

Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Washington, D.C: Island Press

Gehl, J. (2011). *Life between buildings using public space*. Washington, D.C: Island Press

Gkoltsiou, A. & Paraskevopoulou, A. (2021). Landscape character assessment, perception surveys of stakeholders and SWOT analysis: A holistic approach to historical public park management. *Journal of outdoor recreation and tourism*, 35, 100418–. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2021.100418>

ICOMOS (2017). Icomos-IFLA document on historic urban public parks. (GA 2017 6-3-2 – Doctrinal Texts). ICOMOS. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/General_Assemblies/19th_Delhi_2017/Working_Documents-First_Batch-August_2017/GA2017_6-3-2_HistoricUrbanPublicParks_EN_final20170730.pdf

Jaszczak, A. & Kristianova, K. (2019). Social and Cultural Role of Greenery in Development of

Cittaslow Towns. *IOP conference series. Materials Science and Engineering*, 603 (3). <https://doi.org/10.1088/1757-899X/603/3/032028>

Madanipour, A. (2010). *Whose public space?: international case studies in urban design and development*. London: Routledge

Olofgörs, G., Gramstrup Olofgörs, L. & Gramstrup-Christensen, M. (2001). *Södra Ängby : trädgårdsstad i funkis*. Stockholm: Stockholmia.

Persson, B. Persson, A. & Udriot, M. (1995). *Svenska bostadsgårdar 1930-59: miljökväligheter för framtiden = Swedish residential yards 1930-59: qualities for the future*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

Riksantikvarieämbetet (2015). *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet. <https://www.raa.se/app/uploads/2015/04/RA%C3%84-Plattform-Kulturhistorisk-v%C3%A4rdering-och-urval-version-20150119.pdf>

Riksantikvarieämbetet (2019) *Riksintresse för kulturmiljövården - Västerbottens län* (AC). https://www.raa.se/app/uploads/2019/09/AC_riksintressen.pdf

Riksantikvarieämbetet (2022). *Det här gör Riksantikvarieämbetet*. <https://www.raa.se/om-riksantikvarieambetet/det-har-gor-riksantikvarieambetet/> [2022.03.05]

Saltzman, K. (2001). Inget landskap är en ö : dialektik och praktik i öländska landskap. Nordic Academic Press.

Skellefteå kyrkstads kammarägarförening (u.å). *Bonnstan – böndernas stad i Skellefteå*. <https://bonnstan.se/historia/> [2022.03.15]

Skellefteå kommun (2006) *Våra kulturmiljöer. Kulturprogram för Skellefteå kommun 2006*. Skellefteå: Skellefteå Kommun. <https://skelleftea.se/download/18.64e31caa1791cf1af0649c1/1620198257420/Kulturmilj%C3%B6erWebb.pdf>

Skellefteå kommun (2015) *Utvecklingsstrategi Vision 2030*. Skellefteå: Skellefteå Kommun. <https://skelleftea.se/download/18.64e31caa1791cf1af067480/1620312081593/Skellefte%C3%A5-2030-utvecklingsstrategi-FINAL.pdf>

Skellefteå kommun (2016). *Centrala stan, fördjupad översiktsplan*. (Del 1: Förutsättningar 2016:2011-1536) Skellefteå: Skellefteå Kommun. <https://skelleftea.se/download/18.5f8cc396177db5159bd3dd24/1616077756735/F%C3%96P%20CS-Del%201%20F%C3%B6ruts%C3%A4ttningar%20antagande%20uppslag.pdf>

Skellefteå kommun (2018a). *Skelleftedalen 2030 Fördjupad översiktsplan för Skellefteå kommun*. (Del 1: Förutsättningar Dnr: 2018:2158). Skellefteå: Skellefteå kommun. https://skelleftea.se/download/18.46061409177d7ef93035eb4d/1616048722656/FO%CC%88P_Skelleftedalen_F%C3%B6ruts%C3%A4ttningar_Lagakraft_uppslag_del1.pdf

Skellefteå kommun (2018b). *Skelleftedalen 2030 Fördjupad översiktsplan för Skellefteå kommun*. (Del 2: Planförslag Dnr: 2011-1536). Skellefteå: Skellefteå kommun. https://skelleftea.se/download/18.46061409177d7ef93035eb4f/1616048725993/FO%CC%88P_Skelleftedalen_Planfo%C3%B6ruts%C3%A4ttningar_Lagakraft_uppslag_del2.pdf

Skellefteå kommun (2021) *Befolkningsmål*. Skellefteå: Skellefteå Kommun. <https://skelleftea.se/invanare/arkiv/nyhetsarkiv/kommun-och-politik/2021-05-24-nytt-befolkningsmal-visar-vagen-for-skelleftea-kommuns-utveckling>

Staden podcast (2016). Skellefteå - i byarnas skugga. [Podcast]. Arkitektur förlag och Sveriges Arkitekter, 29 april. <https://soundcloud.com/staden-podcast/60-skelleftea-i-byarnas-skugga> [2022-01-26]

Stahlschmidt, P., Swaffield, S.R., Primdahl, J. & Nellemann, V. (2017). Landscape analysis : investigating the potentials of space and place. London: Routledge.

Stockholms stadsmuseum (2011). *Kulturhistorisk bedömning av parker och grönområden - en metodutveckling*. (ISBN 978-91-86105-61-7). Stockholm: Kulturmiljöenheten. <https://www.yumpu.com/sv/document/read/19906459/kulturhistorisk-bedomning-av-parker-och-gronomraden-en->

Stockholms stad (2021). *Broschyr om stockholmsutställningen 1930*. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/29413> [2022.04.05]

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Umeå kommun (2022). *Umeås historia 1300-1652*. <https://www.umea.se/kommunochpolitik/kommunfakta/umeashistoria/13001652.4.5bc0956b1719ab0ae7f9b.html> [2022.04.02]

Wilke, Å. (2014). *Villaträdgårdens historia : ett 150-årigt perspektiv*. Ny utg. Stockholm: Norstedt

BILDFÖRTECKNING

Om inget annat anges © Bengtsson & Filipsson (2022), gällande fotografier, illustrationer och bearbetade kartor.

Figur 1, 2, 4, 10,11, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 25, 62, 63, 79, 81, 83, 85, 87, 89, 91, 93. © Lantmäteriet (2022). Ortofoto, 0,5 m färg, <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2022-05-13]. Bearbetade.

Figur 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 79. © Skellefteå museum. <https://samlingar.skellefteamuseum.se/items?type%5B0%5D=5> [2022-05-10]

Figur 26. © Lantmäteriet. <https://historiskakartor.lantmateriet.se/hk/mapsearch> [2022-05-08]

Figur 27. © Skellefteå museum. Omritad av Bertil Bonns https://www.vbm.se/wp-content/uploads/2017/09/1989_1.pdf [2022-05-08]

Figur 34. Ur Byggmästaren 1946.

Figur 50,51. © Skellefteå kommun stadsarkiv. [2022-03-08]